

Kohteliaisuuden välittyminen simultaanitulkkauksessa

Merja Koski-Sipilä
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (englanti)
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2009

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (englanti)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

KOSKI-SIPILÄ, MERJA: Kohteliaisuuden välittyminen simultaanitulkkauksessa

Pro gradu -tutkielma, 79 sivua + englanninkielinen lyhennelmä 8 sivua
Syksy 2009

Tässä tutkielmassa pyritään määrittämään, eroaako se, miten kohteliaisuus tai epäkohteliaisuus ilmenee englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa siitä, miten se ilmenee suomeksi pidetyissä puheissa. Tutkimusaineisto koostuu Euroopan parlamentin istunnoissa pidetyistä puheista, joista kymmenen on pidetty suomeksi ja kymmenen on tulkattu englannista suomeen. Koska tarkoituksena on siten verrata tulkattua kieltä tulkkamattomaan kieleen, muistuttavat tutkimuksen lähtökohdat käännöskielen korpustutkimuksen lähtökohtia. Korpustutkimuksen mallin mukaisesti ei tulkkeiden lähtötekstejä tarkastella myöskään tässä tutkimuksessa. Termin käännössuomi innoittamana ehdotetaan tulkattua kieltä tutkittaessa käytettäväksi termiä tulkesuomi.

Kohteliaisuuden vaikutuksen uskotaan perustuvan juuri siihen, että käyttämällä yhteisöllisesti relevantteja kohteliaisuusmuotoja viestijät voivat näyttää toisilleen olevansa saman yhteisön sivistyneitä jäseniä ja sitoutuvansa yhteisön normeihin. Yhteisön jäsen oppii yhdistämään tietyt kohteliaisuusmuodot tiettyihin tilanteisiin sosiaalistuessaan yhteisöön. Niinpä kohteliaisuutta kussakin tilanteessa on se puhetapa, jota yhteisön jäsenet tavallisesti käyttävät kyseisessä tilanteessa. Siksi kohteliaisuutta voi tutkia tarkastelemalla sitä, miten ihmiset tavallisesti puhuvat.

Tutkielmassa kohteliaisuuden tutkimus rajataan koskemaan henkilöviittauksia. Rajauksen perusteena ovat aiemmat tutkimukset, joiden mukaan suomalaiset välttävät suoria henkilöviittauksia itseen ja kuulijaan ollakseen kohteliaita. Puheita analysoidessa tarkastellaan sekä suoria henkilöviittauksia itseen ja kuulijaan että keinoja välttää kyseisiä viittauksia. Välttämiskeinoiksi määritellään ryhmään viittaaminen ja persoonattomat ilmaukset.

Tutkimuksen perusteella kohteliaisuuden ja epäkohteliaisuuden ilmenemisessä on eroa tulkattujen puheiden ja suomeksi pidettyjen puheiden välillä, eli tulkesuomen ja supisuomen välillä. Suorat viittaukset itseen ovat harvinaisempia supisuomen aineistossa kuin tulkesuomen aineistossa. Suoria viittauksia toiseen ei ole juurikaan kummassakaan aineistossa. Keinoista välttää suoria viittauksia suositaan supisuomessa erityisesti persoonattomia ilmauksia, tulkesuomessa puolestaan ryhmään viittaamista. Tutkimus osoittaa, että kohteliaisuus ja toisaalta tulkesuomi voivat olla varteenotettavia tutkimuskohteita käännöstieteessä.

Avainsanat: simultaanitulkkaus, kohteliaisuus, tulkesuomi, henkilöviittaukset

SISÄLLYS

JOHDANTO	5
1. UNIVERSAALI KOHTELIAISUUS	11
1.1 Yhteistyön periaate ja kohteliaisuus	11
1.2 Yksilö ja yhteisö	13
1.3 Kohteliaisuus kehysten käsitteen kautta	15
1.4 <i>Politeness</i>, kohteliaisuus ja kohteliaisuus	17
2. KOHTELIAISUUS SUOMEN HENKILÖVIITTAUKSISSA	19
2.1 Yhteisöllisesti opitun yhteisö ja kieli	19
2.2 Suorien henkilöviittausten välttäminen kohteliaisuutena	21
2.3 Henkilöviittaukset ja aineiston luonne	23
2.4 Henkilöviittauskeinot suomessa	24
2.4.1 Suorat viittaukset.....	24
2.4.1.1 <i>Suora viittaus itseen</i>	26
2.4.1.2 <i>Suora viittaus toiseen</i>	26
2.4.2 Viittaus ryhmään	28
2.4.2.1 <i>Monikon 1. persoona</i>	28
2.4.2.2 <i>Ryhmän nimeäminen</i>	30
2.4.3 Persoonattomat ilmaukset	31
2.4.3.1 <i>Passiivi</i>	32
2.4.3.2 <i>Nollapersoona</i>	33
2.4.3.3 <i>Nominaalistus</i>	33
3. AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYS JA MENETELMÄ	35
3.1 Aineiston valinta ja kuvaus	35
3.2 Tutkimuskysymys ja metodi	37
4. HENKILÖVIITTAUKSET JA NIIDEN VÄLTTÄMINEN AINEISTORYHMISSÄ	41

4.1 Itseen viittaaminen	41
4.1.1 Suora viittaus itseen	41
4.1.2 Viittaus omaan ryhmään.....	44
4.1.3 Muu itsen korostamisen välttäminen	47
4.1.4 Yhteenveto viittauksista itseen.....	48
4.2 Toiseen viittaaminen	49
4.2.1 Puhuttelusanat	50
4.2.2 Suorat puhuttelumuodot.....	51
4.2.3 Viittaaminen toiseen ryhmän kautta.....	54
4.2.4 Viittaaminen toiseen ja itseen ryhmän kautta.....	55
4.2.5 Viittaaminen toiseen persoonattomilla rakenteilla	57
4.2.6 Yhteenveto viittauksista toiseen.....	58
4.3 Vertailua henkilöviittauksista supisuomessa ja tulkesuomessa	60
4.3.1 Vertailua suorien viittausten määristä	60
4.3.2 Vertailua viittauskeinojen toteutumisista ja esiintymisyhteyksistä.....	61
4.3.3 Vertailua persoonattomista rakenteista.....	64
5. POHDINTAA	66
6. LOPUKSI	72
LÄHDELUETTELO	74
ENGLISH SUMMARY	80

JOHDANTO

Kohteliaisuutta on monenlaista, ja se muuttuu paikasta ja ajasta toiseen. Se, mikä on kohteliaista yhdessä yhteisössä voi vaikuttaa kylmyydeltä toisessa. Tai päinvastoin: kun käyttäydyn kohteliaasti oman kulttuurini mukaan, voin muualla vaikuttaa tungettelevalta, enkä ymmärrä toisen henkilön asemaa. Kielellisellä tasolla kohteliaisuuden ilmaisemisessa on luonnollisesti paljon eroja.

Kohteliaisuutta on olemassa kaikkialla, mutta sen muodot vaihtelevat suuresti. Koska kohteliaisuuden kokeminen on pitkälti kulttuurisidonnaista, on kohteliaisuus niin käännytieteen teorian kuin käytännön käänntöstyönkin kannalta huomionarvoinen osatekijä.

Kohteliaisuuden käsitettä tarvitaan selittämään ihmisten kielellistä käyttäytymistä. Arkikokemuksemme pohjalta pystymme toteamaan, että kohtaamiemme ihmisten välittämät viestit sisältävät paljon sellaista, mikä ei ensi näkemältä tuo meille mitään lisätietoa. Miksi vaivaudumme sanomaan ”Voisitko sulkea ikkunan?”, kun voisimme paljon vähäisemmällä vaivalla sanoa yksinkertaisesti ”Sulje ikkuna”? Monien mieleen tulee itsestään selvä vastaus: haluamme olla kohteliaita. Joku saattaa myös vastata, että emme halua olla töykeitä tai meillä ei ole oikeutta käskää toista. Tämä viestisisältö, joka ei ensi tarkastelulla tuntunut tuovan mitään lisätietoa, vaikuttaisi siis kertovan esimerkiksi puhujan suhtautumisesta kuulijaan ja heidän välisestä suhteestaan. Halliday (1973, 104–107) on esittänyt kielellä olevan kolme funktiota: ideationaalinen, interpersonaalinen ja tekstuaalinen funktio. Näistä tekstuaalinen funktio tarkoittaa kielen linkittymistä sekä itseensä että tilanteeseen (mts., 107), eikä se ole tässä yhteydessä tärkeää. Sen sijaan ylimääräiseltä vaikuttavan vaivan ymmärtämisen kannalta merkittäviä ovat ideationaalinen ja interpersonaalinen funktio. Näistä ideationaalinen funktio tarkoittaa kielen toimimista jonkin kokemuksen ja kokemuksen merkityksen välittämiseksi (mts., 106). Esimerkkitapauksessamme kyseisen kielenkäytön ideationaalinen funktio on välittää tietoa siitä, että puhuja haluaa ikkunan kiinni. Kielen interpersonaalinen funktio tarkoittaa, että kieltä käytetään kuulijan ja puhujan välisten suhteiden esittämiseksi ja ylläpitämiseksi sekä puhujan asenteiden ja arvostusten ilmaisemiseksi (mts., 106). Kielen toinen perusfunktio on siis hieman yksinkertaistetusti sanottuna ihmisten välisten suhteiden hoitaminen. Kohteliaisuus on keino toteuttaa kielen interpersonaalista funktiota. Esimerkkien ”Voisitko sulkea ikkunan?” ja ”Sulje ikkuna” ideationaalinen funktio on sama. Sen sijaan interpersonaaliselta funktioltaan ne ovat hyvin erilaisia, joten pidempään puheenvuoroon ja kysymiseen nähty vaiva ei mene hukkaan.

Koska interpersonaalinen funktio ja sitä toteuttava kohteliaisuus ovat erottamaton osa kieltä, ovat ne välttämättä osa myös käännettäväksi tarkoitettua ja käännettyä kieltä. Kohteliaisuus tai sen puute vaikuttaa merkittävästi viestintätilanteen onnistumiseen, tiedostettiinpa sitä tai ei. Kun kääntämisellä mahdollistetaan viestintää yli kielirajojen, ei voida sivuuttaa sellaista tekijää, joka vaikuttaa tällaisen viestinnän onnistumiseen. Kasvokkaisessa viestinnässä viestijöiden osallisuus korostuu, kun taas kirjoituksessa viesti alkaa itsenäistyä viestijöistä erilliseksi. Kirjoitetun viestin vastaanottaja ja lähettäjä voivat olla kaukana toisistaan sekä ajassa että paikassa. (Kunelius 2003, 29–34.) Tämän takia kasvokkaisessa viestinnässä interpersonaalinen funktio lienee usein voimakkaampi kuin kirjallisessa viestinnässä. Kohteliaisuudella voi tämän perusteella olettaa olevan erityistä merkitystä tulkkauksen kannalta. Siksi tässä tutkimuksessa keskitytään kohteliaisuuden välittymiseen juuri kasvokkaisen viestinnän tulkkauksessa. Tutkimus saattaa silti olla merkityksellinen myös muun, ei-välittömän kääntämisen kannalta. Näin lienee ainakin dialogin kääntämisen kohdalla.

Mitä sitten tulkki tekee kohdatessaan kohteliaisuuden ilmaisun lähtötekstissään? Schjoldagerin (2002, 309–310) mukaan ensisijainen tulkkausnormi on adekvaattisuus, eli mahdollisimman suuri vastaavuus lähtötekstin ja kohdetekstin välillä. Tulkkauksen laadusta puhuttaessa kiinnitetään adekvaattisuuden ohella huomiota myös kommunikatiivisten vaikutusten samankaltaisuuteen (Pöchhacker 2004, 146–147). Pyrkimys adekvaattisuuteen ja pyrkimys kommunikatiiviseen ekvivalenssiin vetävät tulkkia eri suuntiin, sillä adekvaattisuudessa ensisijaista on lähtöteksti, kommunikatiivisessa ekvivalenssissa kohdetekstin käyttäjä. Usein voidaan kuitenkin tulkkauksessa täyttää molemmat vaatimukset, koska lähtötekstin ja kohdetekstin käyttötarkoitus on sama. Kohteliaisuus on kuitenkin siitä mielenkiintoinen piirre, että eri kielissä kohteliaisuutta välitetään eri tavoin, jolloin kommunikatiivisen ekvivalenssin saavuttaminen saattaisi vaatia huomattaviakin rakenteellisia ja sanastollisia muutoksia. Siksi on epävarmaa, mitä tulkki tekee lähtötekstin kohteliaisuuspiirteille. Tinkiikö hän kommunikatiivisesta ekvivalenssista saavuttaakseen adekvaattisuuden, vai päinvastoin? Niinpä onkin mielenkiintoista tutkia, mitä kohteliaisuuspiirteille tapahtuu simultaanitulkkauksessa. Kommunikatiivisen ekvivalenssin saavuttaminen kohteliaisuuden osalta on monimutkainen prosessi ja vaatii siksi paljon ajattelutyötä. Tulkkauksessa, etenkin simultaanitulkkauksessa, tulkeilla on käytössään varsin rajattu aika ja heidän prosessointikapasiteettinsa on jaettu useiden tehtävien kesken. Siksi kommunikatiiviseen ekvivalenssiinkin pyrkivä tulkki saattaa käytännössä päätyä painottamaan adekvaattisuutta.

Kaikki ihmisten välinen viestintä ei ole sanallista. Samoin on kohteliaisuuden ja epäkohteliaisuuden välittämisen laita. Kuulijan käsitykseen puhujan kohteliaisuudesta vaikuttaa viestin kielellisen muodon lisäksi useita tekijöitä puhujan eleistä prosodiikkaan. Hyvin järjestetyssä tulkkauksessa tulkki kuulee ja näkee myös puhujan ekstratekstuaalisen viestinnän. Tutkimukseni käsittelee kuitenkin vain kielellistä kohteliaisuutta, koska tulkkauksen tutkimuksen piirissä ekstratekstuaalisten piirteiden, kuten juuri eleiden ja prosodiikan käytöstä ja välittämisestä on alettu keskustella vasta viime aikoina, ja siksi tutkimustieto aiheesta on hyvin vähäistä. Ainakaan vielä tällä hetkellä näitä seikkoja ei huomioida vallitsevissa tulkkausnormeissa (Schjoldager 2002, 309–310).

Tutkimuskysymykseni on seuraava: eroaako se, miten kohteliaisuus tai epäkohteliaisuus ilmenee englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa siitä, miten se ilmenee suomeksi pidetyissä puheissa? Adekvaattisuusunormin hallitsevuuden ja simultaanitulkkauksen asettamien rajoitusten takia pidän todennäköisenä sitä, että tulkkeiden kohteliaisuuspiirteet eivät ole samanlaisia kuin supisuomen kohteliaisuuspiirteet. Hypoteesin paikkansapitävyys vaikuttaa yhä todennäköisemmältä, kun muistetaan, että simultaanitulkkauksessa lähtökielen interferenssi on suurempi kuin kirjallisessa kääntämisessä lähtökielen välittömän läheisyyden takia (Kalina 1992, 253). Tulkkaukselle on myös tyypillistä tiivistäminen, jolloin lähtötekstin monimutkaisemmat muotoilut saattavat kadota (Chernov 2002, 106). Lisäksi käännöstieteen alalla ei juurikaan keskitytä kohteliaisuuteen käännösongelmana, joten tulkit luultavasti keskittyvät tulkkausprosessissaan muihin tekijöihin.

Tutkimuskysymykseni voidaan jakaa pienempiin osakysymyksiin seuraavasti: 1) Minkälaisia kohteliaisuuspiirteitä suomeksi pidetyissä puheissa on? 2) Minkälaisia kohteliaisuuspiirteitä englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa on? 3) Eroavatko nämä kaksi piirryhmää toisistaan ja jos, niin miten? Tutkimuksessa siis eritellään puheista tekijöitä, jotka lisäävät tai vähentävät puheiden kohteliaisuuden tasoa. Tutkimuksen kannalta on siten hyvin tärkeää se, miten kohteliaisuus määritellään ja mitä pidetään kohteliaisuuspiirteinä. Näitä seikkoja käsitellään tutkimuksen alkupuolella. Tutkimuksen jälkipuoliskolla keskitytään vastaamaan tutkimuskysymykseen analysoimalla ja luokittelemalla sekä englanninkielisten puheiden tulkkeiden että suomeksi pidettyjen puheiden kohteliaisuuden kannalta merkityksellisiä piirteitä. Huolellisen analyysin jälkeen on mahdollista verrata saatuja tuloksia.

Tutkimuksessani analysoin Euroopan parlamentissa pidettyjä puheita. Aineistoon sisältyy kymmenen

suomenkielistä puhetta ja kymmenen englanninkielisen puheen suomenkielistä tulketta. Puheet ja tulkkeet on nauhoitettu vuoden 1996 alkupuolella, jolloin Suomi oli ollut reilun vuoden Euroopan unionin jäsenenä. Aineiston on kerännyt Anna-Riitta Vuorikoski, ja hän on käyttänyt sitä väitöskirjassaan retoriikan tulkkauksesta (2004). Aineistolla pystyy vastaamaan tutkimuskysymykseeni, koska puheiden pitokonteksti on pääpiirteittäin sama kaikissa puheissa. Puheiden pitäjät ovat kaikki parlamentin jäseniä, joten voidaan olettaa heidän olevan tottuneita poliittisten puheiden pitäjiä. Niin ikään on luultavaa, että heidän yhteiskunnallinen asemansa on sama. Koska Vuorikosken aineisto on suuri, tämän tutkimuksen suppeampi aineisto voidaan valita siten, että puhujaryhmät ovat demografisesti samankaltaiset. Kun tällaiset asiat eivät aiheuta eroja puheiden ja tulkkeiden kohteliaisuuspiirteissä, johtuvat erot todennäköisemmin tulkkausprosessista ja tulkkeiden lähtökielestä.

Tutkimuskysymyksen pohjalta syntynyt tutkimusasetelma on tuttu käännöskieltä tarkastelevasta verrannollisesta korpustutkimuksesta (esim. Mauranen, Anna ja Jantunen, Jarmo H. 2005). Siinä tarkoituksena on suuria tekstimassoja analysoimalla määrittää eroja käännetyn kielen ja kääntämättömän kielen välille. Vaikkei tämä tutkimus olekaan varsinainen korpustutkimus, on pääperiaate sama. Vertaamalla tulkattua kieltä ja tulkaamatonta kieltä hankitaan tietoa niiden eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä tietyn piirteen osalta. Korpustutkimuksen tutkimusmenetelmiä seuraten myöskään tässä tutkimuksessa ei analysoida lainkaan tulkkeiden lähtötekstejä. Koska tarkoituksena on kuvailla käännosten ja kääntämättömien tekstien välisiä eroja, ei lähtöteksteillä ole tällaisessa tutkimusasetelmassa merkitystä. Korpustutkimuksen kanssa jaettujen lähtökohtien takia sovellan tähän tutkimukseen myös korpustutkimuksen termistöä. Kääntämätöntä ja käännettyä suomen kieltä vertaillaessa käytetään korpustutkimuksessa nimityksiä *supisuomi* ja *käännössuomi*. Niitä mukailleen käytetään tässä tutkimuksessa nimityksiä *supisuomi* ja *tulkesuomi*.

Tutkimuksessa ei käsitellä sitä, miten kohteliaisuus vaikuttaa yleisöön Euroopan parlamentissa. Haluan kuitenkin tuoda tässä vaiheessa esiin muutamia kohteliaisuuden vaikutukseen liittyviä asioita toisaalta siksi, että kohteliaisuuden tärkeys ymmärrettäisiin ja toisaalta siksi, että mahdolliset vaikutukset saattavat olla ristiriidassa intuitiivisen käsityksemme kanssa. Kohteliaisuutta pidetään ennen kaikkea hyveenä. Tästä todistaa jo kohteliasta käyttäytymistä opettavien teosten suosio. Todellisuudessa kohteliaisuus ei kaikissa tilanteissa suinkaan ole puhujan eduksi. Tutkimusten perusteella kohteliaaseen kielenkäyttöön kuuluvat tekijät liitetään yhteiskunnallisessa hierarkiassa alistettujen puhetapaan (*powerless speech*) (O'Barr 1982, 61–75). Kohteliaalla kielenkäytöllä viestitetään ympäristöön omasta

alhaisesta asemasta, jolloin saadaan ympäristö kohtelevaan itseään tämän oletetun aseman mukaisesti. O'Barrin tutkimuksessa koeryhmä piti myös tällä tavoin puhuvia henkilöitä esimerkiksi epäluotettavampina ja tyhmempinä verrattuna päinvastaista, voimakasta puhetapaa käyttäviin (*powerful speech*). Siten on mahdollista, että kohtelias puhetapa on europarlamentaarikolle vain haitaksi. Toisaalta Berk-Seligsonin (2002, 278–293) oikeustulkkausta koskeva tutkimus avaa täysin toisenlaisen kuvan kohteliaisuuden vaikutuksista. Hänen tutkimuksensa mukaan tulkkaukseen lisätyt kohteliaat puhuttelut saivat koehenkilöt pitämään todistajaa merkittävästi luotettavampana ja älykkäämpänä kuin ilman näitä puhuttelumuotoja. Molemmat lienevät myönteisiä ominaisuuksia Euroopan parlamentin jäsenille. Niinpä onkin todettava, ettemme voi tietää, mikä oli aineistoni vaikutus yleisöön esittämishetkellä. Yleisluontoisenkin kuvan saaminen vaatisi tarkkoja tutkimuksia kohteliaisuuden vaikutuksesta juuri Euroopan parlamentin kontekstissa. Edellä esitetyt tutkimukset kohteliaan kielenkäytön vaikutuksista kuitenkin osoittavat, että kohteliaisuudella on merkittäviä vaikutuksia. Niinpä sitä ei tule jättää huomiotta kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksessa ja käytännössä.

Kohteliaisuuden kääntämisen tutkimus ei ole ollut käännytieteessä erityisen laajaa. Joitakin tutkimuksia alalta kuitenkin on. Useimmat niistä ovat empiirisiä tutkimuksia (esim. Lorés Sanz 1998, Hatim 1998, Hatim ja Mason 2000, Hickey 2000). Teoreettisempaa tutkimusta on tehty hyvin vähän (Hatim ja Mason 1996, House 1998). Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on käännytieteen ja tulkkaustutkimuksen lisäksi kielellisen kohteliaisuuden tutkimus, joka kuuluu pragmaattisen kielitieteen kenttään. Kohteliaisuuden tutkimusta on hallinnut kiistely siitä, onko mahdollista muodostaa universaalisti pätevä kohteliaisuusteoria. Tunnetuimmat universaalit kohtetekstiliaisuusteoriat ovat Penelope Brownin ja Stephen Levinsonin (1987) kasvojen käsitteeseen perustuva teoria, sekä Robin Lakoffin (1973 esim. teoksessa House 1998, 55–57) ja Geoffrey Leechin (1983) samansuuntaiset teoriat kohteliaisuuden periaatteista. Viime vuosikymmeninä tärkeäksi näkemykseksi on noussut ajatus kohteliaisuudesta kulttuurisesti rakennettuna käsitteenä (esim. Blum-Kulka 1992). Sen lisäksi erityisesti japanilaiset pragmaatikot ovat tuoneet esiin yhteisöllisempää näkemystä kohteliaisuudesta, joka tasapainottaa aiempaa Eurooppa-keskeistä kuvaa (esim. Sachiko Ide 2005). Marina Terkourafi (2004; 2005) on esittänyt kehysten käsitteeseen nojautuvaa kohteliaisuusteoriaa, joka pitkälti onnistuu tasoittamaan aiempien teorioiden keskinäisiä ristiriitaisuuksia. Tässä tutkimuksessa käytetäänkin juuri siksi Terkourafin teoriaan perustuvaa käsitystä kohteliaisuudesta. Teoria lukeutuu kohteliaisuutta kulttuurisesti rakennettuna tarkasteleviin teorioihin. Universaalit kohteliaisuusmallit ovat kuitenkin parhaimmillaankin vain eräänlaisia ”syvärakenteita”,

josta yhteisö- ja yksilökohtaiset tavat kumpuavat. Siksi tutkimustieto kohteliaisuudesta Suomessa ja suomen kielessä tarjoaa käytännölliset työkalut tutkimukselleni.

Tutkielmani ensimmäinen luku selventää kohteliaisuuden universaalia puolta. Käsitelen ensin kohteliaisuuden suhdetta Gricen yhteistyön periaatteeseen ja sen jälkeen kohteliaisuuden toimimista samanaikaisesti sekä yksilön että yhteisön tasoilla. Ensimmäinen osa kattaa myös yllä mainitun Terkourafin kehysteorian. Luvun lopussa pohditaan lyhyesti niitä ongelmia, joita syntyy, kun arkikielen sanaa käytetään teoreettisena käsitteenä. Pohjimmiltaan voidaan koko ensimmäinen luku nähdä kohteliaisuuden määrittelyinä, koska se on kohteliaisuusteorian perimmäinen tarkoitus. Kohteliaisuuden määrittäminen auttaa ymmärtämään, miten kohteliaisuutta voidaan tutkia. Kohteliaisuuskäsitteen kiistanalaisuus on tutkimukseni kannalta merkittävää, onhan käsite koko tutkimukseni lähtökohta. Kääntämisen kannalta on myös tärkeää käsitellä universalisuuden ja kulttuurikohtaisuuden kysymystä.

Toisessa luvussa siirrytään juurikin tuohon kulttuurikohtaisen kohteliaisuuden tutkimukseen, eli kohteliaisuuteen Suomessa ja suomen kielessä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavaksi kohteliaisuuden osa-alueeksi rajataan henkilöviittaukset. Rajausta perustellaan sekä aiemmilla kohteliaisuustutkimuksilla että aineiston luonteella. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan eri tyyppisiä henkilöviittauskeinoja. Henkilöviittauskeinot jaetaan suoriin keinoihin, viittauksiin ryhmään ja persoonattomiin keinoihin.

Kolmannessa luvussa palataan tarkemmin johdannossa esiteltyihin aineistoon, tutkimuskysymykseen ja menetelmään. Aineiston valinta ja sen syyt käydään läpi yksityiskohtaisesti. Tutkimusmenetelmää on puolestaan tarkasteltu ja perusteltu jo ensimmäisessä ja toisessa luvussa. Siksi tässä vaiheessa on lähinnä tarpeen koota aiempien lukujen piirteet yhteen. Sen lisäksi osoitetaan, että metodi on tutkimuskysymykseen sopiva.

Neljäs luku käsittää aineiston analyysin. Analyysissä hyödynnetään toisessa luvussa esitettyä luokittelua henkilöviittauskeinoista. Analyysissä käsitellään suomeksi pidettyjä puheita ja tulkattuja puheita rinnan, piirre piirteeltä. Aineistoryhmien välisiä eroja ja samankaltaisuuksia vertaillaan kuitenkin vielä tarkemmin luvun lopussa. Viidennessä luvussa esitän yhteenvedon omaisesti tutkimuksen merkittävimmät tulokset, joiden pohjalta tutkimuskysymykseni saa vastauksensa. Kuudes luku ”Lopuksi” pitää sisällään pohdintaa tutkimustulosten avaamista poluista jatkotutkimukselle.

1. UNIVERSAALI KOHTELIAISUUS

Kohteliaisuus on niitä käsitteitä, joiden sisältö tuntuu intuitiivisesti selvältä, mutta kun tulee aika pukea ymmärryksemme kohteliaisuudesta sanoiksi, kohtaamme vaikeuksia. Tiedän, kun joku käyttäytyy minua kohtaan kohteliaasti. Vielä varmemmin huomaan, kun joku käyttäytyy epäkohteliaasti. Helsingin yliopiston suomen kielen professori Matti Larjavaara (1999, 4) toteaa, että kohteliaisuus pohjautuu siihen, miten vuorovaikutuksen toinen osapuoli odottaa itseään kohdeltavan. Kohteliaisuuden määrittelyä vaikeuttaa siten se, että kohteliaisuuden kokemus on jossain määrin subjektiivista. Kohteliaisuuden lähtökohtana ovat vastapuolen emotionaaliset odotukset ja päätavoitteena niiden odotusten tyydyttäminen (Larjavaara 1999, 4). Kohteliaisuus on siis funktionaalista. On kuitenkin koko ihmiskunnan kannalta elintärkeää huomata, että vaikka kohteliaisuuden kokeminen riippuu kuulijasta, on jokainen kuulija kuitenkin yhteisön jäsenenä sisäistänyt yhteisiä malleja kohteliaisuudesta (Watts 2003, 28–29). Tämän ansiosta voimme melko suurella varmuudella ennustaa oman käyttäytymisemme vastaanottoa. Kaupan kassalla vaihtorahasta kiittäminen tuskin tulkitaan veriseksi loukkaukseksi. Yhteiset mallit kohteliaisuudesta ovat välttämättömiä, jotta yhteiselo olisi mahdollista. Kohteliaisuus “helpottaa kanssakäymistä minimoimalla kaikkeen ihmisten väliseen toimintaan kuuluvaa konfliktin mahdollisuutta” (Lakoff 1990, 34).

Kohteliaisuus voidaan laajasti määritellä toisten huomioon ottamisen näyttämiseksi tai näyttelemiseksi (House 1998, 54). Tämä karkea määritelmä on turvallinen lähtökohta. Se on kuitenkin vielä liian laaja kertoakseen kohteliaisuudesta mitään, millä olisi käytännön arvoa. Miten toinen ihminen otetaan huomioon? Kohteliaisuuden määrittelemisen onkin kohteliaisuusteorian ydinkysymys. Ympäri maailmaa on olemassa jotakin, jota voimme pitää kohteliaisuutena. Tämä kohteliaisuuden universaalisuus tekee kohteliaisuuden kääntämisestä ylipäättänsä mahdollista. Vaikka universaalit kohteliaisuusmallit ovat epätarkkoja, pystymme niiden avulla kuitenkin hahmottamaan kohteliaisuutta paremmin.

1.1 Yhteistyön periaate ja kohteliaisuus

Jo johdannossa sivuttiin kohteliaisuusvaatimuksen aiheuttamaa ylimääräiseltä vaikuttavaa vaivaa puhujalle, jolloin asiaa valaistiin esimerkillä ikkunan sulkemisesta. Pääkysymys oli, miksi vaivaudumme sanomaan esimerkiksi ”Voisitko sulkea ikkunan?”, kun voisimme paljon vähäisemmällä

vaivalla sanoa yksinkertaisesti ”Sulje ikkuna”. Kohteliaisuus tuntuisi siten ensinäkemältä olevan ristiriidassa Gricen (1975) yhteistyön periaatteen kanssa, jonka mukaan jokainen keskustelija pyrkii osallistumaan keskusteluun rationaalisen tehokkaasti. Yhteistyön periaatteen mukaan keskustelun osapuolet pyrkivät omalla puheenvuorollaan edesauttamaan keskustelun etenemistä. Yleensä kukin keskustelija sitoutuu yhteistyön periaatteeseen ja odottaa muidenkin tekevän niin. Jos keskustelun osapuoli rikkoo yhteistyön periaatetta vastaan, on kyseessä poikkeus, johon muut keskustelun osapuolet automaattisesti reagoivat. Grice on hahmotellut joukon maksimeja eli sääntöjä, joita keskustelijoiden on usein noudatettava toimiakseen yhteistyön periaatteen mukaisesti (mts., 45). Päämaksimit ovat määrän maksimi, laadun maksimi, suhdemaksimi ja tapamaksimi:

- 1) Määrän maksimin mukaan keskustelijan on annettava niin paljon tietoa, kuin mitä keskustelun tarkoituksen saavuttamiseksi on tarpeen, mutta ei enempää (mts., 45).
- 2) Laadun maksimin mukaan keskustelija ei saa sanoa mitään sellaista, jonka uskoo olevan valhetta (mts., 46).
- 3) Suhdemaksimin mukaan keskustelijan viestin on oltava keskustelun tarkoituksen mukainen ja asiaankuuluva (mts., 46).
- 4) Tapamaksimin mukaan puhujan on esitettävä asiansa selkeästi (mts., 46).

Ei ole ihme, että kohteliaisuuden ja maksimien suhde on mietityttänyt pragmaatikkoja (Brown ja Levinson 1987, 5; Fraser 2005, 67). Pinnallisesti ajateltuna kohteliaisuus saa ihmiset puhumaan enemmän kuin ensinäkemältä olisi tarpeen (määrän maksimi) ja asioista, jotka eivät suoranaisesti liity keskustelun aiheeseen (suhdemaksimi). Keskustelijat kertovat kohteliaisuuden nimissä myös valkoisia valheita (laadun maksimi) ja eivät esimerkiksi kerro mielipiteitään selkeästi (tapamaksimi).

Vastoin perinteistä käsitystä ovat Fraser (1990, 233) ja Terkourafi (2005, 108–110) pitäneet kohteliaisuutta yhteistyön periaatteen selkeänä ilmentymänä. Terkourafin mukaan kohteliaisuus itseasiassa on rationaalista ja taloudellista, sillä näyttämällä hyvät aikeensa kohteliaisuudella puhujat välttävät vihamielisyyden ja epäluulon värittämän kanssakäymisen. Koska tällainen kanssakäyminen on rasittavaa ja vaivalloista, edistävät kohteliaat ilmaisut keskustelun etenemistä tehokkaammin kuin muunlaiset ilmaisut. Yhteistyön periaatteeseen kuuluu, että keskustelun osapuolet tavallisesti toimivat periaatteen mukaisesti ja odottavat myös toisilta osapuolilta samaa (Grice 1975, 45). Jos kohteliaisuus siis on yhteistyön periaatteen mukaista, odottavat keskustelun osapuolet toisiltaan kohteliaisuutta. Arkikokemus tukee tätä väitettä, sillä kohteliaisuuteen ei tavallisesti juurikaan kiinnitetä huomiota, kun

taas epäkohteliaisuus huomataan varmasti. Kielitieteessä puhutaan tunnusmerkkisestä (*marked*) ja tunnusmerkittömästä (*unmarked*) muodosta. Robert Traskin (1999, 180–181) mukaan tunnusmerkkinen muoto on yleisesti ottaen jossain mielessä vähemmän neutraali kuin merkitsemätön muoto, kriteerit kuitenkin vaihtelevat eri kielen tasoilla. Tunnusmerkkinen muoto saattaa esimerkiksi sisältää enemmän kielellistä materiaalia tai lisämerkityksiä, tai se saattaa olla harvinaisempi. (Trask 1999, 180–181.) Kohteliaat ilmaisut sisältävät usein enemmän kielellistä materiaalia ja lisämerkityksiä kuin epäkohteliaat ilmaisut, mutta niiden käyttöä kuitenkin odotetaan. Siksi yhä useampi pragmatiikan tutkija pitää kohteliaita kielimuotoja diskurssin kannalta tunnusmerkittöminä muotoina, vaikkakin ne kieliopillisessa mielessä ovat tunnusmerkkisiä (Kasper 1990, 193; Fraser 1990; Terkourafi 2005, 109).

Koska maksiimit ovat vain keinoja, joilla yhteistyönperiaatetta Gricen mukaan voidaan toteuttaa, on mahdollista pitää kohteliaisuutta yhteistyönperiaatteen mukaisena, vaikka se rikkoisikin maksiimeja. Lisäksi on kyseenalaista, tapahtuuko tällaista rikkomusta lainkaan, koska Grice on määrittänyt joidenkin maksiimien rajaksi sen, ”mitä keskustelun tarkoituksen saavuttamiseksi on tarpeen” (*as required for the purposes of the current exchange*) (Grice 1975, 45).

1.2 Yksilö ja yhteisö

Olemalla kohteliaita keskustelijat toteuttavat yhteistyön periaatetta ja sitä kautta näyttävät toisilleen olevansa rationaalisia ihmisiä ja sitoutuvansa samoihin sääntöihin. Edellä on kuitenkin määriteltä, että kohteliaisuus on kuulijasta riippuvaa (Larjavaara 1999, 4). Se on siis pragmatiikan termeillä ilmaistuna perlokuutionaalista, eli vaikutuksen saavuttaminen on kiinni kuulijasta (Terkourafi 2003). Ajatus selkenee, kun ajattelemme itselleen vieraassa maassa kommunikoivaa henkilöä. Kuvitteellinen henkilömme pyrkii olemaan kohtelias oman yhteisönsä käytäntöjen mukaan, mutta käytännöt eroavat paikallisista käytännöistä. Tällöin hänen keskustelukumppaninsa eivät pidä häntä kohteliaana ja täten hän ei näissä keskusteluissa ole kohtelias. Keskustelijoille tutussa ympäristössä he kuitenkin yleensä pystyvät halutessaan olemaan kohteliaita, koska he ovat sisäistäneet samat kohteliaisuusmallit (Watts 2003, 28–29). Jos kuulija ei pidä puhujaa kohteliaana, puhuja ei ole kohtelias, vaikka hän kuinka siihen pyrki.

Koska saman yhteisön jäsenet ovat yleensä sisäistäneet saman kohteliaisuusmallit, he voivat käyttämällä yhteisöllisesti relevantteja kohteliaisuusmuotoja viestiä olevansa saman kulttuurin

sivistyneitä jäseniä (Ide 2005, 57–59). Näin vedotaan kuvitteelliseen yhteisöön ”me”, jonka sisällä keskustelun osapuolet voivat luottaa kanssakäymisen etenevän totuttujen sääntöjen puitteissa (Terkourafi 2005, 109). Kohteliaisuuden yhteisöllinen oppiminen on siis paitsi kohteliaisuuden viestimisen edellytys, myös sen keskustelua edistävän vaikutuksen syy. Länsimaiden ulkopuolelta tulevat kielitieteilijät ovat pitkään kritisoineet vallitsevia kohteliaisuusteorioita tämän kohteliaisuuden yhteisöllisen puolen unohtamisesta (esim. Matsumoto 1988; Nwoye 1992; Ide 2005). Kritiikki on aiheellista, sillä kohteliaisuustutkimusta länsimaissa on raamittanut Brownin ja Levinsonin (1987) 70-luvulla kehittämä teoria, joka tarkastelee kohteliaisuutta puhtaasti yksilön strategisina valintoina. Vaikka heidän teoriansa paikkansapitävyyttä on epäilty lähes joka kantilta, on teoria edelleen niin tunnettu, että jokaisen kohteliaisuustutkijan on perusteltava näkemyksensä suhteessa siihen.

Brownin ja Levinsonin mallissa (1987) yksilö pyrkii saavuttamaan jotakin ja käyttää siksi kohteliaisuutta pehmentääkseen hyökkävää vaikutusta. Kohteliaisuus on siis rationaalisen ihmisen keino päästä tavoitteeseensa. Brownin ja Levinsonin mallissa oletetaan, että jokaisella aikuisella yhteiskunnan jäsenellä on kaksi ominaisuutta: kasvot ja järki (mts., 61–65). Kasvojen käsitteen on viestinnän tutkimukseen tuonut Goffman, jonka mukaan kasvot ovat ihmisen itsestään viestintätilanteessa välittämä kuva, jota muut olettavat hänen pitävän johdonmukaisesti yllä (1967, 5). Kasvot ovat ihmisille hyvin pitkälle tunneasia. Ne voidaan menettää, tai niitä voidaan ylläpitää ja vahvistaa. Yleensä ihmiset tekevät yhteistyötä pitääkseen yllä toistensa kasvoja kanssakäymisten aikana, koska kokiessaan kasvojaan loukatun ihminen yleensä puolustautuu, ja puolustautuessaan vastavuoroisesti loukkaa puhekumppaninsa kasvoja. (Brown ja Levinson 1987, 61–63.) Järki ymmärretään Brownin ja Levinsonin mallissa kyvyksi tavoitettaan tarkastelemalla ymmärtää, mitä keinoja käyttämällä haluttuun tavoitteeseen voidaan päästä (mts., 64). Kun kaksi tällaista puhujaa, joilla on kasvot ja järki, viestivät keskenään, syntyy Brownin ja Levinsonin mukaan väistämättä kohteliaisuutta. Kyseessä on eräänlainen dynaaminen malli, jossa molemmilla puhujilla on tarve suojella omia kasvojaan ja sen vuoksi tarve suojella toistensa kasvoja. Samanaikaisesti heidän kuitenkin täytyy ilmaista asioita, jotka saattavat loukata toisen kasvoja. Näiden kahden tarpeen ristivedossa he käyttävät kohteliaisuutta strategisena työkaluna vähentämään sanottavansa luonnostaan toisen kasvoille aiheuttamaa uhkaa. (mts., 59–61.)

Brownin ja Levinsonin teoria on sikäli yhtäpitävä yhteistyön periaatteeseen nojautuvan kohteliaisuuskäsityksen kanssa, että molempien mukaan kohteliaisuus edistää osapuolten tavoitteita.

Brownin ja Levinsonin teorian ongelmallisuus on kuitenkin siinä, että tämä edistäminen tapahtuu näyttämällä kohteliaisuuden avulla välittämistä toisen kasvoista. Kohteliaisuuden näyttäminen on kuitenkin mahdotonta, ellei keskustelijoilla ole yhteistä kuvaa siitä, mikä on kohteliasta. Jos kuulija ei pidä puhujaa kohteliaana, puhuja ei ole kohtelias, vaikka hän kuinka siihen strategisesti pyrki. Tätä kohteliaisuuden yhteisöllisesti opittua puolta Brownin ja Levinsonin teoria ei ota huomioon ja on siksi puutteellinen. Vielä suurempi puute on se, ettei Brownin ja Levinsonin teoria vastaa kysymykseen siitä, *miksi* kohteliaisuudella voidaan näyttää toisen kasvojen huomioimista. Siksi yhteistyön periaatteeseen nojaava kohteliaisuuskäsitys onkin aukottomampi selitys. Koska kohteliaisuus on yhteisöllisesti opittua, puhuja voi sen avulla edistää kanssakäymisen sujuvuutta, sillä käyttämällä yhteisiä kohteliaisuusmuotoja hän voi näyttää olevansa saman kulttuurin sivistynyt jäsen ja sitoutuvansa yhteisiin sääntöihin.

1.3 Kohteliaisuus kehysten käsitteen kautta

Kielellisen muodon tehokkuus tietyn päämäärän saavuttamisessa riippuu kyseisen muodon sopivuudesta tilanteeseen. Yhteistyön periaatteen mukaisesti keskustelijat yleensä näyttävät toisilleen olevansa saman yhteisön sivistyneitä jäseniä ja sitoutuvansa noudattamaan yhteisön viestintänormeja. Voidakseen näyttää tämän on heidän todella toimittava noiden normien mukaisesti. Tietynlainen kohteliaisuus tietyissä tilanteissa on osa normeja. Vaikka kohteliaisuuden toteutuminen riippuu kuulijasta, ovat saman yhteisön jäsenet sisäistäneet samat käsitykset siitä, mikä on kohteliasta. Niinpä omasta mielestään kohteliaita muotoja käyttävä puhuja voi olla tutun yhteisönsä sisällä toimiessaan melko varma siitä, että hänen kuulijansakin pitää häntä kohteliaana.

Koska sopiva kohteliaisuusmuoto riippuu tilanteesta, on kohteliaisuustutkimuksen saralla pyritty erittelemään kohteliaisuusmuodon valintaan vaikuttavia viestintätilanteen osapuoliin liittyviä osatekijöitä, jollaiseksi on ehdotettu esimerkiksi puhujien välistä sosiaalista ja yhteiskunnallista etäisyyttä (Brown ja Levinson 1987, 74–83). Näiden kontekstitekijöiden ja kohteliaisuusmuotojen välillä ei ole kuitenkaan empiirisissä tutkimuksissa havaittu olevan systemaattista yhteyttä (esim. Terkourafi 2004, 120–121). Vaikuttaakin siltä, ettei viestintätilanteessa käytettävä kohteliaisuusmuoto ole laskettavissa yksinkertaisilla kvantitatiivisilla malleilla, vaan on huomioitava koko viestintätilanne kaikessa monimutkaisuudessaan (Terkourafi 2004; 2005). Terkourafi (2004; 2005) on esittänyt, että vakiintuneiden viestintätapojen tunteminen voidaan ymmärtää kehysten käsitteen kautta.

Kehysten käsitteeseen perustuvassa tarkastelutavassa perusajatuksena on se, että ihmisen mieleen kehittyy sosiaalistumisen edetessä tietorakennelmia stereotyyppisistä tilanteista. Näissä tietojärjestelmissä yhdistyy erillisinä osina tieto tilanteesta ja tieto sopivasta kielenkäytöstä. (Terkourafi 2005, 110–111.) Alan tutkimuksissa käytetään monenkirjavia nimityksiä ja määritelmiä, mutta tässä tutkimuksessa seurataan Charles J. Fillmoren (1977) käsitteistöä. Hän käyttää nonverbaalin tilannetiedon sisältävästä tietorakennelmasta termiä *scene* ja kielellisen tiedon sisältävästä rakennelmasta termiä *frame*. Hänen määritelmänsä mukaan termi *scene* kattaa laajan joukon erinäisiä mielikuvia ja käsityksiä (mts., 63).

”I intend to use the word scene – – in a maximally general sense, to include not only visual scenes but familiar kinds of interpersonal transactions, standard scenarios, familiar layouts, institutional structures, enactive experiences, body image; and, in general, any kind of coherent segment, large or small, of human beliefs, actions, experiences or imaginings.” (mts., 63)

Termi *frame* puolestaan on mikä tahansa kielellisten valintojen järjestelmä (mts., 63). Täysin vakiintuneiden suomenkielisten termien puutteessa käytän käsitteestä *frame* ilmaisua kielellinen kehys ja käsitteestä *scene* ilmaisua kognitiivinen representaatio. Kun ihminen on oppinut kognitiivisen representaation ja kielellisen kehyksen välisen yhteyden, ne aktivoivat Fillmoren (mts., 63) mukaan jatkuvasti toisiaan. Niinpä kohdatessamme tutun tilanteen, kuten esimerkiksi asioidessamme pankissa, on meillä valmiina kognitiivinen representaatio tilanteesta. Tämä representaatio aktivoi aivoissamme kielellisen kehyksen, jonka puitteissa käytämme kieltä kyseisessä tilanteessa, ja odotamme myös muiden tekevän niin. Samoin kielellinen kehys voi aktivoida kyseiseen kehykseen liittyvän kognitiivisen representaation. Esimerkiksi juuri sana ”pankki” tuo mieleemme tietynlaisen paikan ja tilanteen. Fillmore (mts. 63) esittää, että voimme myös soveltaa tiettyyn kognitiiviseen representaatioon liittyvää kielellistä kehystä uuteen tilanteeseen. Tällöin valitsemme olemassa olevista kognitiivisista representaatioistamme sen, joka eniten muistuttaa kohtaamaamme todellisuuden tilannetta. Tilanteen edetessä representaatiomme ja siihen liittyvä kielellinen kehyksemme kehittyvät edelleen. (mts., 63.)

Kognitiivisten representaatioiden ja kielellisten kehysten avulla voimme selittää sitä, miten kielenulkoinen tilanne ja kielellinen kohteliaisuusmuoto ovat ihmisen muistissa yhteydessä toisiinsa. Saman yhteisön jäsenet ovat usein oppineet yhdistämään saman kognitiivisen representaation samaan kielelliseen kehykseen, siis myös samaan kohteliaisuusmuotoon. Tiedostamattamme vertaamme

keskustelukumppanimme viestintää aivoissamme oleviin kielellisiin kehyksiin ja kognitiivisiin representaatioihimme. Jotta viestintä vastaisi tätä kehystä, on sen sisällettävä myös ne samat kohteliaisuusmuodot, joita oppimamme kielellinen kehys sisältää. Siksi henkilö voi käyttämällä kieltä yhteisöllisesti totutulla tavalla ilmaista kuuluvansa kuulijansa kanssa samaan yhteisöön ja sitoutuvansa noudattamaan yhteisön normeja. Tiivistetysti sanottuna kohteliaisuus on sen käyttäytymistavan mukaista käyttäytymistä, jonka viestinnän vastaanottaja on oppinut yhdistämään kyseiseen kognitiiviseen representaatioon. Kielellinen kohteliaisuus on siten riippuvaista opitusta suhteesta kielellisen muodon ja tilanteen välillä.

1.4 *Politeness*, kohteliaisuus ja kohteliaisuus

Universaalista kohteliaisuudesta ja kohteliaisuusteoriasta puhuessani olen sivuuttanut yhden mielenkiintoisen ongelman. Larjavaaraa lukuun ottamatta edellä esitetty tutkimus on raportoitu englanniksi. Kun kyse on käsitteen määrittelystä, on kielen vaihtamisella usein merkitystä. Onko se ”*politeness*”, josta lainaamani tutkijat ovat puhuneet, sama asia kuin suomen ”kohteliaisuus”? Erikielisillä sanoilla on aina vähintäänkin vivahde-eroja, ja lisäksi sanojen merkitykset muokkautuvat jatkuvasti niitä käytettäessä. Esimerkiksi Watts (2003, 12–17) on käsitellyt kysymystä kohteliaisuustutkimuksen osalta. Suomalaiset kohteliaisuuden tutkijat ovat joka tapauksessa käsitelleet englanniksi kirjoitettuja kohteliaisuusteorioita kuten ”*politeness*” ja ”kohteliaisuus” olisivat sama asia, ja niin minäkin olen yllä tehnyt. Ratkaisu on perusteltavissa sillä, että ”kohteliaisuus” on tässä tutkimuksen teoreettinen käsite, emmekä siksi voi rajata sen merkitystä samaksi kuin arkikielen ilmauksen merkitys.

Paljon tutkimisesta kirjoittanut Sirkka Hirsijärvi (1997, 141) toteaa, että on tärkeää ymmärtää ero teoreettisten käsitteiden ja arkikielen välillä, koska arkikieli on luonteeltaan konkreettis-esineellistä. Tämä tarkoittaa, että arkikielen käsitteet muodostuvat sen pohjalta, mitä voidaan välittömästi kuvailla, havaita ja kokea. Teoreettiset käsitteet puolestaan pyrkivät tunkeutumaan välittömän havainnon taakse. Tarkankin käsitteen määrittelyn jälkeen tällaisissa käsitteissä on kuitenkin se ongelma, että ihmiset saattavat joka tapauksessa mieltää käsitteen totutun arkikielisen käytön kautta. Ongelma on yleinen silloin, kun teoreettinen käsite on kieliasultaan sama kuin arkikielen ilmaus.

Voidaan tietenkin kysyä, onko kohteliaisuustutkimus mielekästä, jos se ei tutkikaan sitä, mitä

normaalisti ymmärrämme sanalla ”kohteliaisuus”. Eikö tutkimuksen tarkoitus ole ymmärtää todellista maailmaa, ei keksiä tieteellisiä maailmasta irrotettuja käsitteitä ja sitten tutkia tuota käsitettä? Tutkimus todella pyrkii ymmärtämään todellista maailmaa. Teoreettinen käsite ”kohteliaisuus” ei tarkoita täysin eri asiaa kuin arkikielen ”kohteliaisuus”, vaan teoreettinen käsite ”kohteliaisuus” kattaa arkikielen käsitettä laajemman kuvan. Edellä esitetyn Hirsijärven (1997, 141) toteamuksen mukaisesti tieteellinen ”kohteliaisuus” kattaa kohteliaisuuden ilmiön laajemmin, kuin mitä voidaan välittömästi kuvailla, havaita ja kokea. Kuten todettua, kohteliaisuus jää usein viestinnän osapuolilta huomaamatta, se on merkityksellinen muoto. Kanssakäymisissä kohteliaisuus huomataan tavallisesti vain, kun se liikkuu tilanteeseen totutun kohteliaisuustason ylärajoilla. Arkikielen ”kohteliaisuus” ei pysty kattamaan sellaista, joka jää tavallisessa kanssakäymisessä huomaamatta ja kokematta. Siksi on luonnollista, että arkikielessä tarkoitamme sanalla ”kohteliaisuus” suppeampaa joukkoa toimintaa ja ilmaisuja, kuin mitä kyseisellä käsitteellä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Joka tapauksessa on tärkeää pitää erillään arkikielen ilmaus ”kohteliaisuus” ja teoreettinen käsite ”kohteliaisuus”. Tässä tutkimuksessa on kyse jälkimmäisestä.

Tässä kappaleessa olen hahmotellut kohteliaisuutta maailmanlaajuisena ilmiönä. Mutta koska kohteliaisuus on edellä esitetyn määritelmän mukaan riippuvaista sosiaalisesti opitusta yhteydestä tietyn tilanteen ja tietyn kielellisen kehyksen välillä, vaihtelee sen ilmeneminen yhteisöstä toiseen. Seuraavassa kappaleessa paneudutaan tarkemmin kohteliaisuuden ilmenemiseen suomen kielessä ja keskustellaan hieman siitä sosiaalisesta yhteisöstä, jonka piirissä yhteys tilanteen ja kehyksen välillä on opittu.

2. KOHTELIAISUUS SUOMEN HENKILÖVIITTAUKSISSA

2.1 Yhteisöllisesti opitun yhteisö ja kieli

Kuten todettua, kohteliaisuuden ilmeneminen vaihtelee yhteisöstä toiseen. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu Euroopan parlamentin jäsenten parlamentin istunnoissa pitämistä poliittisista puheista. Tarkoitukseni on tutkia kohteliaisuusmuotojen käyttöä suomeksi pidetyissä puheissa, ja verrata sitä samojen muotojen käyttöön suomeksi tulkatuissa puheissa. Edellä esitetyn kohteliaisuuskäsityksen valossa voidaan siis sanoa, että pyrin katsomaan, minkälaisen kielellisen kehyksen suomalaiset europarlamentaarikot ovat oppineet yhdistämään Euroopan parlamentin istuntoihin. Sen jälkeen käytän tätä kielellistä kehystä vertailupohjana tulkkeiden kielelle. Mutta mikä sitten on se yhteisö, jonka piirissä aineistoni puhujat ja tulkit ovat yhteisöllisesti oppineet käyttämään tätä tietynlaista kieltä tässä tietynlaisessa tilanteessa? Voi olla, että he ovat siirtäneet kielellisen kehyksen parlamentin istuntoja muistuttavasta kognitiivisesta representaatiosta, eli Suomen eduskunnasta. Kaikki aineistoni supisuomalaiset puheet ovat sellaisten parlamentin jäsenten pitämiä, jotka ovat aiemmin olleet kansanedustajia. Toisaalta eräiden tutkijoiden mukaan Euroopan unionilla on oma kulttuurinsa (Koskinen 2008, 43–44; Abélès, Bellier ja McDonald 1993, 6, kuten lainattu teoksessa Koskinen 2008, 43). Aineistoni sisältämät kohteliaisuuspiirteet voivat periaatteessa siis olla tilanteeseen sopivia Euroopan unionin hallinnon muodostaman puheyhteisön mielissä, mutta eivät olisi sitä Suomessa. Väitettä tukee se, että suurin osa suomalaisten europarlamentaarikkojen kuulemista istunnoissa pidetyistä puheista on suomenkielistä tulketta. Siksi on mahdollista, että he ovat oppineet käyttämään samoja kohteliaisuusmuotoja, kuin mitä tulkkeissa käytetään.

Tässä tutkimuksessa on käytetty runsaasti ilmaisuja ”yhteisö”, ”yhteisöllisesti opittu”, ja varsin huolettoman oloisesti on myös heitelty käsitettä ”kulttuuri” sen tarkemmin sitä määrittelemättä. Olen kuitenkin pyrkinyt tietynlaiseen johdonmukaisuuteen näiden ilmaisujen kanssa. Ilmaisuja ”yhteisö” ja ”yhteisöllisesti opittu” olen yrittänyt käyttää konkreettisesti mielessä: yksilöä ympäröivät sosiaaliset kontaktit ja niissä toistuva käyttäytyminen. Käsitettä ”kulttuuri” olen puolestaan käyttänyt viittaamaan yksilön mielessä olevaan määrittelemättömään käsitykseen ”meistä” ja ”toisesta”. Terkourafin kohteliaisuuskäsitystä seuraten totesin, että kohteliaisuus on riippuvaista opitusta suhteesta kielellisen muodon ja tilanteen välillä, ja koska saman yhteisön jäsenet ovat sisäistäneet samat suhteet, on heillä yhtenevät käsitykset siitä, mikä on kohteliasta.

Vaikka Terkourafi ei itse käytä käsitettä kulttuuri, on hänen kohteliaisuuskäsitystään kuitenkin kritisoitu juuri siitä, että se nojaa määrittelemättömään kulttuurin käsitteeseen. On väistämätöntä, että puhuttaessa yhteisöllisesti tai sosiaalisesti opitusta käsityksestä yksilön mielessä puhutaan jostakin, joka on keskeistä kulttuurissa. Niinpä minunkin tutkimukseni väistämättä käsittelee jotakin, johon usein viitataan sanalla ”kulttuuri”. Ei ole mahdollista määrittää, onko tutkimusaineistoni synty-yhteisö suomalainen puheyhteisö yleensä, suomalaiset poliitikot, europarlamentaarikot vai jokin muu puheyhteisö. Epäselvää on myös, voidaanko tällöin puhua kulttuuriyhteisöstä. Tämä ei kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta ratkaiseva kysymys, sillä joka tapauksessa aineistoni parlamentin jäsenet ja tulkit käyttävät suomen kieltä kohteliaisuuden ilmaisemiseen, jolloin heillä on siihen käytössään suomen kielen keinot.

Edellä on esitetty, että kohteliaisuus ei ole vain jokin tietty ilmaisu, kuten ”kiitos”, vaan tietty ilmaisu tietyssä kontekstissa. Joissain konteksteissa ”tattis” käy hyvin sanottavaksi kiitoksen sijasta kohteliaana ilmaisuna, toisissa se voi olla tönkyä tai outo. Voidaanko siis teksteistä erotella kohteliaisuuspiirteitä, jos se, mikä on kohteliaisuuspiirre, riippuu täysin kontekstista? Suomen kielen tutkijat ovat kuitenkin erotelleet tiettyjä kielen käytön tapoja kohteliaisuuden ilmaisimiksi. Mahdollisesti nämä kielimuodot ovat siis sellaisia, että valtaosa suomalaisista kokee ne useissa tilanteissa kohteliaiksi. Kymmenestä supisuomalaisesta puheesta saamme jo jonkinlaisen käsityksen siitä, miten Euroopan parlamentin istunnoissa on yleensä tapana puhua. Koska ihmiset tavallisesti käyttäytyvät kohteliaasti, saamme tavallista puhetapaa erittelemällä tietoa siitä, miten tarkasteltavaa kohteliaisuuspiirrettä tulee käyttää vaikuttaakseen kohteliaalta. Eräs kohteliaaksi määritelty suomen kielen käyttötapa on henkilöviittausten välttäminen. Se on valittu tässä tutkimuksessa tarkasteltavaksi piirteeksi kahdesta syystä. Ensinnäkin aiemmissa tutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, että suorien henkilöviittausten välttäminen on tyypillistä suomalaista kohteliaisuutta. Niinpä henkilöviittausteinoja voidaan pitää kohteliaisuuden indikaattorina suomen kielessä. Koska henkilöviittausten välttäminen on ilmeisesti tyypillistä juuri suomen kielelle, sillä voi olla erityistä merkitystä tulkkauksessa. Aiempia tutkimuksia henkilöviittausten välttämisestä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Toinen syy rajata kohteliaisuuden tutkiminen henkilöviittauksiin on se, että henkilöviittausten tutkiminen sopii tutkimusaineistooni. Tätä sopivuutta selitetään puolestaan jäljempänä luvussa ”2.3 Henkilöviittaukset ja aineiston luonne”.

2.2 Suorien henkilöviittausten välttäminen kohteliaisuutena

Valma Yli-Vakkuri toteaa artikkelissaan *Politeness in Finland: Evasion at All Costs* (2005, 194) että suomalainen kohteliaisuus on vetäytyvää ja kiertelevää, ja siinä vältetään kaikin keinoin suoraa viittausta kuulijaan tai itseän. Persoonailmaisun epäsuoruuden mainitsee keskeiseksi suomen kielen kohteliaisuuskeinoiksi myös ainakin Matti Larjavaara (1999, 8). Suomen kielessä onkin useita keinoja, joilla suoraa viittaamista voidaan välttää, kuten esimerkiksi geneeriset lauseet, passiivi ja puheenaiheen painottaminen. Henkilöviittausten välttämisen suomen kielessä on huomannut myös Hilikka Yli-Jokipii (1994, 251) verratessaan suomalaisia, brittiläisiä ja amerikkalaisia liikekirjeitä. Tutkimuksen mukaan suomalaisten joka toisessa pyynnössä ei oltu ilmoitettu, kenen pitäisi täyttää pyyntö, kun taas englannin kielisissä viesteissä vastaavasti oli muotoiltu vain joka neljäs pyyntö (1994, 251). Saman tutkimuksen mukaan suomalaiset välttävät myös yksikön 1. persoonan muotoja, joiden sijaan suositaan monikon 1. persoonaa ”me” (1994, 252). Koska suorien henkilöviittausten välttäminen on ilmeisesti tyypillistä juuri suomalaisille, sillä saattaa olla vaikutusta tulkkaukseen.

Kuulijaan viittaamisen välttäminen saattaa olla peruja siitä, että puhuttelumuotojen valinta on ollut Suomessa jatkuvien muutosten ja kiistojen kohteena jo vuosisatojen ajan. Yli-Vakkuri valottaa puhuttelumuotojen historiaa artikkelissaan *Suomalaisen puhuttelun piirteitä* (1989, 61–63). Teitittely levisi Keski-Euroopasta ensin Ruotsin yläluokan muodiksi ja siitä vähitellen Suomen alueelle ja suomen kieleen. Suomessa tavallinen kansa alkoi vähitellen teititellä koulutettua yläluokkaa 1700-luvun alussa. Sillä välin Keski-Euroopassa monikon 2. persoonan käytöstä oli tullut jo niin tavallista, ettei sen käyttö enää osoittanut erityistä kunnioitusta. Tätä tarkoitusta toteuttamaan tarvittiin uusi muoto, jollaiseksi tulivat ensin yksikön 3. persoona ja sitten monikon 3. persoona, joita käytettiin yhdessä tittelin kanssa. 1800-luvulla Suomessakin oltiin ryhtytty osittain käyttämään puhuttelussa titteliä ja 3. persoonan yksikköä. Jo saman vuosisadan loppupuolella nuori sivistyneistö ryhtyi ajamaan sekä Ruotsissa että Suomessa siirtymistä takaisin teitittelyyn. Kiista teitittelyn ja tituloinnin välillä liittyi Suomen kansalliseen heräämiseen 1800-luvulla ja suomen kielen merkittävään asemaan tuossa kehityksessä. Sukupolvi myöhemmin 1960-luvun radikaali vasemmisto siirtyi teitittelystä sinutteluun. (Yli-Vakkuri 1989, 61–63.) Kysymys oli jälleen poliittinen: sinuttelu ilmensi vallinneita tasa-arvon ihanteita (Larjavaara 1999, 8). Yhteiskunnallisten muutosten takia hierarkkisuus myös todella väheni (Yli-Vakkuri 1989, 65). Sinuttelu luultavasti levisi nopeasti siksikin, ettei täydellisen vakiintunutta

puhuttelumuotoa ollut (Yli-Vakkuri 1989, 66–67). Niin teitittely kuin titulointikin olivat tulleet Suomeen suhteellisen myöhään, eikä titulointi ollut kerennyt kunnolla juurtumaan, kun jo siirryttiin takaisin teitittelyyn. Sinuttelu on saanut voimaa yhteiskunnan muutoksesta kohti moniarvoisuutta, järjestäytymättömyyttä ja yksilökeskeisyyttä. Helppoutta ja nopeutta arvostavassa maailmassa teitittely tuntuu liian hitaalta ja kankealta. Se on vaikeaa, koska maailmasta puuttuu iän ja aseman luoma sosiaalinen järjestyneisyys ja pysyvyys. (Larjavaara 1999, 10.)

Täydellisen vakiintunutta puhuttelumuotoa ei Suomessa ole edelleenkään, sillä teitittely jäi käyttöön sinuttelun rinnalle. Suhtautuminen sinutteluun ja teitittelyyn vaihtelee yksilöittäin, ja vaikka taipumus teitittelyyn on suhteessa ikään (Noponen 1999, 15), kohtaavat suomalaiset joka päiväisessä elämässään vaikeuksia määrittää, kumpaa puhuttelumuotoa kenenkään kanssa tulisi käyttää. Molemmat keinot kantavat mukanaan historiansa mukaista arvolatausta. Samoja vaikeuksia kohtasivat suomalaiset jo aiemmin, kun tituloinnin ja teitittelyn välinen valinta oli ajankohtainen (Yli-Vakkuri 1989, 67). Näiden vaikeuksien takia suomalaiset ovat oppineet käyttämään useita keinoja kiertääkseen suoran puhuttelun. Omassa aineistossani puhetilanne on sillä tavalla yksiselitteisen muodollinen, ettei ongelmaa sinuttelun ja teitittelyn välisessä valinnassa ole. Aiempien tutkimusten valossa on kuitenkin luultavaa, että valinnan vaikeus joka päiväisessä elämässä on tehnyt puhuttelumutojen kiertämisestä suomen kielen konventioiden mukaista.

Yli-Vakkurin mukaan kuulijaan viittaamisen välttämistä pidetään hienotunteisena ja itseen viittaamisen välttämistä vaatimattomuutena (2005, 194). Vaatimattomuus on ainakin kliseisesti liitetty voimakkaasti suomalaisuuteen. Hilikka Yli-Jokipii (1994, 252) toteaaakin, että kielellisten valintojen juuret ovat syvällä yhteisön jakamissa arvoissa. Niinpä kielellisiä valintoja katsomalla voidaan saada tietoa kieliyhteisössä laajalle levinneistä arvostuksista. Vaikka vaatimattomuutta tunnutaankin nykyään pidettävän useissa yhteyksissä kielteisenä seikkana, todistaisi itseen viittaamisen välttäminen siitä, että vaatimattomuus on ainakin vielä lähihistoriassa ollut suomalaisen kieliyhteisön jakama arvo. Tällaisiin päätelmiin täytyy kuitenkin suhtautua varoen, sillä puhuttaessa tietyn kieliyhteisön kohteliaisuudesta tai epäkohteliaisuudesta tulevat kuvaan helposti stereotyyppiset käsitykset eri kansallisuuksista. Jos vaaraa ei tiedosteta, saattavat käsitykset vaikuttaa tutkimustulokseen. Kielenkäyttöä koskevia tutkimuksia kokoavassa teoksessa *Kieli kioskillä* todetaan (Raevaara 2009, 311–313), että näin on saattanut käydä osassa suomalaista kohteliaisuustutkimusta, jossa suomalaista kohteliaisuutta on usein pidetty negatiivisena

kohteliaisuutena ilman empiirisiä tutkimustuloksia. Negatiivinen kohteliaisuus liittyy Brownin ja Levinsonin malliin, jossa negatiivinen kohteliaisuus tarkoittaa kaikenlaisen määräilyn välttämistä (1987, 70). Kieli kioskilla teokseen kootut empiiriset tutkimukset kertovat päinvastoin sellaisten keinojen käytöstä, jotka Brownin ja Levinsonin teoriassa luokitellaan positiiviseen kohteliaisuuteen, joka on negatiivisen kohteliaisuuden vastapuoli (Raevaara 2009, 311–313).

2.3 Henkilöviittaukset ja aineiston luonne

Henkilöviittausten välttämisen tutkiminen on, paitsi aiempien tutkimusten valossa kiinnostava lähestymistapa, myös aineistoni kannalta toimiva rajaus. Empiirisessä kohteliaisuustutkimuksessa on tavallisesti keskitytty tutkimaan kohteliaisuuden esiintymistä sellaisessa välittömässä vuorovaikutustilanteessa, jossa puhujien vuorot vaihtelevat jatkuvasti. Oma aineistoni on tässä suhteessa erilainen, koska siinä on kyse pitkäköistä puheista, jotka eivät ole peräkkäisiä ja jotka käsittelevät useita aiheita. Aineistostani erityisen tekee myös se, että puheet on ainakin suurelta osin kirjoitettu etukäteen.

Kohteliaisuutta empiirisesti tutkittaessa on analyysin kohteena tavallisesti ollut joko yksittäiset kielen yksiköt, kuten ”kiitos” tai päätte ”-han”, tai tietyn puheteon ilmentymät, kuten pyytäminen. Ensin mainittu analyysikeino, eli tiettyjen kielen yksiköiden etsiminen on toki Euroopan parlamentinkin puheiden kohdalla mahdollista. Ongelmana on se, että tällainen tutkimus vaatisi huomattavasti suuremman aineiston, jotta yksittäisiä piirteitä kertyisi tarpeeksi analysoitavaksi. Lisäksi tällainen tutkimusote sopinee paremmin synteettisten kielten tutkimukseen. Analyttisissä kielissä, kuten esimerkiksi juuri suomessa, kohteliaisuutta ilmaista usein hyvinkin monimutkaisin rakentein (Hietaranta 1999, 225). Toiseksi mainittu analyysikeino, tietyn puheteon tarkastelu, on sekin hankalaa kyseisestä aineistosta. Koska puheet ovat pitkiä, ne sisältävät useita sisäkkäisiä puhetekoja, jota on hankala erottaa toisistaan. Koko puhe toteuttaa jonkin puheteon, mutta sen sisällä on myös pienempiä osia, jotka saattavat toteuttaa jotakin toista puhetekoa. Puhetekoihin keskittyvissä tutkimuksissa käsitellään esimerkiksi sitä, onko puheteko toteutettu käsky-, kysymys- vai väitelauseena. Tällöin jo oletusarvoisesti analysoitava yksikkö on hyvin lyhyt.

Toisaalta varsinkin uudemmassa kohteliaisuustutkimuksessa tarkastellaan tavallisesti puheen kulkua keskusteluanalyttisin keinoin, jolloin merkittävää on puheenvuoron paikka keskustelussa,

erityisesti sitä edeltävä ja seuraava vuoro (keskusteluanalyysistä Raevaara, Ruusuvoori ja Haakana 2001, 24, soveltamisesta kohteliaisuustutkimukseen Watts 2003). Tällöin kohteliaisuutta analysoidaan erityisesti tarkastelemalla, miten puheenvuoroa kommentoidaan sitä seuraavassa viestinnässä. Tämä ei luonnollisestikaan sovi oman aineistoni tutkimukseen, koska puheet on valmisteltu etukäteen eivätkä siksi ole suoraan sidoksissa edelliseen puheenvuoroon.

Henkilöviittausten tarkasteleminen sen sijaan sopii kohteliaisuuden tutkimiseen kaikenlaisilla teksteillä. Aiempien tutkimusten mukaan henkilöviittausten välttämiskeinoja käytetään suomen kielessä runsaasti sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä (Yli-Jokipii 1994, 252; Yli-Vakkuri 1986, 87), joten se, että oman aineistoni tekstit on kirjoitettu puhuttavaksi, ei aiheuta ongelmia.

2.4 Henkilöviittauskeinot suomessa

Edellä on esitetty, että suomalaisilla on tapana kiertää henkilöviitauksista ainakin viittaamista itseen ja viittaamista kuulijaan. Kaikki puhuttu ja kirjoitettu kieli on tavallaan itsen esittämistä, sillä kaikki, mitä henkilö puhuu tai kirjoittaa, viestii hänestä itsestään. Omaa roolia on kuitenkin mahdollista häivyttää tai tuoda esiin omin sanavalinnoin. Samoin voidaan ajatella, että kaikki mitä puhuja sanoo kuulijalle tai kirjoittaja lukijalle, kertoo suhtautumisesta viestin vastaanottajaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin siihen, miten puhuja sanallisesti ilmaisee tai jättää ilmaisematta puheen vastaanottajan. Henkilöviittauskeinoja käsitellessä käytän enimmäkseen nimityksiä puhuja ja kuulija, vaikka samat seikat pätevät myös kirjallisen viestin tuottajaan ja vastaanottajaan.

2.4.1 Suorat viittaukset

Suomen kielessä suora viittaus itseen tai toiseen ilmaistaan verbin persoonamuodoilla, possessiivisuffikseilla, persoonapronomineilla ja refleksiivipronominilla. Toiseen voidaan viitata myös puhuttelusanalla. Näistä verbin persoonamuotojen käyttämistä on kaikkein hankalin välttää, koska predikaattiverbi on suomen kielessä aina taivutettava kieliopillisesti hyväksyttävän lauseen aikaansaamiseksi (Ikola 2001, 141). Sen sijaan omistussuhdetta ilmoittavien possessiivisuffiksien välttäminen on mahdollista puhumalla esimerkiksi vain ”kirjasta” sen sijaan, että käyttäisi omistusmuotoa ”kirjani”. Toki tällainen käyttö saattaa joskus aiheuttaa epäselvyyksiä.

Puhekielessä on myös yleistä käyttää pelkkää possessiivipronominia ja jättää possessiivisuffiksi pois (sun kirja). Käyttö on alkanut levitä myös normitettuun yleiskieleen, kuten sanomalehtikieleen (Ikola 1992, 176–179). Possessiivisuffiksi voi lauseenvastikkeissa liittyä myös verbin nominaalimuotoihin eli infinitiiveihin ja partisiippeihin (Ikola 2001, 77). Tällöin se ilmaisee tekijää. Esimerkki tällaisesta possessiivisuffiksin käytöstä on ”Musiikkia kuunnellessasi voit rentoutua”.

Persoonapronomineja voidaan käyttää persoonamuotoisen verbin ja possessiivisuffiksin kanssa. Persoonamuotoinen verbi vaatii seurakseen persoonapronominia kuitenkin vain 3. persoonan tapauksessa. Samoin genetiivimuotoista persoonapronominia, eli niin sanottua possessiivipronominia, ei 1. ja 2. persoonassa ole pakko käyttää possessiivisuffiksin kanssa. Sen sijaan 3. persoonan kohdalla possessiivipronominin käyttö saa aikaan merkityseron. Näiden käyttöyhteyksien lisäksi persoonapronomineja käytetään myös itsenäisesti ilmaisemaan monenlaisia suhteita. Itsenäisiä persoonapronomineja ja refleksiivipronomineja ei voi niin vain jättää pois, sillä se tekisi lauseesta kieliopillisesti virheellisen. Esimerkiksi lauseessa ”Sinua voidaan syyttää tästä” on itsenäinen persoonapronomini ”sinua”, eikä sitä voi jättää pois. Jos itsenäisiä persoonapronomineja halutaan välttää, täytyy asia ilmaista jollain aivan erityyppisellä lauseella.

Toisin sanoen persoonapronomininit ovat siis vapaaehtoisia 1. ja 2. persoonan muotoisten verbien yhteydessä sekä possessiivisuffiksien kanssa. Mikäli niitä tästä huolimatta käytetään, tuovat ne erityistä korostusta. Persoonamuotoisen verbin yhteydessä ne korostavat tekijää ja valittua viittaustapaa (Ikola 2001, 144). Possessiivisuffiksin kanssa ne korostavat omistajaa (Ikola 2001, 76). Luultavasti ne voivat korostaa myös possessiivisuffiksin toista merkitystä, eli jonkinlaista muuta yhteen kuulumista. Jotkut tutkimustulokset viittaavat alue-eroihin persoonapronominin käytössä: se on mahdollisesti yleisempää pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa (Sorjonen, Raevaara ja Lappalainen 2009, 103–104). Joka tapauksessa persoonapronominin poisjätto tuo puheeseen persoonapronominillista muotoa neutraalimman sävyn.

Koska aiempien tutkimusten valossa suoria viittauskeinoja vältetään suomen kielessä, pitäisi suoria keinoja viitata itseen ja toiseen löytyä varsin vähän aineistostani. Erityisesti vapaaehtoisten

pronomien käytön luulisi olevan vähäistä, koska ne lisäävät suoruutta ja ne on yksinkertaista jättää pois.

2.4.1.1 Suora viittaus itseen

Yksikön 1. persoona on niin sanottu puhujan luontainen persoona. Suora itseen viittaminen tapahtuu siis yksikön 1. persoonan verbin persoonamuodoilla (kadotin), possessiivisuffikseilla (kirjani), persoonapronomineilla (minua) ja refleksiivipronominilla (itseni).

Itseen viittaamisella tuodaan esiin tunteellista ja henkilökohtaista sävyä (Hyland 2005, 181). Itseen viittaamista vältetään esimerkiksi luonnontieteellisissä tutkimuksissa, koska välttämistä korostaa tutkimusaihetta, toistettavuutta ja löydösten yleispätevyyttä. Strategia viestii siten empiristisestä ideologiasta, jossa tutkimustulokset ovat tutkimuksen tekijästä riippumattomia. (Hyland 2005, 181.) Toisaalta viittaminen itseen tuo ilmi oman panoksen tärkeyttä (Hyland 2005, 181). Itseen viittaminen kantaneen samanlaisia merkityksiä myös tieteellisen maailman ulkopuolella. Se siis korostaa henkilökohtaista otetta, tunteellisuutta ja omaa tärkeyttä. Päinvastainen strategia, itseen viittamisen välttäminen, korostaa objektiivisuutta ja aiheen tärkeyttä.

2.4.1.2 Suora viittaus toiseen

Yhden puhuteltavan luonnollinen persoona on yksikön 2. persoona, eli ”sinä”. Suoria viittauskeinoja ovat tämän luontaisen persoonan lisäksi muodollisissa tilanteissa käytettävä teitittely sekä titulointi. Useamman puhuteltavan luontainen persoona on monikon 2. persoona, eli ”te”. Sama muoto on käytössä niin läheisten ystävien kesken kuin muodollisissakin tilanteissa. Toiseen voidaan viitata suoraan myös puhuttelusanalla, eli sellaisella irrallisella lisäkkeellä, joka ilmoittaa puhuteltavan. Esimerkiksi virkkeessä ”Hyvä rouva, unohditte lompakkonne”, puhuttelusana on ”hyvä rouva”. Puhuttelusanaa käytetäänkin tavallisesti juuri huomion herättämiseen tai ylläpitoon (Yli-Vakkuri 1989, 44).

Koska Euroopan parlamentin istunto on muodollinen tilanne, siinä ei oletettavasti käytetä yksikön 2. persoonan muotoja. Mikäli käyttöä esiintyisi, olisi se hyvin huomionarvoista. Julkismuotoisten,

virallisten tilanteiden kielenkäytön normiksi on vakiintunut teitittely (Yli-Vakkuri, 1989, 64). Teitittellessä suora toiseen viittaaminen tapahtuu siis monikon 2. verbin persoonamuodoilla (kadotitte), possessiivisuffikseilla (kirjanne), persoonapronomineilla (teitä) ja refleksiivipronominilla (itsenne). Teitittelyn merkitykset ovat eri kuulijoille erilaisia, positiivisiin merkityksiin voivat kuulua puhujan hyvä kasvatusta ja puhuteltavan kunnioittaminen, kielteisiin merkityksiin alistuminen, puhuteltavan iäkkyys sekä etäiset välit puhujien kesken (Larjavaara 1999, 9). Koska sinuttelu ei kuitenkaan muodollisessa tilanteessa ole todellinen vaihtoehto, ei teitittely välttämättä saa Euroopan parlamentin kontekstissa vastaavia merkityksiä. Useampaa kuulijaa puhuteltaessa monikon 2. persoona on ainoa suora viittauskeino, eikä muoto ”te” siksi siinä yhteydessä kannata arvotusta.

Titulointi puolestaan on Yli-Vakkurin mukaan jäänyt pois käytöstä (2005, 194). Se alkoi kadota jo 1800-luvun lopulla teitittelyn tieltä (Yli-Vakkuri 1989, 62 ja 2005, 190). Titulointi tarkoittaa sitä, että titteliä käytetään yhdessä yksikön 3. persoonan verbin kanssa, esimerkiksi ”Haluaako puheenjohtaja muuta?”. Tällöin titteli toimii yksikön 3. persoonan muotoisen predikaattiverbin vaatimana pakollisena subjektina. Koska tituloinnissa henkilöön viitataan juuri 3. persoonan muodolla, saattaa ulkopuolisen joissain tilanteissa olla vaikea määrittää, puhutaanko kuulijasta vai jostakin tilanteesta kolmannesta henkilöstä.

Suomessa puhuttelusanoja, kuten ”hyvä rouva”, käytetään suhteellisen vähän (Yli-Vakkuri 2005, 194). Muodollisissa tilanteissa, jollainen Euroopan parlamentin istunto on, puhuttelusanoja kuitenkin edelleen esiintyy (Yli-Vakkuri 1989, 64). Puhuttelus sanat ovat monien sanaluokkien jäseniä: substantiiveja, persoonapronominien nominaalimuotoja sekä niin sanottuja puhuttelupredikaatteja. Näistä substantiivi voi olla erisnimi, yleisnimi tai niiden yhdistelmä, esimerkiksi ”johtaja Virtanen”. Puhuttelusubstantiivina käytettävät yleisnimet ilmaisevat ryhmää, johon puhuteltava iän, sukupuolen tai muun ominaisuuden perusteella kuuluu. (Yli-Vakkuri 1989, 44–45.) Persoonapronominien nominaalimuodoista tulevat puhuttelusanoina kyseeseen vain ”sinä” ja ”te”. Puhuttelupredikaatit ovat tiettyjä vakiintuneita ilmaisuja, kuten esimerkiksi ”arvoisa”. Myös sellaiset arvonimet kuin ”majesteetti” ja ”eminenssi” ovat alkuaan olleet puhuttelupredikaatteja latinan kielessä ja ranskassa. (Yli-Vakkuri 1989, 47.)

Julkismuotoisissa virallisissa tilanteissa puhuttelusubstantiiveja ovat ammatti- ja arvonimet sekä erityiset korkea-arvoisten henkilöiden puhuttelussa vakiintuneet niin sanotut puhuttelupredikaatit. (Yli-Vakkuri 1989, 46–47.) Osittain ammatti- ja arvonimet ovat päällekkäisiä kategorioita, sillä esimerkiksi

”presidentti” ja ”vääpeli” ovat sekä ammatteja että arvonimiä. Niiden lisäksi on olemassa niin sanotut yleispuhuttelusanat ”neiti”, ”rouva” ja ”herra”. Valma Yli-Vakkurin (2005, 194–197) mukaan ”rouva” ja ”herra” ovat lainasanoja ruotsista, eivätkä ne koskaan levinneet Suomessa yhtä yleiseen käyttöön kuin naapurimaassamme. Niitä käytettiin kuitenkin vielä 50-luvulle asti sellaisissa tilanteissa, joissa puhuteltavan arvonimeä ei tiedetty tai hänellä ei sellaista ollut. Niinpä ”neiti”, ”rouva” ja ”herra” muuttuivat eräänlaisiksi tittelittömien titteleiksi, jolloin niiden käyttö sai kielteisiä merkityksiä. (Yli-Vakkuri 2005, 194–197.) Valinta sanojen ”neiti” ja ”rouva” välillä on myös nykypäivän valossa ongelmallinen, koska naisten luokittelemista naimattomuuden ja naimisissa olon perusteella voidaan pitää arveluttavana. Lisäksi käytännössä valinta näiden kahden välillä tuntematonta puhuteltaessa on vaikeaa. Ilmeisesti yleispuhuttelusanojen käyttöön on liittynyt sellaisia ongelmia, että kielenkäyttäjät ovat halunneet välttää niitä, ja niinpä ne ovat jääneet vähitellen pois arkikäytöstä. Virallisissa tilanteissa niitä kuitenkin on edelleen käytetty yhdessä arvonimien kanssa. Yli-Vakkurin (1989, 48) mukaan puhuttelusanoja ”rouva” ja ”neiti” ei kuitenkaan ole sopivaa käyttää arvonimen kanssa, vaan naista puhuteltaessa tulee käyttää puhuttelupredikaattia ”arvoisa”. ”Herra” sana yhdessä arvonimen kanssa on edelleen sopiva, mutta ”arvoisa” on Yli-Vakkurin mukaan levinnyt vähitellen myös miesten puhuttelusanaaksi ”herra” sanan tilalle. Tässä kappaleessa esitetyt virallisten tilanteiden puhutellussa käytettävät ammatti- ja arvonimiä voidaan käyttää myös puhuttaessa jostakin kolmannesta henkilöstä.

2.4.2 Viittaus ryhmään

Edellisessä kappaleessa olen otsikon ”Suorat viittaukset” alle lukenut ne tapaukset, joissa itseen viitataan yksikön 1. persoonalla ja kuulijaan viitataan yksikön 2. persoonalla, monikon 2. persoonalla, tituloinnilla tai puhuttelusanaalla. Tässä kappaleessa esitän, miten suoraa henkilöviittausta itseen tai kuulijaan voidaan välttää viittaamalla ryhmään. Viittaus voidaan tehdä joko monikon 1. persoonan muodoilla tai nimeämällä ryhmä. Ryhmä voidaan nimetä paitsi puhumalla ryhmästä itsestään (suomalaiset) myös puhumalla siitä kokonaisuudesta, jonka perusteella ryhmä on muodostunut (Suomi).

2.4.2.1 Monikon 1. persoona

Kuten sanottu, monikon 1. persoonaa ”me” voidaan käyttää kiertämään suoraa viittausta itseen tai toiseen. Monikon 1. persoonalla on sekä ensisijaista että toissijaista käyttöä (Yli-Vakkuri 1986, 68

ja 99). Ensisijaista käyttöä on viitata sellaiseen ryhmään, johon kuuluu sekä puhuja itse että yksi tai useampi muu henkilö. Ensisijaisessa käytössä monikon 1. persoonalla voidaan toisinaan kiertää suoraa itseän viittaamista. Kyse voi nimittäin olla puhujan valinnasta, sillä usein on yhtä mahdollista mainita tekijäksi itsensä kuin ryhmänsä. Esimerkiksi jos sanotaan, että ”Me allekirjoitimme vetoomuksen”, voi olla yhtä totta, että ”Minä allekirjoitin vetoomuksen.” Näin ensimmäisessä versiossa käytetyllä muodolla ”me” voidaan välttää suoraa viittausta itseän. Monikon 1. persoonan toissijaista käyttöä on puolestaan viittaaminen vain puhujaan itseensä tai vain yhteen tai useampaan muuhun henkilöön. Toissijainen käyttö on kaikissa tapauksissa suoran itseän tai toiseen viittaamisen kiertämistä.

Ensisijaisen ja toissijaisen käytön lisäksi monikon 1. persoonan käyttö jaetaan kahtia eksklusiiviseen ja inklusiiviseen (Yli-Vakkuri 1986, 99). Eksklusiivisesta monikon 1. persoonasta on kyse silloin, kun puhuja viittaa ryhmään, johon kuulija ei kuulu. Näin on esimerkiksi silloin, kun minä puhun omasta perheestäni ystävälleni sanomalla ”Me syömme aina perjantaisin ranskalaisia”. Inklusiivinen monikon 1. persoona on puolestaan sellainen, jossa kuulija kuuluu ryhmään. Esimerkkinä tästä on vaikkapa sellainen tilanne, jossa haluan poikaystäväni siivoavan kanssani, ja sanon: ”Meidän pitäisi siivota.” Molemmat esimerkit ovat samalla esimerkkejä ensisijaisesta käytöstä. Sekä eksklusiivista että inklusiivista käyttöä voi olla myös toissijaista (Yli-Vakkuri 1986, 99–102). Toissijaisessa eksklusiivisessä käytössä puhutaan todellisuudessa vain itsestä, toissijaisessa inklusiivisessä käytössä vain itsestä tai vain kuulijasta. Mahdollisuus viitata inklusiivisella käytöllä kumpaan vain johtuu siitä, että inklusiivinen monikko kattaa ensisijaisessa käytössänsä sekä puhujan että kuulijan. Toissijaisessa eksklusiivisessä käytössä voisin kertoa ulkopuoliselle, että ”Päätimme vaihtaa asuntoa”, vaikka todellisuudessa olen päättänyt asian ihan yksinani. Toissijaisessa inklusiivisessä käytössä voisin sanoa vaikkapa saman ”Meidän pitäisi siivota”, mutta itse asiassa tarkoitan, että vain kuulijani pitäisi siivota tai että vain minun pitäisi siivota.

Eksklusiivinen ”me” esittää tarkoittamaansa ryhmää sen ulkopuoliselle, eli kuulijalle. Se korostaa yhtenäisyyttä ryhmän sisällä ja puhujan identifioitumista kyseiseen ryhmään (Fowler 1991, 16). Eksklusiivisen monikon 1. persoonan toissijaista käyttöä tapaa esimerkiksi tieteellisissä artikkeleissa. Tällöin kirjoittaja käyttää muotoa ”me”, vaikka hän olisi tehnyt tutkimuksen yksin, esimerkiksi ”Edellä olemme tehneet selkoa...”. Tapa on ilmeisesti angloamerikkalaisen kulttuurin

vaikutuksesta lisääntymään päin (Yli-Vakkuri 1986, 100). Samoin liikekirjeissä on yleistä käyttää monikon 1. persoonaa yksikön 1. persoonan sijaan (Yli-Jokipii 1994, 252).

Inklusiivinen ”me” esittää myöskin tarkoitettua yhtenäisenä ryhmänä. Erona on se, että tällöin tuodaan ilmi yhteyttä puhujan ja kuulijan välillä, esitetäänhän heidät saman ryhmän jäseninä. Vaikka puhujaa ei aina voitaisikaan ajatella konkreettiseksi tekijäksi puhuteltavan kanssa, eli vaikka kyseessä on toissijainen käyttö, monikon 1. persoona ilmaisee: ”Tämä on yhteinen asiamme”. Inklusiivinen ”me” lähettää selvän viestin siitä, että puhujalla ja kuulijalla on samanlaiset käsitykset ja tavoitteet (Hyland 2005, 182). Kun puhuja viestii inklusiivisella monikolla tällaisista yhteisistä lähtökohdista, hän samalla johdattelee kuulijan olemaan samaa mieltä käsiteltävästä aiheesta (Hyland 2005, 180). Tällainen monikon käyttö kuuluu erityisesti puheisiin, joilla pyritään vaikuttamaan kuulijaan (Yli-Vakkuri 1989, 101).

Vapaaehtoisen pronominin käyttöön pätee monikon 1. persoonan kohdalla sama, kuin mitä edellä on sanottu yksikön 1. persoonasta sekä yksikön ja monikon 2. persoonasta: vapaaehtoisen pronominin käyttö korostaa viittaustavan sisältämiä merkityksiä (Ikola 2001, 144 ja 76). Eksklusiivisen monikon 1. persoonan kohdalla vapaaehtoisen pronominin käyttö korostaa entisestään ryhmän yhtenäisyyttä ja omaa sidettä kyseiseen ryhmään. Inklusiivisen monikon 1. persoonan vapaaehtoisten pronomien käyttö korostaa puhuttelumuootoon liittyviä ajatuksia yhteydestä puhujan ja kuulijan välillä ja siitä, että he haluavat samanlaisia asioita.

Monikon 1. persoonan käytön jakaminen inklusiiviseen ja eksklusiiviseen sekä toisaalta ensisijaiseen ja toissijaiseen käyttöön ei aina ole yksinkertaista. Kuulijalla on tilanteessa käytössään kaikenlaista taustatietoa, jonka avulla hän voi määrittää, ketä tai keitä ”me” oikeastaan tarkoittaa. Vaikka kuulijakaan ei aina voi olla asiasta varma, on hänen mahdollisuutensa tulkita monikko oikein kuitenkin paremmat kuin tilanteen ulkopuolisen tarkkailijan mahdollisuudet.

2.4.2.2 Ryhmän nimeäminen

Viittaus ryhmään voidaan tehdä myös nimeämällä ryhmä. Yksinkertaisimmin ryhmä nimetään puhumalla ryhmän varsinaisesta nimestä (suomalaiset). Useiden ryhmien kohdalla voidaan hahmottaa myös sellainen kokonaisuus, jonka perusteella ryhmä on muodostunut (Suomi). Tällöin ryhmän

perustana olevasta kokonaisuudestakin puhuminen voidaan ajatella ryhmästä puhumiseksi. Kyse on myös siitä, miten esitetään osapuolten identiteetin kannalta tärkeitä asioita. Nimetty ryhmä voi olla sellainen, johon puhuja itse kuuluu tai sellainen johon hän ei kuulu. Ensimmäisessä tapauksessa puhuja voi viitata sekä itseen että toiseen, jälkimmäisessä tapauksessa vain toiseen.

Kun kyse on viittauksesta sellaiseen ryhmään, johon puhuja itse kuuluu, myös nimellä ryhmään viittaaminen voidaan jakaa eksklusiiviseen ja inklusiiviseen. Jaon perusteet ovat samat kuin monikon 1. persoonan käytössä. Jos minä opiskelijana puhun työelämässä olevalle henkilölle opiskelijoista, olen viitannut ryhmään eksklusiivisesti. Jos taas taas puhun opiskelijoista muiden opiskelijoiden kanssa, viittaaan ryhmään inklusiivisesti.

Ryhmän nimeämistä käytetään sekä yksinään että yhdessä monikon 1. persoonan kanssa. Esimerkiksi minä voisin puhua pelkästään ”opiskelijoista” tai sitten ”meistä opiskelijoista”. Monikon 1. persoonan käyttäminen viestii, kuten edellä on sanottu, puhujan identifioitumisesta ryhmään ja inklusiivisen käytön kohdalla yhteydestä puhujan ja kuulijan välillä (Fowler 1991, 16; Hyland 2005, 182). Jos monikon 1. persoonan käyttäminen huokuu tunnesidettä, välittää ryhmän nimeäminen ilman monikon 1. persoonaa puolestaan objektiivisuutta. Puhuja tarkastelee ryhmää ikään kuin sen ulkopuolelta. Kaikissa tilanteissa kuulija ei voi edes tietää, että puhuja itse kuuluu ryhmään.

Jos puhuja viittaa sellaiseen ryhmään, johon hän itse ei kuulu, mutta hänen kuulijansa kuuluvat, on kyseessä viittaus toiseen. Ryhmään voidaan viitata monikon 2. persoonalla, jolloin kyse on suorasta viittauksesta. Tällaista suoraa viittausta voidaan kuitenkin kiertää käyttämällä pelkkää ryhmän nimeä. Työelämässä oleva voi puhua opiskelijoista koostuvalle yleisölle opiskelijoista sanomalla ”te”, ”te opiskelijat” tai vain ”opiskelijat”. Kahdessa ensimmäisessä vaihtoehdossa on kyse suorasta viittauksesta, viimeisessä epäsuorasta.

2.4.3 Persoonattomat ilmaukset

Myös persoonattomilla ilmauksilla viitataan itseen ja kuulijaan. Persoonattomia ilmauksia ovat suomen kielessä passiivi, nollapersoona ja nominaalistaminen. Sanaa persoonaton käytetään kieliopissa myös tarkoittamaan sellaista verbiä, joka ei taivu useissa persoonamuodoissa. Tässä tutkimuksessa persoonaton on kuitenkin yleisilmaus sellaisille lauseille, joissa semanttista tekijää ei ilmoiteta. Koska

niin sanottu todellisen maailman tekijä jää sanomatta, vaatii sen hahmottaminen usein melkoisesti tulkintaa.

2.4.3.1 *Passiivi*

Suomessa voidaan käyttää passiivia, joka ilmoittaa epämääräisen persoonan tekemisiä. Tämä epämääräinen persoona on luonteeltaan yleistävä, jolloin sen merkitys on ”jokainen” tai tilannesidonnainen, jolloin merkitys on ”jotkut” (Yli-Vakkuri 1986, 81). Passiivissa verbin muoto tai predikaatin rakenne osoittaa, että lauseen subjekti jää aktiivilauseesta poiketen taka-alalle, ja vastaavasti jokin muu lauseenjäsen voi saada joitakin subjektin piirteitä.

Suomessa on useampia passiiveja, mutta yleensä passiivista puhuttaessa tarkoitetaan yksipersonaista passiivia. Se on passiiveista yleisin ja monikäyttöisin. (VISK.) Yksipersonaisessa passiivilauseessa ei ole subjektiä, ja sen predikaattiverbi on passiivimuodossa. Yksipersonainen passiivi on esimerkiksi ”Näin voitaisiin ehkä sanoa”. Yksipersonainen passiivi kuvaa asiantilaa ilmaisematta tekijää. Yksipersonaisen passiivin lisäksi on olemassa harvinaisempia monipersonaisia passiivirakenteita (VISK). Ne ovat muutospassiivi, tilapassiivi ja johdospassiivi. Niissä aktiivilauseen objektista tulee lauseen subjekti, ja predikaattiverbi taipuu sen mukaan. Esimerkkinä muutospassiivista mainittakoon ”Virtanen tuli valituksi”, tilapassiivista ”Asia on hoidettavana” ja ”Asiat hoituvat”. Näihin monipersonaisiin passiivirakenteisiin voidaan usein lisätä myös tieto tekijästä, esimerkiksi ”Asia on poliisin hoidettavana”. Tällöin raja persoonattoman ja persoonallisen ilmauksen välillä hämärtyy. Kyse on korostuserosta: monipersonaisella passiivirakenteella painotetaan asiaa, aktiivilauseella tekijää.

Passiivin käytöllä voidaan välttää viittaamista sekä itseen että kuulijaan. Kuulijaan viittaamisessa passiivi on nykyään erityisesti muodollisten tilanteiden puhuttelumuoto (Yli-Vakkuri 1989, 58–59). Passiivia on jo pitkään käytetty suomen kielen kaikissa murteissa välittämään kohteliaisuutta (Yli-Vakkuri 1986, 87). Passiivilla häivytetään myös puhujan tai kirjoittajan omaa persoonaa. Tämä on yleistä esimerkiksi tieteellisessä tekstissä, jolloin kyseessä on passiivin retorinen käyttö. Siinä tarkoituksessa se on suomessa vielä yleisempi kuin monikon 1. persoona. (Yli-Vakkuri 2005, 195.) Passiivia käytetään retorisesti myös tässä tutkimuksessa.

2.4.3.2 Nollapersoona

Yksikön ja monikon kolmas persoona poikkeavat ensimmäisestä ja toisesta persoonasta siinä, että persoonapronomini on ensimmäisessä ja toisessa persoonassa valinnainen. Kolmannen persoonan käyttö puolestaan tavallisesti vaatii persoonapronominin tai substantiivin, eli subjektisanan. Tästä poikkeus ovat nollapersoonaiset eli geneeriset lauseet, joiden tekijäksi voidaan ajatella ”ihmiset yleensä” (Yli-Vakkuri 2005, 191). Nollapersoonainen lause on esimerkiksi ”Niin Ø makaa kuin Ø petaa”. Nollapersoonaisessa lauseessa predikaattiverbit ovat yksikön 3. persoonan muodossa, mutta subjektisanaa ei ole. Esimerkissä merkki Ø kuvaa subjektisanan poisjättöä. Vaikka nollapersoonan varsinainen merkitys onkin ”kuka tahansa”, sitä käytetään kuitenkin myös viitatessa tiettyyn henkilöön. (mts., 191.)

Nollapersoonaa voidaan käyttää viittaamaan niin puhujaan kuin kuulijaankin. Epävirallisissa tilanteissa tuntemattomien kesken nollapersoona on passiivin tavoin tavallinen kielimuoto (Yli-Vakkuri 1989, 59). Mahdollisesti nämä ovat niitä tilanteita, joissa teitittelyn ja sinuttelun väliltä on vaikein valita. Nollapersoonaa käytetään viittaamaan itseen erityisesti yleisölle puhuttaessa. Esimerkiksi urheilijat käyttävät tätä muotoa paljon antaessaan haastatteluita. (Yli-Vakkuri 2005, 195.) Usein predikaattiverbiin liittyy adverbi ”sitä”, kuten esimerkiksi lauseessa ”Sitä Ø juoksee kuin hullu koko päivän” (Yli-Vakkuri 2005, 194). Itseen viittaava nollapersoona ei kuitenkaan ole mitenkään erikoinen myöskään ilman adverbia, esimerkiksi ”Ø Pitänee tästä lähteä” on yleinen ilmaisutapa.

2.4.3.3 Nominaalistus

Nominaalistus tarkoittaa sitä, että tekeminen ilmaistaan substantiivina. Tavallisesti verbin tehtävä on ilmaista toimintaa ja substantiivin tehtävä on viitata tarkoitteeseen. Kun sitten substantiivi ilmaiseekin toimintaa, on se tunnusmerkkisessä tehtävässä. Kyseessä on kieliopillinen metafora, jossa kieliopilliset kategoriat toimivat tavanomaisesta poikkeavassa tehtävässä. (Heikkinen, Hiidenmaa ja Tiililä 2001, 57.) Nominaalistus on esimerkiksi ”huumeiden käyttö” tai ”rakentaminen” koska ne kuvaavat toimintaa, mutta ovat substantiiveja.

Nominaalistusten avulla nimetään ilmiöitä ilman, että täytyy kertoa sitä, kuka tekee, missä ja milloin.

Nominaalistus viittaa verbin tapaisesti prosessiin, mutta substantiivin ympärille ei synny lausetta, jossa olisi toimija, aikamuoto tai muita predikaattiverbistä ilmeneviä ominaisuuksia. (Heikkinen ym. 2001, 56.) Siten nominaalistuksilla voidaan kiertää henkilöviittauksia. Nominaalistusten avulla muodostettu teksti on yleistävää ja abstraktia (mts., 57). Nominaalistus on yleistä niin sanotussa virkamieskielessä (mts., 55). Siksi sillä lienee paikkansa myös poliittisissa puheissa.

Eräs nominaalistukseen liittyvä strategia puhuttelun kiertämiseksi on keskittyminen puheenaiheeseen puhuteltavan sijaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että puheenaiheesta tulee lauseen subjekti. Tällöin puhuteltavan mainitseminen ei ole suomen kielessä kieliopillisesti välttämätöntä, ja se voidaan jättää pois. (Yli-Vakkuri 2005, 191.) Lauseessa ”Unohtitteko (te) jotain?” puheenaihe on puhuteltava. Lauseen subjekti on monikon 2. persoona ”te” ja objekti on ”jotain”. Kun puheenaiheeksi muutetaan mahdollisesti unohtunut omaisuus, tulee sanasta ”jotain” subjekti ja sanasta ”te” adverbiaali, joka voidaan jättää pois. Tuloksena on luonteva puhuttelumuodoton lause ”Unohtuiko jotain?” Kyseessä ei ole varsinainen nominaalistus, mutta periaate on sama: tekemällä subjektin siitä, mikä tavanomaisesti ilmaistaan predikaatilla tai objektilla, vältetään viittaamasta tekijään.

Nominaalistuksen ja sitä muistuttavan objektin subjektistumisen voi tunnistaa ainakin subjektin tyypistä. Molemmissa tulee lauseen kieliopilliseksi tekijäksi sellainen asia, joka ei itse tietoisesti tee mitään. Laukku ei voi unohtua pukuhuoneeseen, ellei joku ihminen sitä unohtaa. Nominaalistuksen voi tunnistaa myös verbeistä. Koska konkreettinen tekeminen on ilmaistu substantiivilla, ovat nominaalistuneiden lauseiden verbit abstrakteja verbejä tai puheaktiverbejä, kuten ”vaikuttaa”, ”keskittyä” ja ”esittää” (Heikkinen ym. 2001, 61).

3. AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYS JA MENETELMÄ

3.1 Aineiston valinta ja kuvaus

Tutkimuksen aineisto koostuu Euroopan parlamentissa pidetyistä puheista. Oma aineistoni on valittu Anna-Riitta Vuorikosken väitöskirjaansa (2004) varten kokoamasta laajemmasta aineistosta. Vuorikosken korpukseen sisältyy 120 alkuperäistä puhetta, jotka on pidetty Euroopan parlamentin istunnoissa vuoden 1996 alkupuolella. Aineistoa kootessaan hän on pyrkinyt monipuolisuuteen sisällyttämällä nauhoituksia erityyppisistä istunnoista, eri tulkeilta, eri päiviltä ja eri vuorokauden ajoilta (mts., 93 ja 99). Näistä puheista 54 on englanniksi, 11 suomeksi, 44 saksaksi ja 11 ruotsiksi. Aineistoon sisältyy myös puheiden tulkkeet näiden neljän kielen välillä, eli toisin sanoen kutakin alkuperäistä puhetta kohden on kolme tulketta. Kaiken kaikkiaan Vuorikosken aineistoon kuuluu siis 360 puhetta. Koska tutkimukseni tarkoitus on vertailla tulkkaamatonta suomea ja englannista tulkattua suomea puheissa, otin aineistovalintani lähtökohdaksi kaikki Vuorikosken aineiston suomenkieliset puheet. Eräs näistä supisuomalaisista puheista paljastui selvästi muista poikkeavaksi tyypiltään, sillä siinä suomenkielinen puhuja esittelee käsiteltävän asian parlamentille, kun taas kaikki muut puheet ovat kommentteja käsiteltävään aiheeseen. Kun tämä poikkeava puhe rajattiin aineiston ulkopuolelle, jäi supisuomen aineistoon kymmenen puhetta, jotka ovat kahdeksan eri puhujan pitämiä.

Koska puhujan sukupuolella, yhteiskunnallisella asemalla ja iällä on todettu olevan vaikutusta hänen puhetapaansa (esim. Tannen 1994), on järkevää valita suomeksi pidettyihin puheisiin verrattava aineisto siten, että nämä tekijät vaikuttavat tutkimustuloksiin mahdollisimman vähän. Tarkasteltaessa suomalaisten puhujien ryhmää selvisi, että kaikki Vuorikosken aineiston alun perin suomenkielisten puheiden pitäjät ovat naisia. Aineiston keruun aikaan nuorin heistä oli 40-vuotias ja vanhin 64-vuotias, joten suomenkielistenkin puhujien ryhmän sisällä iät vaihtelivat 24 vuodella. Koska kaikki puhujat ovat Euroopan parlamentin jäseniä, on heidän yhteiskunnallinen asemansa todennäköisesti sama. Näiden tietojen perusteella Vuorikosken aineiston englannista suomeen tulkattujen puheiden joukosta karsittiin pois miesten pitämät puheet, jolloin jäljelle jäi kymmenen eri puhetta seitsemältä eri puhujalta. Näin saatiin aikaan kaksi vertailtavaa samankokoista puheryhmää, joissa puheiden pitäjien sukupuoli ja yhteiskunnallinen asema on sama. Iän puolesta suomenkielistenkin puhujien välillä on niin suurta vaihtelua, ettei tätä tekijää voitu huomioida tutkimusaineistossa. On kuitenkin mahdotonta arvioida, miten tulkin sukupuoli, yhteiskunnallinen asema tai ikä vaikuttaa lopputulokseen. Osa aineistoni

puheista on miesten tulkkaamia, ja luultavasti puhujilla ja tulkeilla on myös ikäeroa. Siksi on painotettava, etteivät tutkimustulokset voi kertoa erityisesti naisten kohteliaisuuskäyttäytymisestä, eikä se ollut tutkimuksen tarkoituksaan. Valitsemalla englannista tulkatuista puheista juuri naisten pitämät puheet pyrittiin vain vakioimaan yksi hallittavissa oleva muuttuja.

Tutkimuksen aineisto koostuu siis kymmenestä puheesta tulkattua suomea ja kymmenestä puheesta supisuomea. Myös kestoaltaan ja tekstimassaltaan aineistot vastaavat toisiaan. Tulkattua suomea on aineistossa 24 minuuttia ja supisuomea 23 minuuttia. Litteroituna tekstimassana tulkattua suomea on samoin aavistuksen verran enemmän, eli 20 862 merkkiä, kun taas supisuomea on 19 051. Käännössuomea on siis yksi minuutti ja 1 811 merkkiä enemmän, jota en pidä merkittävänä erona aineistomäärissä.

Aineisto on koottu vuoden 1996 alkupuolella, kyseinen vaalikausi alkoi vuonna 1994 ja Suomi liittyi Euroopan unioniin vuoden 1995 alusta. Kaikilla aineiston puhujilla on siis ollut vähintään vuosi aikaa yhteisöllisesti oppia parlamentissa käytettävää kieltä. On kuitenkin mahdollista, että varsinkin suomalaisten puhujien kielelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat heidän kokemuksensa Suomen eduskunnasta.

Aineistoni kehyksiin kuuluu laajasti Euroopan unionin parlamentin istunnot ja erityisemmin se keskustelu, johon kyseinen puheenvuoro liittyy. Esittelen seuraavassa aineistoni jakautumisen eri keskusteluiden yhteyteen. Yksinkertaisuuden vuoksi käytetään tästä lähtien aineistoni supisuomalaisista puheista merkintöjä SS1, SS2, SS3 jne. ja tulkatun suomen puheista merkintöjä TS1, TS2, TS3 jne.

Tammikuun 18. päivältä 1996 aineistooni valikoitui kolme puhetta. Aineistoni tulkatun suomen puhe TS1 on puheenvuoro keskusteluun Euroopan unionin rakennerahastojen uutta luovista toimenpiteistä. Toinen kyseisenä päivänä käyty keskustelu, josta puheita on valikoitunut aineistoon, on keskustelu aluepoliittisen valiokunnan mietinnöstä varojen jakamisesta ja yhteisöaloitteiden toteuttamisesta Itävallassa, Ruotsissa ja Suomessa. Tämän keskustelun osana esitettiin aineistoni puheenvuorot TS2 ja SS1.

Aineistoni osa TS3 esitettiin helmikuun 13. päivänä keskustelussa, joka koski yhteisön oikeuden soveltamisen valvontaa. Samalta päivältä on runsaasti aineistoa keskustelusta, joka koski naisten

oikeuksien valiokunnan mietintöä samanpalkkaisuudesta samanarvoisissa työtehtävissä. Kyseisestä keskustelusta ovat valikoituneet aineiston osat TS4, SS2, SS3 ja SS4. Helmikuun 13. päivältä ovat myös ne aineistoni puheenvuorot, jotka esitettiin keskustelussa rakennerahastojen tavoitealue kahden mukaisten toimien toisesta suunnittelukaudesta. Koska monet Suomen osat kuuluivat tavoitealue kahteen, on ymmärrettävää, että suomalaiset jäsenet ottivat asiaan kantaa. Tämän keskustelun kohdalla esitettiin aineistoni osat TS5, SS5, SS6 ja SS7.

Maaliskuun 13. päivältä aineistooni valikoitui neljä puhetta, joista yksi on supisuomea ja kolme tulkattua suomea. Keskustelussa hallitusten välisen konferenssin koollekutsumisesta, mietintäryhmän työn arvioinnista ja Euroopan parlamentin poliittisten tavoitteiden täsmentämisestä aineistooni valikoitui kaksi puhetta, puheet TS6 ja SS8. Aineistoni puheet TS7 ja TS8 ovat samana päivänä pidetyltä kyselytunnilta. TS7 koski huoltajuskysymykseen liittyviä uudistuksia ja TS8 Iranissa meneillään ollutta vainoa.

Aineistoni neljä viimeistä puhetta ovat maaliskuun 14. päivältä, eli seuraavalta päivältä. Keskusteluissa on kyse tärkeistä, ajankohtaisista ja kiireellisistä asioista. SS9 on esitetty keskustelussa jalkaväkimiinoista, TS9 ja TS10 keskustelussa ihmisoikeuksista ja SS10 keskustelussa Taiwanista.

3.2 Tutkimuskysymys ja metodi

Johdannossa määritin tutkimuskysymykseksi seuraavan: eroaako se, miten kohteliaisuus tai epäkohteliaisuus ilmenee englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa siitä, miten se ilmenee suomeksi pidetyissä puheissa? Rajasin tarkasteltavaksi kohteliaisuuspiirteeksi henkilöviittaukset itseen ja kuulijoihin. Rajauksen pohjalta tutkimuskysymykseni voidaan jakaa pienempiin osakysymyksiin: 1) Miten suomeksi pidetyissä puheissa viitataan henkilöön tai vältetään sitä? 2) Miten englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa viitataan henkilöön tai vältetään sitä? 3) Eroavatko aineistoryhmien keinot viitata tai välttää viittausta ja jos, niin miten? Tutkimusmenetelmän on sovittava tutkimuskysymykseen, eli menetelmän on oltava sellainen, että tutkimuksessa todella tutkitaan sitä, mitä siinä sanotaan tutkittavan. Aiemmat luvut ovat jo valottaneet tutkimuksen metodiikkaa, mutta kokoava katsaus lienee paikallaan.

Ensimmäisessä luvussa ”Universaali kohteliaisuus” on määritelty, mitä kohteliaisuus on, ja miten sitä

voidaan tutkia. Määritelmän mukaan kohteliaisuus on tiettyyn kognitiiviseen representaatioon liittyvä kielellinen kehys. Luvussa esitetään myös, että ihmiset tavallisesti toimivat kohteliaasti ja myös odottavat toisiltaan kohteliaisuutta. Niinpä kohteliaisuutta tietyssä tilanteessa voidaan tutkia tarkastelemalla, miten ihmiset tavallisesti käyttävät kieltä kyseisessä tilanteessa. Jotta siis voidaan tutkia kohteliaisuuden välittymistä simultaanitulkkauksessa Euroopan parlamentin istunnoissa, on ensin tutkittava, mitä on kohtelias kielenkäyttö istunnoissa tulkkauksen kohdeyleisölle, eli suomalaisille edustajille. Koska ihmiset tavallisesti puhuvat kohteliaasti, voidaan kohtelias kielenkäyttö kyseisessä tilanteessa määrittää sen perusteella, miten suomalaiset parlamentin jäsenet itse puhuvat. Siksi tutkimuksessa verrataan tulkattua kieltä heidän puhetyyliinsä.

Tällainen menetelmä, jossa käännettyä kieltä verrataan samalla kielellä alun perin tuotettuihin teksteihin, on tuttu käänno-suomen korpustutkimuksesta (esim. Mauranen, Anna ja Jantunen, Jarmo H. 2005). Siinä etsitään tekstimassasta systemaattisia eroavaisuuksia käännetyn kielen ja kääntämättömän kielen välillä. Kun tällainen tutkimus kohdistuu suomen kieleen, käytetään tavallisesti nimityksiä supisuomi ja käänno-suomi. Lähtöajatuksena on, että käännetyt tekstit saattavat poiketa jollain yhteisellä tavalla suomeksi alun perinkin kirjoitetuista teksteistä. Laajemmassa mittakaavassa on myös tutkittu sitä, onko käännettyillä teksteillä lähtö- ja kohdekielestä riippumatta sellaisia ominaisuuksia, jotka erottavat ne kääntämättömistä teksteistä. Tarkoituksena on tällöin löytää niin sanottuja käänno-suniversaaleja. Vaikka tämä tutkimus ei varsinaisen korpustutkimus olekaan, ovat lähtökohdat yhteiset. Korpustutkimuksen tutkimusasetelmaa seuraten ei tässä tutkimuksessa analysoida lähtötekstejä. Koska tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla eroja ja samankaltaisuuksia eri tavoin tuotettujen tekstien välillä, ei lähtöteksteillä ole merkitystä. Eri tutkimusasetelmat sopivat erilaisiin tutkimuskysymyksiin. Tämä tutkimus ja yleisemmin korpustutkimus vastaa kysymyksiin siitä, millainen käännetty teksti on. Lähtötekstejä käyttämällä voitaisiin puolestaan vastata kysymyksiin siitä, miksi käänno-s on sellainen kuin on. Korpustutkimuksen kanssa yhteisten lähtökohtien takia käytän suomeksi alun perin pidettyjen puheiden kielestä nimitystä supisuomi. Sanan käänno-suomi tilalla käytän kuitenkin nimitystä tulkesuomi. Käsittääkseni nimitystä tulkesuomi ei ole aiemmin käytetty, vaikka myös tulkkeita on analysoitu korpustutkimuksen keinoin. Pidän termiä tulkesuomi tarpeellisena, koska tulkattua suomen kieltä ei voi ainakaan ilman tarkempia tutkimuksia niputtaa samaan ryhmään käänno-suomen kanssa. On nimittäin syytä uskoa, että tulkesuomi eroaa puhutusta supisuomesta eri tavoin kuin käänno-suomi eroaa kirjoitetusta supisuomesta. Esimerkiksi kirjoitetun supisuomen on todettu olevan käänno-suomea puhekielisempää. Puhekielisyys näkyy ainakin sanastossa,

lauserakenteessa ja toiston määrässä (Puurtinen 2005.) Sitä vastoin konferenssitulkauksessa alkuperäiset puheet ovat tulkkeita kirjakielisempiä (Schlesinger 1989 ja Jörg 2001, molemmat kuten lainattu teoksessa Pöchhacker 2004, 139). Niinpä sana tulkesuomi viittaa todennäköisesti erilaiseen suomen kielen varianttiin kuin sana käännösuomi.

Toisessa luvussa ”Kohteliaisuus Suomessa ja suomessa” on esitetty perusteluja sille, miksi kohteliaisuutta aineistossani voidaan tutkia tarkastelemalla henkilöviittauksia. Luvussa on todettu, että aiempien tutkimusten mukaan suorien henkilöviittausten välttäminen on suomalaiselle kohteliaisuudelle tyypillistä. Tämän perusteella tutkimuksessa tarkasteltavaksi piirteeksi on valittu henkilöviittaukset itsen ja kuulijoihin. Edellä esitetyn kohteliaisuusmääritelmän mukaan mikään kielimuoto ei ole sinänsä kohtelias, vaan kielimuodon kohteliaisuus riippuu käyttötilanteesta. Koska aiemmat tutkimukset kuitenkin kertovat henkilöviittausten välttämisen olevan kohteliasta, on se luultavasti sellainen kielenkäyttötapa, joka useissa tilanteissa on kohtelias. Lisäksi välttäminen on ilmeisesti tyypillistä juuri suomalaisille, joten sillä saattaa olla vaikutusta tulkaukseen. Toisessa luvussa on myös perusteltu, että henkilöviittausten tutkiminen sopii omaan aineistooni, toisin kuin monet muut lähestymistavat. Aineiston valintaa on selitetty edellä. Valinta on pyritty tekemään siten, että mahdolliset erot ryhmien välillä johtuisivat juuri supisuomen ja tulkesuomen eroista, eivät demografisista tekijöistä.

Luvussa ”Kohteliaisuus Suomessa ja suomessa” on myös tarkasteltu sellaisia kielimuotoja, joilla itsen ja toiseen viitataan ja joilla näitä viittauksia voidaan kiertää. Esitetyt muodot tarjoavat käytännölliset työkalut henkilöviittausten tarkastelemiselle. Analyysivaiheessa kyseisiä kielimuotoja etsitään aineistosta. Kunkin kielimuodon kohdalla olen tarkastellut, millaisessa yhteydessä ja tarkoituksessa muotoa käytetään. Tutkimus on siten pääosin kvalitatiivinen. Kvalitatiivisia tuloksia on kuitenkin täydennetty kvantitatiivisin keinoin. Olen siis laskenut, kuinka paljon mitäkin kielimuotoa käytetään aineistoryhmissäni. Henkilöviittausten välttämässä on luonnollisesti merkitystä sekä sillä, miten ja milloin henkilöviittauksia mahdollisesti vältetään, että sillä, kuinka usein niitä vältetään. Laskelmien etuna on myös se, että ne helpottavat vertailua aineistoryhmien välillä. Koska aineisto on pieni, on laskelmia tulkittava varovaisesti. Analyysissa on siis keskitytty kolmeen asiaan: mitä henkilöviittauksiin liittyviä kielimuotoja aineistossa esiintyy, millaisessa kohdassa kielimuoto esiintyy ja kuinka usein kielimuoto esiintyy.

Puheet on litteroitu Vuorikosken valmiista nauhoituksista tammikuussa 2009. Lyhyt aikaväli ja yksi litteroija minimoivat horjuntaa litterointimerkkien käytössä. Litterointi on tehty sanatarkasti, koska sanatarkkuus riittää vastaamaan tutkimuskysymykseen. Prosodiikkaa ei siksi ole äänenvoimakkuutta ja tauotusta lukuun ottamatta otettu huomioon. Litteroinnissa on käytetty seuraavia merkkejä:

- kesken jäänyt sana
- / välitauko, ilmaus tuntuu jatkuvan, intonaatio jää ylös
- // lopputauko, ilmaus tuntuu päättyvän, intonaatio laskee
- EI (isot kirjaimet) äänen voimistaminen

Tutkimus on edennyt siten, että aineiston valinnan ja litteroinnin jälkeen olen ensin etsinyt ja analysoinut kielimuotoja ensin supisuomen aineistostani ja sen jälkeen tulkesuomen aineistostani. Tulkesuomen aineiston tutkimisen jälkeen olen useissa kohdin vielä palannut tarkistamaan supisuomen aineiston analyysin. Tämä on tapahtunut silloin, kun tulkesuomen aineistoa analysoidessa on löytynyt jotain uutta: oliko tosiaan niin, ettei tällaisia tapauksia löytynyt supisuomen aineistosta? Vertailua aineistoryhmien välillä on siis tapahtunut jo tulkesuomen aineistoa analysoidessa. Varsinaisesti vertailuun on keskitytty kuitenkin vasta aineistoryhmien sisäisen analyysin jälkeen. Aivan lopuksi olen kiinnittänyt huomioni esiintymismääriin ja verrannut niitä aineistoryhmien välillä. Vertailussa on aineistoryhmäkohtaista analyysia mukaillen katsottu sitä, sisältävätkö molemmat aineistot samoja henkilöviittauksiin liittyviä kielimuotoja, esiintyvätkö kielimuodot samanlaisessa kohdassa ja kuinka taajaan niitä esiintyy. Analyysin vaiheet vastaavat tutkimuskysymyksen osakysymyksiä.

4. HENKILÖVIITTAUKSET JA NIIDEN VÄLTÄMINEN AINEISTORYHMISSÄ

4.1 Itseen viittaaminen

4.1.1 Suora viittaus itseen

Itseen viitataan suoraan käyttämällä yksikön 1. persoonan muotoja. Suoralla viittauksella parlamentin jäsenet tuovat itseään kaikkein voimakkaimmin esille puheeseensa. Supisuomen aineistossani viitataan itseen yksikön 1. persoonan verbillä, persoonapronominilla tai possessiivisuffiksilla yhteensä 24 kertaa. Kaksi näistä viittauskerroista liittyy kongruenssin takia kiinteästi toisiinsa, joten täysin erillisiä tapauksia on 23. Suorassa viittaamisessa itseen yksikön 1. persoonan verbimuodoilla on suuria eroja suomenkielisten puhujien välillä, sillä kaksi heistä käyttää keinoa huomattavan paljon verrattuna muihin. Tulkesuomen aineistossa suoria itseen viittauksia on puolestaan runsaasti: itseen viitataan suoraan yksikön 1. persoonan verbillä, persoonapronominilla tai possessiivisuffiksilla yhteensä 69 kertaa. Kongruenssin takia erillisiä tapauksia on vähemmän, yhteensä 53. Tulkesuomen aineistossa suorat viittaukset itseen myös jakautuvat tasaisesti puhujien välille.

Tulkesuomen aineistossa vapaaehtoisia pronomineja on yhteensä 16. Niiden lisäksi tulkesuomessa on yksi itseen viittaavaa ”oman” sanan muoto, joka myös viestii omistussuhteesta. Tulkesuomen aineistossa on myös kaksi sellaista puhekielessä tavallista tapausta, jossa possessiivisuffiksia ei käytetä genetiivipronominin kanssa. Tällainen on esimerkiksi ”minun omalla alueella” (TS1). Näissä kohdissa en ole laskenut pronominia vapaaehtoiseksi, koska sitä ei voi jättää pois ideationaalista merkitystä muuttamatta. Supisuomen aineistossani itseen viittaavia vapaaehtoisia persoonapronomineja ei juuri lainkaan käytetä. Poikkeuksena ovat yksi persoonapronominin genetiivimuoto ja yksi ”oman” sana.

on joitakin ongelmamaita/ jotka/ pitävät/ varsin tiukasti kiinni oikeudestaan käyttää/ maamiinoja ja valitettavasti/ minun maani suomi kuuluu vieläkin näihin// (SS9)

suomen/ edellinen hallitus/ pudotti tavoite kakkosen piiristä/ tampereen/ seutukunnan/ siis oman/ koti/ kaupunkini ja sitä ympäröivän alueen// (SS7)

Ensimmäisessä puheessa suomalainen edustaja esittää, että maamiinojen käyttö tulisi kieltää. Aihe on Suomessa hyvin kiistanalainen. Koko puheesta näkyy, että edustajan puhe on enemmän suunnattu suomalaisille kuin koko Euroopan parlamentille. Kun tätä aineistossani poikkeuksellista ”minun” pronominia tarkastellaan puhekokonaisuuden valossa, on ajateltavissa, että sen tarkoituksena on

korostaa puhujan isänmaallisuutta huolimatta hänen kannastaan. Tunnesidettä tarkoitteeseen (kotikaupunki) viestitään ilmeisesti myös jälkimmäisessä lainauksessa. Koska possessiivisuffiksi viestii omistuksesta tai muunlaisesta kuulumisesta ja vapaaehtoinen persoonapronomini vahvistaa sen merkityksiä, korostaa vapaaehtoinen persoonapronomini tässä tapauksessa sitä ”muunlaista kuulumista” eli edustajan yhteyttä alueeseen. Myös tulkesuomessa vapaaehtoinen genetiivimuotoinen pronomini vaikuttaisi korostavan puhujan sidettä pronominin tarkoitteeseen kyseisen aineistoryhmän kahdessa vastaavassa tapauksessa.

Missä tarkoituksessa suoraa itseen viittausta sitten käytetään muutoin? Ennen kaikkea suoraa viittausta itseen käytetään kertomaan eksplisiittisesti, että kyseessä on edustajan oma mielipide. Molemmissa aineistoryhmissä yleisin suora itseen viittaamisen muoto on adverbiaali ”mielestäni”. Supisuomen aineistossa se on selvästi hallitsevin keino, kun taas tulkesuomen aineistossa on enemmän vaihtelua. Muita yleisiä tapoja tulkesuomessa ovat ”uskon”, ”toivon” ja ”ymmärtääkseni”. Molemmissa aineistoryhmissä eksplisiittiset mielipiteen ilmaisut esiintyvät samanlaisissa kohdissa, eli silloin, kun ilmaistaan jonkin asian tai toimintatavan olevan muita tärkeämpi:

TOINEN kysymys herra puhemies/ jota mielestäni pitäisi korostaa nykyistä enemmän/ on alueiden/ paikallisten/ omien/ luonnonvarojen/ tehokkaampi käyttöönotto/ elinkeinoja/ ja elinkeinoelämää hyödyttävällä tavalla// (SS1)

minä uskon että me käyttäisimme aikamme paremmin jos pyrtäi- pyrkisimme tehostamaan/ oo o nykyisiä ohjelmia/ siirtäisimme niitä työllisyyspainotteisimmis/ sijaan lisäisimme vastuutta/ ja antaisimme paikallisille viranomaisille/ valtaa/ projektien sta päättämisestä (TS5)

Poikkeus tähän ovat ainoastaan tulkesuomen aineiston ”toivon” alkuiset mielipiteen ilmaisut. Ne liittyvät komissiolle esitettyyn pyyntöön. Koska adverbiaali ”mielestäni” niin selkeästi kertoo, että kyseessä on puhujan oma mielipide, on varsin kiintoisaa, että supisuomen aineistossani on myös sellaisia kohtia, joissa ilmaisu ”mielestäni” esiintyy yhdessä tutkitun tosiasian kanssa:

PALKKAEPÄkohdan taustana on se/ että naiset kouluttautuvat/ tai menevät/ mielestäni yleensä/ matalapalkkaisille aloille/ (SS2)

Mahdollisesti adverbiaalinen ”mielestäni” tarkoitus on lieventää koko kohtaa, eikä niinkään ilmaista epävarmuutta naisten urasuuntautumisesta. Ehkä edustaja on kokenut lieventävän ”mielestäni” ilmaisun tarpeelliseksi, koska toteamus voi olla poliittisesti arkaluontoinen. Laajemminkin ajateltuna sen korostaminen, että kyseessä on oma mielipide, toimii kahdella tavalla. Toisaalta se korostaa itseä, toisaalta lieventää sanottua osoittamalla sen subjektiiviseksi arvioksi. Tällaista käyttöä, jossa tosiasia

esitetään omana mielipiteenä, ei tulkesuomen aineistossa ole havaittavissa.

Näiden eksplisiittisten mielipiteen ilmaisujen lisäksi suoraa viittausta itseän käytetään molemmissa aineistoryhmissä eksplisiittisiin performatiiveihin. Performatiivi on sellainen lausuma, jolla toteutetaan puhetekeä (Austin 1962). Kaikkein selkeimmät eksplisiittiset performatiivit ovat sellaisia, joissa puhuja kuvaamalla puhetekeä samalla jo toteuttaa kyseisen teon. Esimerkiksi supisuomen aineistossani edustaja sanoo: ”pyydän teitä arvoisat kollegat kollegat että annatte meille mahdollisuuden” (SS7). Kuvatussa pyytämistään edustaja tosiasiaa jo pyytää. Hieman piilotetumpi, mutta edelleen eksplisiittinen performatiivi, on puolestaan performatiivi, jossa puhuja kuvaamalla asiantilaa samalla toteuttaa asiantilaan liittyvän puheteon. Niinpä sanoessaan ”yhteenvetona haluan todeta että samanpalkkaisuuden tiellä etenemiseen/ on pääsääntöisesti kaksi vaihtoehtoa//” (SS2) edustaja kuvatussa haluan todeta samalla jo toteaa. Jatkossa näihin eksplisiittisiin performatiiveihin viitataan tässä tutkimuksessa myös yksinkertaisesti sanalla ”performatiivi”. Samoin kuin eksplisiittisten mielipiteen ilmaisujen, myös eksplisiittisten performatiivien käyttö on aineistoryhmissä samankaltaista. Vaikuttaisi siltä, että performatiiveissa on tavallisimmin kyse henkilökohtaisen kontaktin ottamisesta joko koko yleisöön tai yhteen yleisön edustajaan.

pyydän teitä arvoisat kollegat kollegat että annatte meille mahdollisuuden yrittää saada korjaus/ koko seutukuntaa syvästi kuohuttaneeseen asiaan// (SS7)

minun tuskin tarvitsee muistuttaa komissiota siinä että vuosi yhdeksänkymmentä seitsemän iso britanniassa vaalivuosi/ (TS5)

Performatiiveja tunnutaan käytettävän myös osana metatekstiä, eli niillä ilmaistaan puheen rakennetta. Supisuomen aineistossa tällaisia metatekstuaalisia performatiiveja on vain yksi, tulkesuomen aineistossa runsaasti.

yhteenvetona haluan todeta että samanpalkkaisuuden tiellä etenemiseen/ on pääsääntöisesti kaksi vaihtoehtoa// (SS2)

lopuksi haluaisin todeta että tässä on kysymys vaan ehkä pienistä rahamääristä/ (TS1)

Osa tulkesuomen aineiston suorista itseän viittaamisista ei voi lukea sen kummemmin eksplisiittisiksi mielipiteen ilmaisuiksi kuin performatiiveiksikaan. Näissä suorissa viittauksissa itseän muun muassa ennakoitaan omaa tulevaa puhetta ja selvennetään edellä sanottua. Nekin ovat siis monien performatiivien tavoin osa metatekstiä.

ajattelen juuri sitä seikkaa että näissä jäsenmaissa on paljon annettavaa tiedon-/ tiedon- tiedollista

annettava/ koskien ra- ra- rajojen yli suuntautuvaa yhteistyötä// (TS2)

Tulkesuomen aineistossa suoralla itseen viittaamisella myös selvennetään aiempaa puhetta ja kerrataan aiempia omia tekemisiä. Tällä tavoin ne linkittävät uutta tekstiä vanhaan tekstiin ja tilanteeseen.

4.1.2 Viittaus omaan ryhmään

Suoraa viittausta itseen voidaan välttää eksklusiivisilla viittauksilla ryhmään. Eksklusiivisen viittauksen ryhmä ”me” on sellainen puhujan viiteryhmä, johon kuulija ei kuulu. Itseen viittaamista voidaan periaatteessa välttää myös inklusiivisilla viittauksilla, jolloin puheenaiheena oleva ryhmä kattaa sekä puhujan että kuulijan. Niin ei kuitenkaan tapahdu tämän tutkimuksen aineistossa, joten kaikkia inklusiivisia viittauksia käsitellään myöhemmin toiseen viittaamisen yhteydessä.

Eksklusiiviseen ryhmään viittausta on molemmissa aineistoryhmissäni sellaisissa kohdissa, joissa puhutaan omasta kotimaasta tai omasta kotiseudusta. Supisuomen aineiston kohdalla tämä tarkoittaa viittauksia Suomeen, suomalaisiin ja Pirkanmaahan, tulkesuomen aineistossa Iso-Britanniaan, Irlantiin ja esimerkiksi Englantiin.

kunnat englannissa joutuvat monta kertaa/ öö rajoittamaan rahankäyttönsä niin että me/ että/ siinä määrin ettemme py- kykene/ hakemaan/ tukea/ näiltä ä näistä hankkeista/ (TS1)

Yhdessä tulkesuomen puheessa edustaja puhuu myös omasta kotimaan puolueestaan. Vaikka myös yleisössä on suomalaisia, irlantilaisia, brittejä ja varmastikin myös Britannian työväenpuolueen edustajia, pääosin yleisö ei kuulu puhujan tarkoittamaan ryhmään. Samoin kotiseudusta puhuttaessa on mahdollista, että joku toinenkin edustaja on samalta seudulta kotoisin. Koko yleisön kokoon nähden sillä ei kuitenkaan ole merkitystä. Näiden kotimaahan ja kotiseutuun viittaavien kohtien lisäksi aineistoissa on myös sellaisia tapauksia, joissa edustajat puhuvat ryhmästä, jossa he ovat mukana Euroopan parlamentin puitteissa. Aineistoryhmien välillä on tämän piirteen kohdalla huomattava ero, sillä supisuomen aineistossa tällaisia tapauksia on vain yksi. Siinä parlamentin jäsen puhuu sosiaali- ja työllisyysasiain valiokunnasta.

sosiaali ja työllisyysasiain valiokunnassa/ teimme lausunnon ja/ niitä asioita me- jota meidän lausunnossa on korostettu on myöskin otettu huomioon tässä lopullisessa/ mietinnössä// (SS4)

Tulkesuomen aineistossani on sen sijaan melkoinen joukko sellaisia kohtia, joissa puhuja viittaa ryhmittymäänsä Euroopan parlamentissa.

sosiaalidemokraattiset jäsenet haluavat sen/ varmistuksen siitä että artikla kymmenen pysyy/ ä pelkästään/ alueen ja paikallistason ohjelmien puitteissa me haluamme/ että ko- komissio ottaa mukaan myöskin pienempiä kuntia ja kaupunkeja mukaan tähän ohjelmaan (TS1)

Näissä kohdissa puhuja viittaa samanaikaisesti sekä itseensä että osaan kuulijakunnastaan. Tällaisissa tapauksissa kuulijoista huomattavasti suurempi osa kuuluu käsiteltävään ryhmään kuin omaa maata tai seutua koskevissa kohdissa. Niinpä kyseessä on tavallaan samanaikaisesti sekä eksklusiivinen että inklusiivinen ”me”. Pääosa kuulijoista kuitenkin edelleen lukeutuu käsiteltävän ryhmän ulkopuolelle, joten viittaus on siinä mielessä enemmän eksklusiivinen kuin inklusiivinen.

Ryhmään voidaan viitata monikon 1. persoonan muodoilla ja nimeämällä joko itse ryhmä tai sellainen kokonaisuus, jonka perusteella ryhmä on muodostunut. Supisuomen aineistossa näistä keinoista käytetään lähinnä nimeämistä. Monikon 1. persoonan muotojakin esiintyy, mutta vain yhdessä nimeämisen kanssa.

kuten muun muassa suomen essemerkki osoittaa/ meillähän naisten koulutustaso on maailman huippua ja samoin esimerkiksi eduskunnassa/ ja muissa poliittisissa päätöksentekokeleimissä naisia on yleensä yli kolmekymmentä prosenttia// (SS2)

meitä [Tampereen seutukuntaa] kehoitettiin pyrkimään tukialueeksi toiselle suunnittelukaudelle vuosiksi yhdeksänkymmentä seitsemän yhdeksänkymmentä yhdeksän/ (SS7)

Monikon 1. persoonan käyttäminen merkitsee, että edustaja myös itse pyrkii tuomaan itseään esiin tämän ryhmän edustajana. Monikon 1. persoonan muotoja on supisuomen aineistossani 12. Ne ovat kaikki erillisiä tapauksia, mikä tarkoittaa, että vapaaehtoisia monikon 1. persoonan pronomineja ei käytetä lainkaan. Määrä ei ole suuri, sillä esimerkiksi suoria viittauksia itseen on kaksinkertainen määrä, eli yhteensä 24 tapausta. Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että itsen tuominen esiin ryhmän jäsenenä ei ole vallitseva suuntaus supisuomen aineistossa. Aineistooni mahtuukin useita sellaisia tapauksia, joissa edustajat puhuvat Suomesta ilmaisematta, että se on heidän kotimaansa.

kiinnitän/ erikoisesti huomiota siihen että/ näiden/ maiden/ sosiaalisten ja taloudellisten olojen nopea kehittäminen/ kehittyminen/ on välttämätön tae/ euroopan yhteistyön kannalta/ näissä maissa/ jotka jo sijaintinsakin puolesta toimivat/ läheisessä yhteistyössä/ suomen ruotsin ja itävallan kanssa// (SS1)

Tällöin Suomea käsitellään ikään kuin sen ulkopuolelta. Viittaustapa tuo oman maan käsittelyyn objektiivista otetta.

Tulkesuomen aineistossa eksklusiiviseen ryhmään viitataan sekä monikon 1. persoonalla että nimeämisellä. Molempia keinoja esiintyy sekä yksin että yhdessä. Eksklusiivisia monikon 1. persoonan

muotoja on tulkesuomen aineistossani suuri joukko. ”Meihin” eksklusiivisessa merkityksessä viitataan monikon 1. persoonan pronominilla, persoonamuotoisella verbillä tai possessiivisuffiksilla tulkesuomen aineistossani kaiken kaikkiaan 43 kertaa. Näistä 43 tapauksesta erillisiä tapauksia on 28, kun taas vapaaehtoisia pronomineja on 15. Verrattuna supisuomen aineiston 12 viittaukseen, on tulkesuomen 43 viittausta suurehko määrä. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että tulkesuomen aineistossa itseä tuodaan usein esiin osana ryhmää. Tulkesuomen aineistossa monikon 1. persoonan käyttömäärät vaihtelevat kuitenkin runsaasti riippuen siitä, mistä ryhmästä on kulloinkin kysymys. Omasta maasta tai alueesta puhuttaessa käytetään joskus monikon 1. persoonaa ilmaisemaan puhujan kuulumista ryhmään, yhdessä kohdassa myös yksikön 1. persoonaa: ”esimersi minun omalla alueella” (TS1). Ne ovat kuitenkin tulkesuomen aineistossa poikkeuksellisia tapauksia: tavallisesti suoraa merkkiä puhujan kuulumisesta tiettyyn maan tai alueen pohjalta muodostuneeseen ryhmään ei ole.

naisilla tai vaimoilla pitäisi olla mahdollisuus ö/ saada turvapaikka esimerkiksi/ isosta britanniasta (TS7)

Myöskään omaan kotimaan puolueeseen viitatessa ei käytetä monikon 1. persoonaa ilmaisemaan kuulumista. Monikon 1. persoonan puuttuminen tarkoittaa, että kohdetta tarkastellaan kielellisesti sen ulkopuolelta eli ainakin nimellisen objektiivisesti. Omiin europarlamenttiryhmisiin viitatessa tilanne on toisenlainen, sillä jokaiseen tällaiseen kohtaan liittyy 1. persoonan persoonamuotoinen verbi tai persoonapronomini. Omaa europarlamenttiryhmää ei siis kertaakaan käsitellä kielellisesti sen ulkopuolisena, toisin kuin on oman maan kohdalla. Se kertoo edustajien samaistumisesta omaan ryhmäänsä.

toivomme että komissio todellakin ryhtyy niihin toimenpiteisiin mitä sille tässä mietinnössä ehdotetaan (TS4)

Kuten edellä on sanottu, tulkesuomen aineistossa esiintyy paljon monikon 1. persoonan muotoja ilman ryhmän nimeämistä. Näistä kohdista tarkoite on usein juuri edustajan europarlamenttiryhmä.

Supisuomen aineiston viittaukset Suomeen toistuvat aineistossani pääosin kahdessa tarkoituksessa. Ensimmäinen palkkauksen tasa-arvoisuudesta keskusteltaessa suomalaiset edustajat viittaavat Suomeen naisten ja miesten välisen tasa-arvon edelläkävijänä. Kyse on siis oman ryhmän kehumisesta. Toinen yleinen viittausyhteys Suomeen on keskustelu työttömyydestä ja unionin rakennerahastoista. Edustajat puhuvat rajusta työttömyydestä Suomessa, eli Suomen erityisyydestä tässä asiassa. Tässä yhteydessä kyse on ilmeisestikin Suomen etujen ajamisesta esittämällä perusteluita erityiskohtelulle. Tulkesuomen aineistossa viittaukset omaan maahan, eli Iso-Britanniaan ja Irlantiin, saavat täysin toisenlaisen

tarkoituksen, sillä pääasiallisesti tarkoituksena on kritisoida oman maan toimia. Tällöin on silti ehkä oikeammin kyse sen hetkisen hallituksen kritisoinnista, mutta ainakin välillisesti kohteena on oma maa.

puhun esimerkiksi tässä irlannista/ ja irlannissa esimerkiksi oli/ tapaus jossa oli kyse miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta/ sosiaaliturva-asioissa ja ainoastaan/ sen jälkeen kun asia meni tuomioistuimeen irlannissa/ toimittiin/ ja näissä raskaisasioi- raskausasioissa toimittiin vasta silloin kun hö/ komissaari FLINN/ ryhtyi ö ö oikeudenkäyntiin irlantia/ vastaan/ (TS3)

4.1.3 Muu itsen korostamisen välttäminen

Suorien viittausten vähydestä supisuomen aineistossa voidaan jo tulla siihen johtopäätökseen, että puhuja ei ole ainakaan usein suorasti läsnä omassa puheessaan. Muutamassa kohdassa supisuomen aineistoa puhujat käyttävät persoonatonta ilmaisua sellaisessa yhteydessä, jossa tekijäksi voidaan tulkita puhuja itse. Tällaisia ovat ainakin ne kohdat, joissa puhuja kertoo tunteesta tai mielentilasta, sillä onhan muiden mielentiloista ja tunteista vaikea tietää.

on todellakin vaikea käsittää ja vielä vaikeampi hyväksyä sitä että kiinan kansantasavalta uhkailee suorastaan taiwanin/ kansalaisia/ (SS10)

Vaikka tulkesuomen aineistossa puolestaan on suoria viittauksia itsen runsaasti, myös siinä viitataan itsen persoonattomilla muodoilla.

lopuksi haluaisin todeta on vaikea nähdä mitä etuja näistä muutoksista on/ (TS5)

Tulkesuomen aineistossa on näissä kohdissa persoonattoman muodon vierellä kuitenkin suora viittaus itsen, joka saattaa kumota persoonattoman muodon käytön merkitykset.

Suuri osa supisuomen aineistosta on faktojen esittämistä. Lähempi tarkastelu kuitenkin paljastaa, etteivät nämä esitetyt ”faktat” välttämättä ole mitään tutkittuja tosiasioita, vaan edustajan omia mielipiteitä.

euroopan unionin suurin sosiaalinen ongelma on tällä hetkellä työttömyys// (SS1)

TÄTÄ arviointimahdollisuutta tarvitaan/ jotta voidaan kohdentaa tuet riittävän täsmällisesti ja tehokkaasti/ jos alueiden välisessä kehityksessä havaitaan sellaisia merkittäviä muutoksia/ ETTÄ olemassa olevat alueet EIVÄT ENÄÄ täytä vaadittavia kriteereitä// (SS5)

Eksplisiittisen mielipiteen ilmaisun sijasta subjektiivisia arvioita tuodaan esiin hienovaraisin keinoin.

kolompo sveevon ansiokas mietintö naisten ja miesten samapalkkaisuudesta/ samanarvoisissa työtehtävistä/ käsittelee erittäin tärkeää tasa-arvopoliittista kysymystä joka on vielä ongelma/ niissäkin maissa joissa tasa-arvo muuten on// hyvä ja naisten asema// hyvä kuten esimerkiksi suomessa/ (SS2)

Esimerkiksi tässä esiintymässä adjektiivit ”ansiokas” ja ”erittäin tärkeä” kuvastavat puhujan suhtautumista asiaan. Myös epätasa-arvoiseen palkkaukseen viittaaminen substantiivilla ”ongelma” kertoo heti, että edustaja käsittelee asiaa epätoivottuna asiantilana, joka täytyy ratkaista. Mielipiteitä välitetään myös modaalisin keinoin.

JOS/ tavoitealueet muuttuvat ennen kuin tuloksia on kyetty saamaan/ seurauksena on/ että rahat menevät pelkästään suunnitteluun/ mutta työpaikat jäävät saamatta (SS5)

Modaaliverbi ”kyetä” viittaa siihen, että pystymättömyys johtuu fyysisistä resursseista eikä esimerkiksi laiskuudesta tai tietämättömyydestä. Myös tulkesuomen aineistossa käytetään edellä mainittuja keinoja viestiä omia mielipiteitä. Tulkesuomen aineistossa nämä keinot kuitenkin tuntuvat yhdistyvän suoriin viittauksiin itsen tai omaan ryhmään. Niinpä sanottujen asioiden luonne puhujan omana mielipiteenä tulee tulkkeissa esiin näissäkin kohdissa.

4.1.4 Yhteenvedo viittauksista itsen

Suoria viittauksia itsen on huomattavasti enemmän tulkesuomen aineistossa (69 kappaletta) kuin supisuomen aineistossa (24 kappaletta). Tulkesuomen aineistossa suorat viittaukset itsen jakautuvat tasaisesti, kun niitä supisuomen aineistossa käyttää erityisesti kaksi puhujaa. Suoraa itsen viittausta käytetään molemmissa aineistoryhmissä eksplisiittisiin mielipiteen ilmaisuihin ja performatiiveihin. Eksplisiittisiä mielipiteen ilmauksia esiintyy silloin, kun jokin asia määritellään muita tärkeämmäksi. Supisuomessa eksplisiittistä mielipiteen ilmausta käytetään myös lieventimenä. Performatiivien tarkoituksena on sekä supisuomen että tulkesuomen aineistossa henkilökohtaisen yhteyden ottaminen yleisöön ja metatekstin rakentaminen. Tulkesuomen aineistossa metatekstiä rakentavat performatiivit ovat yleisempiä kuin supisuomessa, ja metatekstin rakentamiseen käytetään tulkesuomen aineistossa lisäksi ei-performatiivisia suoria itsen viittauksia. Tekstin sisäisen linkittämisen ohella suorilla itsen viittaamisilla rakennetaan tulkesuomessa linkkejä myös tekstin ulkopuolelle ja muihin teksteihin. Tulkesuomen suoruutta viittauksissa itsen korostaa edelleen se, että vapaaehtoisia pronomineja on tulkesuomessa 16 kappaletta, kun taas supisuomen aineistossa niitä on vain yksi. Lisäksi molemmissa aineistoissa on yksi vapaaehtoiseen pronominiin verrattava itsen viittaava ”oman” sana. Supisuomen aineiston vapaaehtoisessa pronomiinissa ja ”oman” sanassa on kyse yhteenkuuluvuudesta, jota vapaaehtoisien muodon käyttö korostaa. Myös tulkesuomen aineiston kolme vastaavaa tapausta saavat saman merkityksen, mutta tulkesuomen aineistossa vapaaehtoisia pronomineja käytetään muissakin yhteyksissä, jolloin ne korostavat sekä suoruutta että esiintymän muuta tarkoitusta, kuten esimerkiksi

itsen korostamista, subjektiivisuutta tai henkilökohtaista kontaktia.

Omaan ryhmään viitataan kummassakin aineistoryhmässä puhumalla omasta kotimaasta ja omasta kotiseudusta. Tulkesuomen aineistossa viittauksen kohteena oleva ryhmä on silti yleensä oma europarlamenttiryhmä. Supisuomen aineistossa viitataan vain kerran Euroopan parlamentin puitteissa muodostettuun ryhmään. Viittaus tapahtuu supisuomen aineistossa joko pelkällä ryhmän nimeämisellä tai ryhmän nimeämisellä yhdessä monikon 1. persoonan kanssa. Tulkesuomen aineistossa käytetään näiden keinojen lisäksi monikon 1. persoonaa yksinään. Supisuomen aineistossa monikon 1. persoonaa käytetään 12 kertaa, tulkesuomen aineistossa merkittävästi enemmän, 42 kertaa. Monikon 1. persoonan puuttumisella viestitään objektiivisuutta, sen käyttämisellä omaa yhteyttä kyseessä olevaan ryhmään. Siksi on huomionarvoista, että tulkesuomen aineistossa monikon 1. persoonaa ei tavallisesti käytetä oman maan kanssa, mutta oman europarlamenttiryhmän yhteydessä monikon 1. persoona on aina. Supisuomen aineistossa monikon 1. persoona on puolella viittauksista omaan maahan. Oma maata käsitellään aineistoryhmissäni hyvin eri tarkoituksissa: supisuomen aineistossa Suomea kehdutaan tai perustellaan sen erityiskohtelua, tulkesuomen aineistossa omaa maata tavallisesti kritisoidaan. Kritisoinnin todellinen kohde vaikuttaa kuitenkin olevan maan sen hetkinen hallitus.

Sekä supisuomen että tulkesuomen aineistosta löytyy sellaisia persoonattomia rakenteita, jotka viittaavat puhujaan itseensä. Aineistoryhmät erottaa silti se, että tulkesuomessa persoonattoman muodon vierellä on suora viittaus itseen, joka saattaa kumota persoonattoman muodon käytön merkitykset. Samansuuntaisesti tulkesuomen aineisto käyttäytyy mielipiteiden ”piilottamisen” kohdalla. Molemmissa aineistoissa nimittäin ilmaistaan omia mielipiteitä tosiasioiksi naamioituina. Tulkesuomen aineistossa nämä naamioidut keinot kuitenkin yhdistyvät suoriin viittauksiin itseen tai omaan ryhmään. Niinpä sanottujen asioiden luonne puhujan omana mielipiteenä tulee tulkkeissa esiin näissäkin kohdissa.

4.2 Toiseen viittaaminen

Toiseen viittaamiseksi luen kaikki sellaiset kohdat, joissa puhuja viittaa yhteen tai useampaan kuulijaan, mutta ei itseensä. Olen pitänyt tärkeänä käsitellä myös niitä kohtia, joissa puhuja ei suoraan osoita puhettaan puheenaiheenaan olevalle henkilölle, vaikka tämä kuulijoiden joukossa olisikin. Mikäli suomalaiset todella välttelevät toisen suoraa puhuttelua, kuten aiemmissa tutkimuksissa on

esitetty, on tämä yksi keino toteuttaa tuota välttelyä.

4.2.1 Puhuttelusanat

Tutkimusaineiston puheet alkavat tavallisesti puhuttelusanalla. Supisuomen aineistoni puheista vain yksi ei sellaisella alkanut ja tällöin kyseessä saattaa olla tekninen ongelma. Edellisen puheen tulkkaus tulee nimittäin aineistoni puheen alun päälle, joten on mahdollista, että alun perin puhuttelusana on siinäkin ollut. Tulkesuomen puheet alkavat usein kiitoksella ja puhuttelulla siten, että vain kahdessa on pelkkä puhuttelu, viidessä on sekä kiitos että puhuttelu ja yhdessä on pelkkä kiitos. Kahdessa tulkesuomen puheista ei siis ole kumpaakaan. Toisaalta kahdessa puhuja puhuttelee puhemiehen lisäksi mutakin kuulijoitaan.

kii- puhemies kiitos hyvät kollegat/ (TS1)

kiitoksia rouva puhemies// hyvät kolleegat/ ja hyvä komissaari (TS4)

Supisuomen aineistoissani puhuttelusanaa käytetään, paitsi puheen alussa, myös ilmaisemaan seuraavaan asiaan siirtymistä sekä loppuyhteenvedon edellä. Näin ollen puhuttelusana täyttää sen tavanomaisia tehtäviä eli herättää ja ylläpitää huomiota, mutta puhuttelusanalla on supisuomessa samalla myös puheen rakennetta ilmaiseva merkitys. Tulkesuomen aineistossa puhuttelusanaa käytetään kyllä kahdesti muuallakin kuin puheen alussa, mutta se ei edellä siirtymistä toiseen aiheeseen tai loppuyhteenvedoa. Puhuttelusanan ei siis voida tulkesuomen aineiston tapauksessa nähdä ilmaisevan puheen rakennetta. Sen sijaan tavanomaisia tehtäviään huomion herättämistä ja ylläpitämistä se toteuttaa tässäkin aineistoryhmässä. Supisuomen aineistossa puhuttelusanoina on 13 ja tulkesuomen aineistossa 12. ”Arvoisa puhemies” ja ”herra puhemies” ovat molemmat tavallisia supisuomen aineistossani. Tulkesuomen aineiston kaiken kaikkiaan 13 puhuttelusanasta seitsemän on pelkkiä ammattinimiä eli tässä tapauksessa ”puhemies”, ”komissaari” ja ”kollegat”. Kuudessa puolestaan on lisäksi ”rouva” tai ”hyvä”.

Puhuttelusanojen yhteydessä on mielekästä analysoida myös niitä kohtia, joissa puhuja viittaa toiseen henkilöön nimellä tai tittelillä, mutta ei suoranaisesti osoita puhettaan hänelle. Nämäkin kohdat kertovat siitä, miten titteleitä käytetään. Tällaisissa viittauksissa on supisuomen aineistossa pääosin joko ”rouva” tai ”herra” yhdessä sukunimen kanssa tai sitten titteliä ei ole lainkaan ja käytetään pelkkää sukunimeä. Tulkesuomen aineistossa puolestaan käytetään tällaisissa tapauksissa titteleinä

sanoja ”rouva”, ”herra”, ”komissaari”, ”edustaja” ja ”presidentti”. Näistä yleisimpiä ovat ”rouva” ja ”herra”. Kolmessa kohdassa titteli on jätetty pois ja käytetään pelkkää sukunimeä. Tulkesuomen aineistossa on myös sellaisia tapauksia, jossa henkilöstä puhutaan pelkällä tittelillä ilman nimeä. Aineistojen pääasiallisena erona tässä asiassa on siis se, että supisuomen aineistossa henkilöihin ei juuri viitata heidän ammattinimillään, kun taas tulkesuomen aineistossa tätä tehdään.

Herran ja rouvan käyttäminen titteleinä kummassakin aineistoryhmässä on huomionarvoista, onhan ne mielletty ”tittelittömien titteleiksi” ja lisäksi ”rouva” sanasta on ollut määrä luopua ja siirtyä sen sijaan ”arvoisa” puhuttelupredikaattiin (Yli-Vakkuri 1989, 47–48). Silti tulkesuomen aineistossa puhuttelupredikaatti ”arvoisa” ei esiinny kertaakaan. Mielenkiintoista on myös se, että epäsuorassa puhuttelussa titteli jää välillä pois, kun taas suorassa puhuttelussa titteli on aina. Suomalaisten on aiemmissa tutkimuksissa raportoitu käyttävän varsin vähän titteleitä. Euroopan parlamentti institutionaalisenä puhekontekstina on kuitenkin sellainen muodollinen tilanne, jossa titteleitä edelleen tavataan käyttää (Yli-Vakkuri 1989, 64). Mahdollisesti ”herra puhemies” ja ”arvoisa puhemies” ovat äärimmäisen vakiintuneita aloitusreplikkejä, jolloin tittelipuhuttelu on itsestään selvää. Horjunta tittelin käytössä puheiden muissa kohdissa seuraa puolestaan jo aiemmin havaittua suomen kielen trendiä.

4.2.2 Suorat puhuttelumuodot

Muodollisten tilanteiden suoraa puhuttelumuotoa teitittelyä löytyy kumpaisestakin aineistoryhmästä vain yhdestä puheesta. Supisuomen aineistossa teitittelevä edustaja käyttää muotoa muutamassa kohdassa puhettaan.

TE TIEDÄTTE mitä näille teollisuudenaloilla erityisesti on tapahtunut viime vuosina/ niitä ei- niistä ei paljon ole jäljellä/ (SS7)

pyydän teitä arvoisat kolleegit kolleegat että annatte meille mahdollisuuden yrittää saada korjaus/ koko seutukuntaa syvästi kuohuttaneeseen asiaan// siksi pyydän että tuette muutosehdotusta joka mahdollistaa tavoite kakkosen kriteerien kunnioittamisen ja siten listan tarkistuksen suomen osalta/ (SS7)

Ensimmäisessä esiintymässä suoruutta lisää sekä vapaaehtoinen pronomini että äänenvoimakkuus. Jälkimmäisessä suoraan puhuttelumuotoon yhdistyy myös puhuttelusana ”arvoisat kolleegat”, joka sekin lisää suoruutta. Tulkesuomen aineiston teitittelyä sisältävässä puheessa teititellään komissaaria sekä kerran myös muita edustajia.

komissaari kuten tiedätte on olemassa paljon huhuja liikkeellä/ pitkin prysseliä/ koskien näitä muutoksia joita te aiotte tehdä/ (TS5)

siksi pyytäisin että jos te vaaditte tästä muutosta/ niin meidän pitäisi olla kaksi erillistä aikataulua/ yksi niille jäsenmaille jotka haluavat muutosta/ ja jatko niille jäsenmaille jotka eivät halua muutosta/ (TS5)

Samoin näissä esimerkeissä tulkesuomen teitittelystä puhuttelusana ja vapaaehtoinen pronomini lisäävät suoruutta.

Kun puhuja viittaa toiseen henkilöön, mutta ei teitittele häntä, on kyseessä joko epäsuora viittaus tai titulointi. Epäsuorassa viittauksessa puhe on kohdistettu koko yleisölle, vaikkakin se sisältää viestin myös viitattavalle henkilölle. Tituloinnissa puolestaan puhe on suunnattu juuri tittelin osoittamalle henkilölle. Epäsuorien viittausten ja titulointien erottaminen toisistaan ei ole suoraviivaista ja siksi käsittelenkin molempia tässä. Tituloinniksi voitaneen kuitenkin tulkita ne kohdat, joissa toiseen henkilöön viittaava lausuma on pyyntö tai eksplisiittinen performatiivi. Epäsuoria viittauksia ovat puolestaan kaikki muut kohdat. Pyyntöt luokittelevat tituloinneiksi siitä yksinkertaisesta syystä, että pyytäkseen puhujan on osoitettava puheensa vastaanottajalle. Performatiiveissa puolestaan edellä esitetyn määritelmän mukaan puhuja toteuttaa lausumaan liittyvän puheteon. Niinpä puhuja esimerkiksi kuvattaessaan puhuttelevansa henkilöä A todella samalla jo puhuttelee henkilöä A.

todellakin kiitämme neuvoston puheenjohtajaa siitä että hän otti nämä asiat esille/ (TS6)

haluaisin tietää/ mitä rouva wulf matias tarkoittaa sanalla marginaalinen/ (SS4)

Ensimmäisessä esimerkissä puhuja kuvaa puhetkoa kiittäminen, ja samalla todella kiittää puheenjohtajaa. Jälkimmäisessä esimerkissä puhuja kuvaa haluaan tietää, mitä komissaari Wulf Mathies tarkoittaa. Kuvattaessaan haluaan tietää puhuja samalla toteuttaa kuvattuun tilaan liittyvän puheteon, nimittäin kysymisen. Titulointitapauksia on näillä perusteilla erotettuna supisuomen aineistossa kaksi ja tulkesuomen aineistossa viisi. Tituloinnin löytyminen molemmista aineistoista on varsin erikoista, koska tituloinnin ajatellaan poistuneen käytöstä 1800-luvun lopulla (Yli-Vakkuri 2005, 194). Toki edellä kuvattu vaikeus tituloinnin ja epäsuoran viittauksen erottamisesta aiheuttaa tulkintavaikeuksia kautta linjan. Tulkesuomen aineistossa osa tituloinneiksi luokittelemistani aineistokohdista on esitetty kyselytunnin yhteydessä. Se tukee tulkintaa siitä, että kyseessä todella on titulointi. Titulointien hieman suurempi määrä tulkesuomen aineistossa saattaa johtua juuri siitä, että puheita kyselytunnilta on vain tulkesuomen aineistoryhmässäni. Tulokset eivät siis tältä osin ole täysin

vertailukelpoisia.

Edellä esitetyn luokittelun perusteella tituloinneista erotettuja epäsuoria viittauksia on runsaasti. Niiden kohdalla ei voida olla aivan varmoja, onko puheenaiheena oleva henkilö yleisön joukossa. On kuitenkin aiheellista käsitellä epäsuoria viittauksia, koska ne ovat yksi tapa välttää suoraa puhuttelua. Valtaosa epäsuorista viittauksista toiseen on arvoväritteisiä, eli joko myönteisiä tai kielteisiä. Supisuomen aineistossa suurimmassa osassa on myönteinen sävy, tulkesuomen aineistossa puolestaan myönteisiä ja kielteisiä viittauksia on tasaisesti. Myönteisissä viittauksissa ilmaistaan aineistoryhmästä riippumatta samanmielisyyttä jonkun kanssa tai käytetään toisen tekemää tutkimusta tai muuta vastaavaa oman mielipiteen tukena.

manuela frutoskaman/ raportissa todettiin että jatkuvan/ joukkotyöttömyyden takia/ on ETUSIJA annettava sellaisille investoinneille/ jotka suuntautuvat/ inhimillisten voimavarojen kehittämiseen// (SS1)

kolompo sveevon ansiokas mietintö naisten ja miesten samapalkkaisuudesta/ samanarvoisissa työtehtävistä/ käsittelee erittäin tärkeää tasa-arvopoliittista kysymystä (SS2)

minun mielestäni on erittäin tärkeä että/ rouva durii toi SELKEÄSTI esille sen että nämä sosiaaliasiat ovat meidän sydäntämme lähellä/ (TS6)

Supisuomen aineistossa samanmielisyyttä näkyy usein vain katsottaessa koko tekstiä. Sitä ilmaisemaan on kuitenkin käytetty supisuomen aineistossa myös sellaisia sanoja kuin ”ansiokas” (SS2) ja ”aivan oikein” (SS4 ja SS9). Tulkesuomen aineiston myönteisissä esiintymissä käytetään sellaisia vahvistavia sanoja kuin ”hyvin perusteltu” (TS2), ”selkeästi” (TS2 ja TS6), ”erittäin tervetulleita” (TS2), ”aivan voimakkaasti” (TS6), ”erittäin tärkeä” (TS6) ja ”sydäntämme lähellä” (TS6). Toisaalta käytetään myös lievennystä ”minun mielestäni” (TS6). Myöskään kielteisyyttä ei supisuomen aineistosta näe katsomatta koko puhetta.

tähän viittasi myös kolleekani stenius-kaukonen/ mutta hänen puheestaan sai sen käsityksen että/ ikään kuin ne alueet jotka tällä hetkellä ovat ö tuen piirissä eivät täyttäisi kriteereitä (SS5)

Supisuomen aineistossani toista henkilöä tai hänen mielipiteitään ei siis vahvasti kritisoida.

Tulkesuomen aineistossakin on vain yksi vahva kielteinen viittaus toiseen.

m maikel hesseltandin omituisista suunnitelmista jotka ovat erittäin byrokraattisia jotka eivät tuo/ alueille mitään// valtaa ja antavat ministeriöille vallan päättää alueiden asioista ottavat kuulematta alueiden edustajien ääntä// (TS5)

Muut kritisoinnit on puolestaan ilmaistu vähintäänkin epäsuorasti. Silti niissäkin kohdissa kielteisyys

näky jo samasta puhekohdasta, eikä kielteisyyden havaitsemiseen tarvitse tarkastella koko tekstiä. Niinpä tulkesuomen aineiston kielteiset viittaukset ovat hieman supisuomen kielteisiä viittauksia vahvempia.

että/ täme irlannissa kritisoiitiin/ wulfmathias komissaari wulfmathiiasta/ siitä että/ tiettyjä asioita ei oltu irlannissa hoidettu// (TS3)

Tulkesuomen aineistossani on myös muutama kohta, jossa katson viittauksen olevan neutraali, mutta näissä neutraaleissa tapauksissa henkilön nimeä ei mainita, vaan hänestä puhutaan pelkällä tekijänimellä.

4.2.3 Viittaaminen toiseen ryhmän kautta

Toiseen voidaan viitata myös viittaamalla sellaiseen ryhmään, johon tämä kuuluu. Mikäli puhuja itse ei kuulu kyseiseen ryhmään, voidaan ryhmään viitata monikon 2. persoonalla tai nimeämällä itse ryhmä tai sellainen kokonaisuus, jonka perusteella ryhmä muodostuu. Näistä monikon 2. persoonalla viittaaminen on suoraa viittausta, jota on käsitelty edellä. Nimeäminen on sen sijaan epäsuoraa viittausta.

Kumpaisessakin aineistossa viitataan muutamia kertoja tällaiseen ryhmään, johon puhuja itse ei kuulu, mutta osa hänen kuulijoistaan kuuluu. Molemmissa aineistoissa viittaus tehdään lähes kaikissa tällaisissa tapauksissa nimeämällä se kokonaisuus, jonka perusteella ryhmä on muodostunut. Monikon 2. persoonaa käytetään ryhmään viitatessa vain kerran kumpaisessakin aineistoryhmässä. Kaikki muut viittaukset ovat siten epäsuoria viittauksia kuulijoihin ryhmän nimeämisen kautta. Epäsuoruutta on supisuomen aineistossa vielä lisätty sillä, että edustajat eivät suorasanaisesti käske tai pyydä ryhmää, vaan se tehdään esimerkiksi lainaamalla toisen sanoja tai ilmaisemalla pyyntö asiantilana.

herra kraskov sanoi aivan oikein että/ neuvoston tulisi tiukentaa/ omaa/ yhteistä toiminta-aloitettaan/ nyt kun/ ykköön/ tarkistuskonferenssi/ jatkuu huhtikuussa// (SS9)

komission tärkeänä tehtäviä- tehtävänä olisikin nyt// työarviointimenetelmien kartoitus ja tutkimustoiminnan/ tukeminen/ uusien löytämiseksi/ (SS4)

Puheenaiheena oleva kokonaisuus on supisuomen aineistossa komissio tai neuvosto. Tämä on yleistä myös tulkesuomen aineistossa, vaikkakin toimielimien ohella tulkkeissa on muitakin viittausryhmiä. Tavallisesti toimielimille annetaan ohjeita tai niitä pyydetään tekemään jotakin.

voisiko/ neuvosto antaa aikataulun/ näistä kahdesta/ öö sopimusluonnoksesta joista on/ jotka ovat

käsittelyssä/ (TS7)

jos nyt ajattelempa/ niin niin komission/ ja ja puheenjohtaja maan pitäisi todellakin tässä nyt näitä asioita korostaa (TS6)

Tulkesuomessa muihin edustajiin viitataan myös nimeämällä heidän kotimaitaan. Missään kohtaa aineistoani ei osoiteta kritiikkiä toista jäsenmaata kohtaan, vaan niitä käsitellään joko neutraalisti tai myönteisessä mielessä. Toki yhden kehuminen saattaisi olla piilotettu piikki muille.

esimerskise ä/ ruotsin ansiosta me olemme ottaneet nyt omassa ryhmässämme TYÖLLISYYSSasiat erittäin/ ö suureksi painopisteasiaksemme/ (TS2)

Toisten ryhmän nimeämistä on myös muiden puolueista puhuminen. Tulkesuomen aineistossa kritisoidaan oman kotimaan muita puolueita useammassakin puheessa.

ainakin iso-britanniassa ainoa// asia josta työväenpuolue on kiinnostunut on se/ on konservatiivihallituksen huono/ käytän- hallintokäytäntö/ (TS5)

niin mehän voitaisiin/ tarjota/ äm tässä brittien/ konservatiivihallituksen öm/ näkemyksiä tai verrata sitä siihen koska nehän eivät itsekään saa mitään/ aikaa/ aikaan omassa maassaan (TS6)

Itseen viittaamisen yhteydessä mainitsin, että edustajat puhuvat tulkesuomen aineistossa omasta kotimaan puolueestaan. Tulin myös siihen johtopäätökseen, että omaa maata kritisoidessa haukutaankin todellisuudessa maan hallituspuoluetta. Näiden lisäksi oman maan politiikkaa tuodaan aineistossa esiin siis myös puhumalla muista kotimaan puolueista. Samoin kielteiset viittaukset yksittäiseen henkilöön, joita olen käsitellyt edellä, liittyvät kansalliseen politiikkaan. Tulkesuomen aineistoni edustajat tuovat näin ollen oman kotimaansa vastakkainasetteluja ilmi Euroopan parlamentissa useissa eri yhteyksissä. On vaikea sanoa keille nämä kohdat puheista on todella suunnattu: suurelle yleisölle kotimaahan, muille poliitikoille kotimaahan, toisen puolueen edustajille Euroopan parlamentissa vaiko ihan todella kaikille Euroopan parlamentin jäsenille.

4.2.4 Viittaaminen toiseen ja itseen ryhmän kautta

Edellä käsitellyissä kohdissa puhuja ei siis ainakaan suoranaisesti kuulu käsiteltävään ryhmään. Niiden lisäksi puheissa on runsaasti viittauksia sellaiseen ryhmään, johon kuuluvat sekä puhuja että kuulijat. Ne ovat siis inklusiivisia viittauksia, joissa voidaan myös käyttää monikon 1. persoonaa. Kyse voi olla joko ensisijaisesta tai toissijaisesta käytöstä. Ensisijaisessa käytössä puhuja todella tarkoittaa samanaikaisesti sekä itseään että kuulijoita. Toissijaisessa käytössä puhuja tarkoittaa vain kuulijoitaan

tai vain itseään. Sellaista toissijaista käyttöä, jossa puhuja tarkoittaa inklusiivisella monikon 1. persoonalla vain itseään, ei tulkintani mukaan ole aineistossani lainkaan. Siksi käsittelen kaikkia inklusiivisia viittauksia ryhmään tässä toiseen viittaamisen yhteydessä, kun taas itseen viittaamisen yhteydessä olen käsitellyt vain eksklusiivisia viittauksia. Inklusiivisilla viittauksilla korostetaan yhteyttä puhujan ja kuulijan välillä. Ne viestivät, että puhujalla ja kuulijalla on yhteiset tavoitteet ja käsitykset.

Sellaisia viittauksia, joissa olisi käytetty jotakin monikon 1. persoonan muotoa inklusiivisesti, on supisuomen aineistossani niukasti, kaikkiaan seitsemän kappaletta. Niistä kuusi on verbin persoonamuotoja ja yksi persoonapronomini. Tavallisesti tällaista inklusiivista monikon 1. persoonaa käytetään yksinään. Vain yhdessä tapauksessa se yhdistyy ryhmän nimeämiseen.

SIINÄKIN tapauksessa tällaiset sotilasoperaatiot/ ovat täysin EI hyväksyttäviä/ demokraattisten/ vaalien edellä/ tämä meidän parlamentaarikkojen täytyy selkeästi ja kirokkaasti sanoa (SS10)

Tulkesuomen aineistossani sitä vastoin esiintyy paljon monikon 1. persoonan inklusiivista käyttöä. Kaikkiaan sekä puhujan että kuulijan yhteiseen ryhmään viitataan monikon 1. persoonan pronomiinilla, persoonamuotoisella verbillä tai possessiivisuffiksilla tulkesuomen aineistossani 60 kertaa. Näistä erillisiä tapauksia on yhteensä 44, jolloin vapaaehtoisia persoonapronomineja on kaikkiaan 16. Kuten edellä on todettu, vapaaehtoisen persoonapronominin käyttö korostaa valitun viittaustavan merkityksiä. Inklusiivista monikon 1. persoonaa käytetään tulkesuomen aineistossa yksinään, eli se ei lainkaan yhdisty ryhmän nimeämiseen.

Kuten todettu, inklusiivisia monikon 1. persoonia on supisuomen aineistossa vähän. Inklusiiviseen ryhmään viitataankin supisuomessa tavallisimmin ilman monikon 1. persoonaa nimeämällä sellainen kokonaisuus, jonka perusteella inklusiivinen ryhmä ”me” on muodostunut. Tällainen kokonaisuus on esimerkiksi parlamentti, Euroopan unioni ja Euroopan unionin maat. Nämä ovat nimeäviä viittauksia inklusiiviseen ryhmään ”me”, koska puhujat ja kuulijat ovat Euroopan unionin parlamentin jäseniä ja Euroopan unionin jäsenmaiden kansalaisia. Tällaisissa esiintymissä Euroopan unionin tai muun vastaavan nominin tilalle voitaisiin huoletta sijoittaa vastaava ”me” sanan muoto juurikaan ideationaalista merkitystä muuttamatta.

unionin aluepolitiikalla tulee olla selkeät tavoitteet ja niihin pääsemistä/ täytyy myös kyetä valvomaan riittävästi/ (SS5)
(Vrt. Meidän aluepolitiikallamme tulee olla selkeät tavoitteet...)

parlamentissa on tehty/ hyvää työtä/ valmistauduttaessa/ hallitusten väliseen/ konferenssiin/ parlamentin jäsenet ovat myös avain asemassa/ asiaa koskevan/ kansalaiskeskustelun/ käynnistäjinä// (SS8)
(Vrt. Me olemme tehneet hyvää työtä...)

Tulkesuomen aineistossa viittauksia tällaiseen kokonaisuuteen on puolestaan merkittävän pieni määrä verrattuna inklusiivisten monikon 1. persoonien määrään. Kummassakaan aineistoryhmässä ei käytetä persoonapronominia yhdessä näiden inklusiivisten kokonaisuuteen viittaamisten kanssa. Sellaisia ilmauksia kuin ”me Euroopan unionissa” ei siis sisälly kumpaiseenkaan aineistoryhmään. Omasta maasta puhuttaessahan tällaisia ilmaisuja kyllä esiintyy.

4.2.5 Viittaaminen toiseen persoonattomilla rakenteilla

Toiseen viitataan molemmissa aineistoissani myös persoonattomilla rakenteilla. Erityisesti sitä käytetään viitatessa parlamentin ja unionin päätöksiin. Kaikkia persoonattomia rakennetyyppejä käytetään sekä supisuomen että tulkesuomen aineistoissa. Koska tekijää ei ilmoiteta, vaatii sen ymmärtäminen melkoisesti tulkintaa. Se lieneekin tärkeä syy käyttää persoonattomia rakenteita. Samalla se kuitenkin vaikeuttaa analyysiä, sillä persoonattomilla rakenteilla voidaan viitata niin itseen, toiseen, molempiin, johonkin kolmanteen tai kaikkiin yhdessä. Nominaalistuksen kanssa on lisäksi erityisiä tulkintaongelmia. Nominaalistuksessa lauseen subjektiksi tulee jokin tekeminen. Usein kirjallisuudessa mainitaan nominaalistuksen merkiksi päätte ”-minen ” (esimerkiksi muuttaminen), mutta on myös runsaasti muunlaisia substantiiveja, jotka piilottavat taakseen tekemisen ja tekijän (esimerkiksi henkilöstön vähennykset). Siksi nominaalistusta on vaikea tarkasti määrittää. On monesti makuasia, onko jokin asia luontevammin ilmaistu muulla tavoin.

Kaikki persoonattomat rakenteet toimivat periaatteessa samalla tavalla aineistossani. Niitä käyttäessä ei ”todellista” tekijää tarvitse ilmoittaa kielipiillisesti hyväksyttävän lauseen aikaansaamiseksi. Kun siis ”tehostamisessa” nousee esiin kysymys ”kriisin hallinnan vahvistamisesta” ja ”investoinnit ja koulutus” parantavat kilpailukykyä, ei puhujan tarvitse ilmoittaa sitä, kuka tehostaa, vahvistaa, investoi ja kouluttaa. Näin voidaan lieventää käskevää vaikutelmaa tai kritiikkiä, toisaalta myös välttää ottamasta kantaa siihen, kenen pitäisi jotakin tehdä.

yhteisen ulko ja turvallisuuspolitiikan tehostamisessa/ esiin nousevat määräenemmistö päätösten käyttöönotto/ sekä kriisien ennalta ehkäisy/ ja kriisin hallinnan/ vahvistaminen// (SS8)

kehitystä ja kilpailukykyä parantavat/ paitsi konkreettiset investoinnit/ liikenne energia ja tietoliikenne verkkoihin/ myös koulutus/ (SS1)

Tulkintavaikeuksista huolimatta voidaan varmuudella sanoa, että supisuomen aineistossani persoonattomat tavat ovat yleisiä ja suorat tavat harvinaisia. Tulkesuomen aineistosta voidaan puolestaan sanoa, että siinä esiintyy melko tasaisesti sekä suoria että persoonattomia keinoja.

4.2.6 Yhteenveto viittauksista toiseen

Supisuomen aineiston puheet alkavat puhemiehen puhuttelulla, tulkesuomen aineiston puheet puolestaan alkavat toisinaan puhuttelusanalla, toisinaan kiitoksella, toisinaan molemmilla ja joskus puheen alussa ei ole kumpaakaan. Välillä puhutellaan puhemiehen lisäksi muitakin kuulijoita. Myös puhuttelusanojen käyttötarkoituksissa on eroja aineistoryhmien välillä: supisuomen aineistossa puhuttelusanoja käytetään huomion herättämisen lisäksi puheen rakenteen osoittamiseen. Tulkesuomen aineistossa puhuttelusanat eivät tällaista merkitystä saa. Varsinaisten puhuttelusanojen ohella olen katsonut titteleiden käyttöä myös muualta puheista. Huomionarvoista on, että molemmissa aineistoryhmissä käytetään titteleitä ”herra” ja ”rouva”, jotka ovat niin sanottuja ”tittelittömien titteleitä”. Sanan ”rouva” käyttö on silmiinpistävää myös siksi, että sen tilalla on suositeltu käytettävän puhuttelupredikaattia ”arvoisa”. Tulkesuomen aineistossa puhuttelupredikaattia ”arvoisa” ei esiinny kertaakaan, supisuomen aineistossa on sekä sitä että titteliä ”rouva”. Ammattinimien käyttäminen tittelinä on tulkesuomen aineistossa yleisempää kuin supisuomen aineistossa. Molemmissa aineistoryhmissä on muutama sellainen kohta, jossa käytetään pelkkää sukunimeä ilman titteliä. Ehkä tittelin pois jättäminen on alkanut levitä myös muodollisiin tilanteisiin. Varsinaisissa puhuttelusanoissa titteli on kuitenkin aineistoissani aina, luultavasti kyseisten puhuttelusanojen vakiintuneisuuden takia.

Muodollisten tilanteiden suoraa puhuttelumuotoa teittelyä on molemmissa aineistoissani vain yhdessä puheessa. Merkittävää on, että molemmissa aineistoissa tituloidaan, vaikka tituloinnin on sanottu väistyneen teittelyn tieltä 1800-luvun lopulla. Epäsuora viittaus ja titulointi ovat kuitenkin vaivoin erotettavissa toisistaan, joten löydökseen on suhtauduttava varoen. Tituloinniksi olen tässä tutkimuksessa luokitellut sellaiset pyynnöt ja performatiivit, joissa toiseen henkilöön viitataan nimellä tai tittelillä. Tämän luokittelun perusteella supisuomen aineistossa tituloidaan kahdesti ja tulkesuomen aineistossa viidesti. Epäsuoraksi viittaukseksi olen laskenut kaikki ne henkilöviittaukset, jotka eivät ole titulointia eivätkä sisällä teittelyä. Epäsuoria viittauksia on sekä supisuomen aineistossa että tulkesuomen aineistossa useita. Ne ovat suurelta osin arvoväritteisiä eli ne viestivät joko myönteisistä

tai kielteisistä arvioista. Supisuomen aineistossa myönteisyyttä tai kielteisyyttä ei kumminkaan ole ilmaistu vahvasti, vaan arvio on nähtävissä vain koko puhetta katsomalla. Tulkesuomen aineistossa arviot ovat sen sijaan nähtävissä jo välittömästi tekstiyhteydestä.

Toiseen viitataan myös nimeämällä sellainen ryhmä, johon tämä kuuluu. Ryhmään voidaan viitata nimeämällä itse ryhmä tai sellainen kokonaisuus, jonka perusteella ryhmä on muodostunut. Mikäli puhuja ei kuulu ryhmään, voidaan käyttää monikon 2. persoonaa ”te”. Jos taas puhuja kuuluu ryhmään, voidaan käyttää monikon 1. persoonaa ”me” inkluusiivisesti. Kumpaisessakin aineistossa viitataan muutamia kertoja sellaiseen ryhmään, johon puhuja itse ei kuulu, mutta osa hänen kuulijoistaan kuuluu. Vain yhdessä tapauksessa aineistoryhmää kohden esiintyy monikon 2. persoonaa viitatessa kuulijoiden muodostamaan ryhmään. Normaalisti tällaiseen ryhmään viitataan nimeämällä ryhmän perustana oleva kokonaisuus. Näin ollen myös ryhmään viittaamisessa suositaan epäsuoria keinoja. Nimettävä kokonaisuus on supisuomen aineistossa komissio tai neuvosto. Samoin tulkesuomen aineistossa komissiosta tai neuvostosta puhutaan muutamia kertoja. Lisäksi tulkkeissa viitataan myös muiden kotimaihin ja puhutaan kotimaan puolueista. Kotimaan puolueista puhuminen on siten jälleen yksi keino, jolla tulkesuomen aineistossa tuodaan esiin kansallisen politiikan ristiriitoja Euroopan parlamentissa.

Sellaiseen ryhmään, johon myös puhuja itse kuuluu, viitataan supisuomen aineistossa tavallisesti nimeämällä, tulkesuomen aineistossa puolestaan inkluusiivisella monikon 1. persoonalla. Inkluusiivista monikon 1. persoonaa käytetään supisuomen aineistossa vain seitsemän kertaa, kun tulkesuomen aineistossa niitä on jopa 60. Nimeämistä ja persoonapronominia ei esiinny yhdessä lukuun ottamatta yhtä supisuomen aineiston poikkeusta. Toisin sanoen sellaisia muotoja kuin esimerkiksi ”me Euroopan unionissa” ei esiinny aineistoissa.

Toiseen viitataan molemmissa aineistoissani myös persoonattomilla rakenteilla. Kaikkia persoonattomia rakennetyyppejä käytetään sekä supisuomen että tulkesuomen aineistoissa. Tulkintavaikeuksista huolimatta voidaan sanoa, että supisuomen aineistossani persoonattomat tavat ovat yleisiä ja suorat tavat harvinaisia. Tulkesuomen aineistosta voidaan puolestaan sanoa, että siinä esiintyy melko tasaisesti sekä suoria että persoonattomia keinoja.

4.3 Vertailua henkilöviittauksista supisuomessa ja tulkesuomessa

4.3.1 Vertailua suorien viittausten määristä

Suoria keinoja viitata itseen käytetään supisuomen aineistossani selvästi vähemmän kuin tulkesuomen aineistossani. Suoria keinoja viitata toiseen on puolestaan vain hieman vähemmän supisuomen aineistossa kuin tulkesuomen aineistossa. Aineistoni on varsin pieni kvantitatiiviseen tutkimukseen, mutta taulukko 1. antanee kuitenkin osviittaa suorien viittausten käytöstä aineistoryhmissäni.

	Muodon sisältäviä sanoja			Erillisiä tapauksia			Vapaaehtoisia pronomineja		
	Supi	Tulke	Ero	Supi	Tulke	Ero	Supi	Tulke	Ero
Yks. 1. persoona	24	69	-45	23	53	-31	1	16	-14
Mon. 2. persoona	5	10	-5	4	7	-3	1	3	-2
Titulointi				2	5	-3			
Puhuttelusanat				13	12	-1			

Taulukko 1. Suorat viittauskeinot aineistoryhmittäin

Olen laskenut suoraksi viittausmuodoksi itseen yksikön 1. persoonan ja suoraksi viittausmuodoksi toiseen monikon 2. persoonan, tituloinnin ja puhuttelusanan. Taulukossa ei ole otettu huomioon ”oman” sanan muotoja, vaikkakin se toimii hyvin saman tapaisesti kuin possessiivipronomini. Suoria viittauksia itseen on molemmissa aineistoryhmissä enemmän kuin suoria viittauksia toiseen siitäkin huolimatta, että keinoja viitata suorasti toiseen on olemassa enemmän. Suoria viittauksia itseen on tulkesuomen aineistossa selvästi enemmän kuin supisuomen aineistossa. Myös teitittelemällä ja tituloimalla tehtyjä suoria viittauksia toiseen on enemmän tulkesuomen aineistossani, mutta ero ei ole suuri. Ero titulointien määrässä saattaa selittyä sillä, että puheita kyselytunnilta on vain tulkesuomen aineistoryhmässä. Se, että titulointia ylipäättään esiintyy, on kuitenkin erikoista, sillä sen sanotaan hävinneen 1800-luvun lopulla (Yli-Vakkuri 2005, 190 ja 1986, 62). Ero titulointien ja epäsuorien viittausten välillä ei ole kuitenkaan selvä, ja niinpä tutkimustulos voi riippua siitä, miten titulointi on määritelty. Puhuttelusanoja on puolestaan supisuomen aineistossa yksi enemmän kuin tulkesuomen aineistossa.

Tulkesuomen aineistossani on myös käytetty usein vapaaehtoisia pronomineja, kun supisuomen aineistossani niitä on suorien viittausmuotojen kohdalla kaiken kaikkiaan vain kaksi. Koska vapaaehtoiset pronominit vahvistavat valitun muodon sisältämiä merkityksiä, korostuu tulkesuomessa suosittu suoruus vapaaehtoisten pronominiin vaikutuksesta.

Supisuomen aineistossani on suorassa viittaamisessa itseen suuria eroja puhujien välillä, sillä kaksi puhujista käyttää sitä huomattavan paljon verrattuna muihin. Tulkesuomen aineistossani puolestaan suora itseen viittaaminen jakautuu tasaisesti. Teitittelyä on vain yhdessä puheessa aineistoryhmää kohden. Puhuttelusanat jakautuvat tasaisesti supisuomen puheissa, kun tulkesuomen aineistossa niitä joissakin puheissa on useita ja toisissa ei lainkaan.

4.3.2 Vertailua viittauskeinojen toteutumisista ja esiintymisyhteyksistä

Suoraa viittausta käytetään molemmissa aineistoissa pääosin samoihin tarkoituksiin. Suoraa viittausta itseen käytetään kumpaisessakin aineistossa eksplisiittisiin mielipiteen ilmaisuihin ja performatiiveihin. Eksplisiittiset mielipiteen ilmaisut sekä tuovat itseä esiin että lieventävät sanottua. Performatiiveilla otetaan henkilökohtaista kontaktia yleisöön ja ilmaistaan puheen rakennetta. Tällainen jälkimmäinen metatekstifunktio on kuitenkin huomattavasti yleisempää tulkesuomen aineistossa. Siinä metatekstiä rakennetaan myös sellaisilla suorilla viittauksilla itseen, jotka eivät ole performatiiveja. Lisäksi tulkesuomen aineistossa suorilla itseen viittauksilla linkitetään puhetta sen ulkopuolelle eli muihin teksteihin ja ulkoiseen tilanteeseen.

Puhuttelusanan tarkoituksena on sekä tulke- että supisuomen aineistossa herättää ja ylläpitää huomiota. Puheen alussa on molemmissa aineistoryhmissä tavallisimmin puhuttelusana. Tulkesuomen aineistossa on kuitenkin tässä asiassa enemmän horjuntaa. Supisuomen aineistossa puhuttelusana sai myös puheen rakennetta ilmaisevan merkityksen, jota sillä ei tulkesuomen aineistossa ole.

Teitittelyn ja tituloinnin tarkoituksista ja esiintymisyhteyksistä on vaikea sanoa mitään. Tituloinnit ovat kaikki joko pyyntöjä tai performatiiveja, koska siten olen määritellyt tituloinnin ja epäsuoran viittauksen eron. Teitittelyä on puolestaan vain yhdessä puheessa aineistoryhmää kohden, joten sen käyttötarkoituksia ja esiintymisyhteyksiä on vaikea analysoida. Se voidaan kuitenkin todeta, että teitittelyä sisältävät puheet sisältävät vain vähän persoonattomia rakenteita. Niinpä teitittelyn käyttö on

yhteydessä muiden suorien viittaustapojen suosimiseen.

Molemmissa aineistoissani viitataan eksklusiivisella ryhmään viittauksella itseen ja inklusiivisella ryhmään viittauksella toiseen. Keinoja ovat monikon 1. persoonan käyttö, ryhmän nimeäminen sekä ryhmän perustana olevan kokonaisuuden nimeäminen. Näistä monikon 1. persoona viestii selkeää identifioitumista ja yhteen kuulumista, kun taas pelkkä nimeäminen luo mielikuvaa objektiivisesta tarkastelusta. Monikon 1. persoonan muotoja on sekä eksklusiivisena että inklusiivisena selvästi enemmän tulkesuomen aineistossa. Eroa on havainnollistettu taulukossa 2.

	Muodon sisältäviä sanoja			Erillisiä tapauksia			Vapaaehtoisia pronomineja		
	Supi	Tulke	Ero	Supi	Tulke	Ero	Supi	Tulke	ero
Mon. 1. persoona, eksklusiivinen	12	43	-31	12	28	-16	0	15	-15
Mon. 1. persoona, inklusiivinen	7	59	-51	7	43	-35	0	16	-16

Taulukko 2. Ryhmään viittaaminen monikon 1. persoonalla

Viittausryhmä on eksklusiivisten viittausten kohdalla supisuomessa kotimaa tai kotiseutu. Tulkesuomen aineistossa on näiden lisäksi huomattava määrä viittauksia omaan europarlamenttiryhmään. Merkille pantavaa on myös se, näihin viittauksiin europarlamenttiryhmään liittyy joka kerta monikon 1. persoonan muoto. Näin ei suinkaan ole oman maan tai kotiseudun yhteydessä. Molemmissa aineistoissa kotimaata tai kotiseutua tarkastellaan päinvastoin usein ikään kuin sen ulkopuolelta. Inklusiivisten viittausten kohdalla ryhmä on puolestaan Euroopan unioni tai Euroopan parlamentti molemmissa aineistoissa. Tässä yhteydessä supisuomen aineistossa käytetään enimmäkseen nimeämistä, tulkesuomen aineistossa monikon 1. persoonaa, joka näkyikin juuri huomattavasti suurempana inklusiivisten monikon 1. persoonan muotojen määränä tulkesuomen aineistossa.

Käytetyistä puhuttelusanoista ja titteleistä yleisimpiä ovat molemmissa aineistoryhmissä ”herra” ja ”rouva” yhdistettynä joko sukunimeen tai ammattinimeen. Tämä on erikoista, koska niitä on pidetty niin sanottuina ”tittelittömien titteleinä” eli sellaisten ihmisten titteleinä, joista ei voi käyttää

arvostettua ammatti- tai arvonimeä (Yli-Vakkuri 2005, 194). Myös ”rouvan” käyttäminen molemmissa aineistoissa on merkille pantavaa, koska sen tilalla on suositeltu käytettävän puhuttelupredikaattia ”arvoisa” (Yli-Vakkuri 1986, 47). Supisuomen aineistossa ”arvoisaa” käytetäänkin muutaman kerran, tulkesuomen aineistossa ei kertaakaan. Ne kohdat, joissa titteliä ei ole ja käytetään pelkkä sukunimeä, ovat molemmissa aineistoissani osa epäsuoraa puhuttelua. Tittelittömät puhuttelut eivät siis sijoitu vakiintuneisiin puhuttelukohtiin.

Tulkesuomen aineistossa on useiden viittauskeinojen toteutumissa enemmän varianssia kuin supisuomen aineistossa. Eksplisiittisissä mielipiteen ilmaisuissa ”mielestäni” on molemmissa aineistoissa vallitseva, mutta tulkesuomen aineistossa on lisäksi suuri joukko muitakin tapoja. Puheiden alussa on useimmiten puhemieheen kohdistuva puhuttelusana, mutta tulkesuomen aineistossa tämän korvaa välillä ”kiitos”, välillä puhutellaan muitakin kuulijoita. Samoin erinäisten titteleiden puolella tulkesuomessa käytetään ”rouvan” ja ”herran” lisäksi runsaasti myös ammattinimiä. Viittauksissa inklusiiviseen ryhmään on ryhmänä kumpaisessakin aineistossa tavallisesti komissio tai neuvosta, mutta näiden ohella tulkesuomen aineistossa viittausryhminä toimivat myös muut maat ja kotimaan puolueet.

Arvoväritteisiä ilmauksia viittauksista itseen ja toiseen ovat erityisesti epäsuorat viittaukset. Niissä arvoväritteisyys on tulkesuomessa vahvempaa kuin supisuomessa. Kielteisyys ja myönteisyys hän ovat supisuomen epäsuorissa viittauksissa nähtävissä vain koko tekstiä katsomalla. Tulkesuomen aineistossa kielteisiä arvioita tuodaan ilmi myös muiden keinojen kohdalla puhuttaessa kansallisesta politiikasta. Siten voidaan sanoa, että vastakkainasettelujen tuominen ilmi on tavallisempaa tulkesuomen aineistossa kuin supisuomen aineistossa. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että tämä kielteisyys kohdistuu nimenomaan kansallisen politiikan toimijoihin, vaikka puheenaiheena on nimenomaan Euroopan unionin politiikka. Myönteisyyden osalta on huomattava, että vaikka epäsuorissa viittauksissa myönteisyyttä ilmaistaan vahvemmin tulkesuomessa, on supisuomessa kuitenkin muiden keinojen kohdalla kehumista. Niinpä kehumista sinänsä ei ilmeisesti vältetä myöskään supisuomen aineistossa. Siksi ei voida sanoa, että myönteisyys olisi yleisempää toisessa aineistossa kuin toisessa. Mahdollisesti merkitystä on kuitenkin sillä, että tulkesuomen aineistossa myönteiset arviot kohdistuvat yhteen henkilöön tai toisen maahan ja supisuomen aineistossa omaan maahan.

4.3.3 Vertailua persoonattomista rakenteista

Passiivilla, nominaalistuksella ja nollapersoonalla voidaan viitata sekä itseen, toiseen että kolmanteen osapuoleen. Tämänkin tutkimuksen aineistossa näin tehdään. Koska olen pyrkinyt olemaan tulkinnoissani varovainen, on näiden keinojen käsittely jäänyt edellisissä kappaleissa vähäiseksi. En kuitenkaan halua kokonaan sivuuttaa persoonattomia rakenteita, koska aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että suomalaisilla on tapana kohteliaisuuden nimissä käyttää niitä. Siksi olen pyrkinyt hahmottamaan tätä kokonaisuutta laskemalla molemmista aineistoryhmistä niissä esiintyvien lauseiden subjektien kieliopilliset persoonamuodot. Näin pienessä aineistossa laskeminen on lähinnä suuntaa antavaa, mutta se kuitenkin helpottaa vertailua aineistojen välillä. Persoonattomiksi lauseiksi olen laskenut ne lauseet, jotka ovat passiivissa tai joiden tekijä on jokin asia. Yksikön ja monikon 3. persoonassa olevista subjekteista ryhmän ulkopuolelle ovat siis jääneet ne, joissa subjekti on ihminen tai ihmisten yhteenliittymä, kuten Euroopan unioni. Supisuomen osalta persoonallisten ja persoonattomien lauseiden määrää havainnollistetaan taulukossa 3.

Persoonallinen	72	28 %
Persoonaton	188	72 %
	Passiivi	45
	Subjektina asia	79
	Nollapersoona	26

Taulukko 3. Supisuomen aineiston lauseiden kieliopilliset persoonamuodot

Esitetyllä laskutavalla supisuomen aineiston lauseista 72 on persoonallisia ja 188 persoonattomia. Vastaavat prosenttiluvut ovat 28 % ja 72 %. Tällä tavalla laskettuihin persoonattomiin lauseisiin sisältyy myös sellaisia lauseita, joiden subjekti ei ole varsinaisesti nominaalistunut. Sen ei siis toisin sanoen voida ajatella olevan johdos tekemisestä. Tällainen subjekti on esimerkiksi ”työttömyys”, jonka taustalle on hankala ajatella ketään tekijää, eikä sen tällöin myöskään ole ajateltavissa olevan viittaus itseen, kuulijaan, molempiin eikä kehenkään kolmanteenkaan tekijään. Myös tällaisten subjektien käyttäminen on kuitenkin puhujan valinta, ja siksi nekin on tärkeä ottaa huomioon analyysissä. Se, että edustajat valitsevat puhua asiasta eivätkä tekijästä, voi olla osa suorien viittausten välttämistä. Tulkesuomen aineiston osalta vastaavat luvut on esitetty taulukossa 4.

Persoonallinen	175	49 %
Persoonaton	184	51 %
	Passiivi	52
	Subjektina asia	124
	Nollapersoona	8

Taulukko 4. Tulkesuomen aineiston lauseiden kieliopilliset persoonamuodot

Yllä esitetyllä laskutavalla tulkesuomen aineistossa on 175 persoonallista lausetta ja 184 persoonatonta lausetta, eli lähes saman verran molempia. Vastaavat prosenttiluvut ovat 49 % ja 51 %. Supisuomen aineistossani persoonalliset lauseet ovat siis selvästi harvinaisempia kuin tulkesuomen aineistossani.

Käytön eroista on tulkintavaikeuksien takia vaikea sanoa mitään varmaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että itseen viittaamisessa persoonattomilla rakenteilla aineistoryhmät eroavat toisistaan siinä, että tulkesuomessa persoonattoman muodon vierellä on suora viittaus itseen, joka saattaa kumota persoonattoman muodon käytön merkitykset.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että supisuomen aineistossani suorat viittaukset itseen ovat harvinaisempia kuin tulkesuomen aineistossani. Viittauksessa toiseen ei kummassakaan aineistossa ollut juurikaan suoria viittauksia. Keinoista välttää suoraa viittausta itseen ja toiseen suositaan supisuomessa erityisesti persoonattomia muotoja, tulkesuomessa viittausta ryhmään. Erilaisia keinoja viitata itseen, toiseen ja molempiin on molemmissa aineistossani useita. Pääosin voitaneen sanoa, ettei viittauskeinoissa ole suuria kvalitatiivisia eroja. Merkittävin ero lienee viittauksissa ryhmään. Eroa on sekä siinä, miten ryhmään viitataan että siinä, mihin ryhmään viitataan. Tulkesuomen aineistossa käytetään nimittäin sekä inklusiivisessa että eksklusiivisessa viittauksessa runsaasti monikon 1. persoonaa, kun taas supisuomen aineistossa puolestaan usein pelkästään nimetään ryhmä. Tulkesuomen aineistossa suuri osa eksklusiivisista viittauksista kohdistuu omaan europarlamenttiryhmään, kun taas supisuomen aineistossa omasta europarlamenttiryhmästä ei puhuta kertaakaan. Lievempiä eroja supisuomen ja tulkesuomen välillä on kielteisyyden ilmaisussa, kansallisen politiikan esiin tuomisessa, puheen rakenteen ilmaisussa ja puhuttelusanan käyttökohdissa. Tulkesuomen aineistossa on myös supisuomen aineistoa enemmän varianssia eri keinojen toteutumissa.

5. POHDINTAA

Aiempien tutkimusten mukaan suomalainen kohteliaisuus on vetäytyvää ja kiertelevää, ja siinä vältetään monin keinoin suoraa viittausta kuulijaan tai itseen (Yli-Vakkuri 2005, 194). Oma tutkimukseni tukee tätä väitettä, sillä supisuomalaisissa puheissa on varsin niukasti tällaisia suoria viittauksia. Vähän on tietysti suhteellinen käsite, mutta suoria viittauksia kuulijaan on vain 20, eli kaksi viittausta puhetta kohden, ja suoria viittauksia itseen on 24 eli 2,4 puhetta kohden. Suorien itseen viittausten määrä supisuomessa näyttää vähäiseltä erityisesti verrattuna vastaavaan määrään tulkesuomen aineistossa.

Tulkesuomen aineistossa suora viittaus itseen yksikön 1. persoonan muodolla on peräti 69 sanassa. Kuten sanottu, tähän verrattuna supisuomen vastaava määrä 24 näyttää varsin vähäiseltä. Itseen viittaamattomuus suorilla muodoilla on siis sellainen kielellinen kehys, jonka suomalaiset Euroopan parlamentin jäsenet yhdistävät myös parlamentin istuntojen herättämään kognitiiviseen representaatioon. Suorassa viittaamisessa itseen on kuitenkin suuria eroja supisuomen aineiston puhujien välillä, koska kaksi puhujista käyttää sitä huomattavan paljon verrattuna muihin. Ovatko he oppineet yhdistämään erilaisen kielellisen kehyksen istuntojen representaatioon? Kyse voi olla vain sattumasta, idiolektista tai puheenaiheen henkilökohtaisuudesta. Voi kuitenkin todella olla niin, että kyseisten edustajien suomen eduskunnassa oppima kielellinen kehys on parlamentin istunnoissa tulketta kuunnellessa muuttunut tulkkeiden suuntaan. Tulkesuomen aineistossa ei vastaavaa eriytymistä ole havaittavissa, vaan suorat viittaukset itseen jakautuvat tasaisesti puhujien välille.

Suoraa viittausta itseen käytetään kummassakin aineistoryhmässä eksplisiittisiin mielipiteen ilmiäsiihin ja henkilökohtaisen kontaktin ottamiseen. Tulkesuomen aineistossa suoraa itseen viittausta käytetään lisäksi merkittävän paljon metatekstin luomiseen. Vaikka supisuomen aineistossa on eräs metatekstiä luova performatiivi, on se kuitenkin supisuomen aineistoryhmässä poikkeuksellinen. Tulkesuomessa suoralla viittauksella itseen tehdään metatekstin lisäksi linkkejä ulkoiseen tilanteeseen ja muihin teksteihin. Suorat viittaukset itseen auttavat siten tekemään tekstistä koherentin. Metateksti myös auttaa kuulijaa käsittelemään puhetta osoittamalla sen rakennetta. Tämä suorien viittausten ylimääräinen tehtävä selittää osittain suorien itseen viittausten

yleisyyttä tulkesuomessa. Tulkesuomessa on kuitenkin supisuomea enemmän myös eksplisiittistä mielipidettä ilmaisevia ja henkilökohtaista kontaktia ottavia suoria viittauksia itseen.

Hilkka Yli-Jokipiin tutkimuksen mukaan suomalaiset suosivat yksikön 1. persoonan muotojen sijaan monikon 1. persoonaa ”me” (1994, 252). Toisin sanoen hänen mukaansa suoran itseen viittauksen sijaan käytetään eksklusiivista viittausta ryhmään. Omassa aineistossani eksklusiiviset monikon 1. persoonat jakautuvat kuitenkin siten, että niitä on tulkesuomen aineistossa yli kolminkertainen määrä verrattuna supisuomen aineistoon. Ero selittynee kokonaisuudessaan sillä, että tulkesuomen aineistossa on eksklusiiviselle monikon 1. persoonalle yksi viittauskohde enemmän. Tulkesuomen aineistossa on nimittäin edustajien omiin europarlamenttiryhmiin suuri määrä viittauksia, joita supisuomen aineistossa ei ole lainkaan. On myös huomioitava, että viittaus europarlamenttiryhmään tulkesuomessa pitää joka kerta sisällään monikon 1. persoonan muodon. Ryhmäänhän on mahdollista viitata myös pelkästään sen nimeämällä. Näin tehdäänkin molemmissa aineistoissa usein silloin, kun kyse on kotimaasta tai kotiseudusta. Pelkkä nimeäminen välittää objektiivista otetta oman kotimaan tai kotiseudun tarkastelussa. Monikon 1. persoona puolestaan korostaa yhtenäisyyttä ryhmän sisällä ja puhujan identifioitumista ryhmään (Fowler 1991, 16). Niinpä tulkesuomen runsaat viittaukset omaan europarlamenttiryhmään todennäköisesti tarkoittavat, että englanninkieliset parlamentin jäsenet kokevat voimakasta kuulumuutta europarlamenttiryhmäänsä. Tällaisten viittausten puuttuminen supisuomen aineistossa puolestaan merkinnee sitä, että supisuomen aineiston puhujat eivät tällaista yhteyttä koe. Tulkinnan puolesta puhuu se, että aineiston nauhoituksen aikaan Suomi oli ollut Euroopan unionin jäsen vasta vuoden ajan.

Samanlaiseen eroon identifioitumisessa viittaa inklusiivisen monikon käyttö. Sen kohdalla viittausryhmä on molemmissa aineistoissa Euroopan unioni tai Euroopan unionin parlamentti. Inklusiivisissa ryhmään viittauksissa supisuomen aineistossa käytetään enimmäkseen nimeämistä, tulkesuomen aineistossa enimmäkseen monikon 1. persoonaa. Tämä vaikuttaa siihen, että tulkesuomen aineistossa myös inklusiivisia monikon 1. persoonia on huomattavasti enemmän kuin supisuomen aineistossa, eli 59 tulkesuomen aineistossa ja vain seitsemän supisuomen aineistossa. Koska sekä puhuja että kuulija kuuluvat monikon 1. persoonan rajaamaan ryhmään, korostaa sen käyttö yhteyttä puhujan ja kuulijan välillä. Myös nimeäminen esittää tällaista inklusiivista ryhmää, mutta ikään kuin sen ulkopuolelta. Niinpä aineistoni tulkesuomen taipumus inklusiivisen monikon

1. persoonan käyttöön ja supisuomen taipumus nimeämiseen viittaisi sekin siihen, että irlantilaiset ja brittiläiset edustajat identifioituvat vahvemmin Euroopan unioniin kuin suomalaiset.

Sekä eksklusiivisen että inklusiivisen ryhmään viittaamisen kohdalla esitetystä identifioitumistulkinnassa oletetaan, että monikon 1. persoonan käyttö tulkesuomen aineistossa on peräisin lähtötekstistä. On kuitenkin mahdollista, että ainakin osa siitä on tullut tekstiin tulkkausvaiheessa. Kun luvussa ”Tutkimuskysymys ja metodi” perustelin käsitteen tulkesuomi käyttöä, mainitsin, että konferenssitulkauksessa alkuperäiset puheet ovat tulkkeita kirjakielisempiä. Puhekielistyminen näkyy esimerkiksi puhujan lisääntyneenä läsnäolona puheissa. (Schlesinger 1989 ja Jörg 2001 molemmat kuten lainattu teoksessa Pöchhacker 2004, 139.) Niinpä tulkkauksen puhekielistävä vaikutus on voinut lisätä suoria viittauksia itseen ja ryhmään viittaavaa monikon 1. persoonaa sekä vähentää persoonattomia muotoja. Lisäys on etenkin mahdollista vapaaehtoisten pronomien kohdalla, joiden muutokset eivät vaikuta tekstin ideationaaliseen merkitykseen. Tulkesuomessa vapaaehtoisia pronomineja on kaikki persoonat mukaan lukien 50, kun taas supisuomessa niitä on vain kaksi. On kuitenkin vaikea uskoa, että puhekielistävä vaikutus olisi merkittävästi muuttanut muita viittauskeinoja. Tuskin se ainakaan on vaikuttanut niihin kohtiin, joissa viittauskeino saa kokonaan lähtötekstistä poikkeavien funktion, eli niihin joissa kyseessä on koherenssin luominen ja europarlamenttiryhmään viittaaminen.

Sen sijaan suorissa keinoissa viitata pelkästään toiseen ei ole juurikaan määrällistä eroa, vaan näitä suoria keinoja on molemmissa aineistoissa niukasti. Tämä seikka asettaa kyseenalaiseksi edellä esitetyn ajatuksen siitä, että tulkkauksen puhekielistävä vaikutus olisi saattanut lisätä henkilöviittauksia tulkesuomen aineistossa. Olisihan sinänsä erikoista, että niin olisi käynyt itseen viittausten kohdalla, mutta ei viittauksissa kuulijoihin. Teitittelyä on molemmissa aineistoryhmissä vain yhdessä puheessa, joista supisuomen puheessa monikon 2. persoonan muoto on viidessä sanassa ja tulkesuomen puheessa kymmenessä sanassa. Titulointia on puolestaan supisuomen aineistossa kahdessa kohdassa ja tulkesuomen aineistossa viidessä kohdassa. Näistä kukin esiintymä on eri puheessa, joten tituloinnit ovat jakautuneet tasaisesti. Puhuttelusanat ovat siten suorista toiseen viittauksista yleisimpiä, sillä niitä on 13 kumpaisessakin aineistoryhmässä. Supisuomen puolella puhuttelusanat lienevät poikkeus suoran viittauksen välttämiseen poliittisissa puheissa, sillä puhemiehen puhuttelu tuntuu vakiintuneen puheen aloitussanoiksi. Tulkesuomen aineistossa on puhuttelusanojen käytössä enemmän horjuntaa kuin tulkesuomen aineistossa, sillä

toiset puheet eivät ala puhuttelusanalla, kun taas toisten aloitus pitää sisällään muidenkin kuin puhemiehen puhuttelua. Supisuomen puheissa puhuttelusana saa puheen rakennetta osoittavan merkityksen, jota sillä ei tulkesuomen aineistossa ole. Tekstin rakennetta osoittamaan käytetään siis molemmissa aineistoryhmissä henkilöviittauksia, mutta erilaisia: supisuomessa rakennetta osoittamaan käytetään puhuttelusanoja, tulkesuomessa metatekstiä ilmaisevia suoria viittauksia itseän.

Käytetyistä puhuttelusanoista ja titteleistä yleisimpiä ovat molemmissa aineistoryhmissä ”herra” ja ”rouva” yhdistettynä joko sukunimeen tai ammattinimeen. Tämä on erikoista, koska parlamentin jäsenillä, komissaareilla ja muilla puheenaiheena olevilla henkilöillä on kaikilla sellainen ammattitai arvonimi, jota luulisi käytettävän tittelinä. Puhuteltavien korkean aseman ja puhetilanteen muodollisuuden takia on myös erikoista, että epäsuorassa puhuttelussa käytetään välillä pelkkää sukunimeä. ”Rouvan” tilalle suositeltua ”arvoisa” puhuttelupredikaattia ei puolestaan käytetä kuin supisuomen aineistossa, eikä siinäkään läheskään aina naista puhuteltaessa. Uudet periaatteet eivät selvästikään ole kulkeutuneet käytäntöön, vaikka voitaisiin olettaa, että tulkit seuraisivat kielenhuollon ammattilaisten suosituksia. Koska tulkkien käyttämät muodot kuitenkin vastaavat supisuomen muotoja, on tulke tältä osin kohteliaisuustason kannalta toimiva käyttötarkoituksessaan. Samaa voi sanoa myös teitittelystä ja tituloinnista, jotka myös käyttäytyivät samalla tavalla molemmissa aineistoryhmissä.

Teitittely on parlamentin istuntojen kaltaisessa tilanteessa vakiintunut puhuttelumuoto. Tätä ajatellen teitittelyn vähyys molemmissa aineistoissa onkin merkillepantavaa. Vielä mielenkiintoisempaa siitä tekee se, että teitittelyn määrää laskettaessa on huomioitu myös ne tapauksen, joissa monikon 2. persoonalla viitataan useampaan kuulijaan. Tällaisissa tapauksissa muodon ”te” valinnassa ei pitäisi olla mitään ongelmia suomen kielessä. Kun puheet on ainakin pääasiassa suunnattu muille Euroopan parlamentin jäsenille, luulisi monikon 2. persoonaa löytyvän enemmän. Koska puhuttelumuodon valinnassa ei siis pitäisi oman aineistoni tapauksessa olla sellaisia ongelmia, jotka aiheuttaisivat monikon 2. persoonan vähyyttä, on syytä etsittävä muualta. Sellaisista on tässä tutkimuksessa edellä esitetty kaksi: On mahdollista, että jokapäiväisessä elämässä kohdattu valinnan vaikeus puhuttelumuotojen välillä on tehnyt puhuttelumuotojen kiertämisestä suomen kielen konventioiden mukaista. Voi myös olla, että puhuteltaviin viittaamisen välttämistä pidetään Suomessa hienotunteisena. Joka tapauksessa

tutkimustulos tukee väitettä, jonka mukaan persoonailmaisun epäsuoruus ylipäättään on suomen kielen keskeinen kohteliaisuuskeino (Matti Larjavaara 1999, 8). Koska teitittelyä on molemmissa aineistoryhmissä vähän, on sen käyttötarkoituksista hankala sanoa mitään. Ilmeisesti teitittelyn käyttö on kuitenkin yhteydessä muiden suorien viittaustapojen suosimiseen. Tällöin kyse voi olla tietoisesti valitusta strategiasta tai idiolektista.

Molemmissa aineistoryhmissä esiintyy sellaista toisen henkilön mainitsemista, jonka olen käsittänyt tituloinniksi. Titulointia on vaikea erottaa epäsuorasta viittauksesta toiseen, mutta kun esiintymissä on kyse pyynnöistä ja eksplisiittisistä performatiiveista, vaikuttaa tituloitintulkinta todelliselta vaihtoehdolta. Tituloinnin ajatellaan olevan vanhentunut puhuttelumuoto, mutta tutkimukseni antaisi olettaa sitä käytettävän edelleen tilanteissa, joissa puhujalla on suuri yleisö, mutta tietyissä kohdissa hän haluaa kohdistaa viestinsä vain yhdelle henkilölle. Löydöksen erikoisuus sinänsä ei ole oman tutkimuskysymykseni kannalta merkittävää. Tituloinnin käyttöyhteyksissä ei ole eroa aineistoryhmien välillä, koska olen määritellyt tituloinneiksi pyynnöt ja eksplisiittiset performatiivit.

Teitittelyn ja tituloinnin vähyys kumpaisessakin aineistoryhmässä voi joko johtua siitä, että alkutekstissä käyttö on samanlaista kuin supisuomessa, tai sitten samuus voi olla tulkkausprosessin tulosta. Tämän tutkimuksen perusteella syytä ei voida tietää. Mikäli kyse olisi tulkkausprosessin tuloksesta, tukisi se väitettä siitä, että suoran toiseen viittauksen välttäminen on konventionaalistunut suomen kieleen. Samoin ero puhuttelusanojen käytössä erityisesti puheiden alussa voi olla peräisin alkutekstistä tai tulkkauksesta, sillä eri tulkeilla voi olla eri tapoja tulkata puheen alku.

Olen pyrkinyt hahmottamaan persoonattomien rakenteiden määrää laskennallisin keinoin. Laskentatavalla supisuomen aineiston lauseista persoonallisia on 72 ja persoonattomia 188. Vastaavat prosenttiluvut ovat 28 % ja 72 %. Tulkesuomen aineistossa puolestaan persoonallisia on 175 ja persoonattomia 184, eli lähes saman verran molempia. Vastaavat prosenttiluvut ovat tulkesuomen aineiston kohdalla 49 % ja 51 %. Näin supisuomen aineistossa persoonattomia lauseita on kokonaismäärästä suurempi osa kuin tulkesuomen aineistossa. Tulos täydentää muun tutkimuksen antamaa kuvaa aineistojen eroista. Supisuomessa vältetään sekä suoraa viittaamista itseen että suoraa viittaamista toiseen. Niiden sijaan käytetään persoonattomia rakenteita. Tulkesuomessa puolestaan suoraa viittausta itseen ei vältetä, vain suoraa viittaamista toiseen. Niiden lisäksi tai sijaan tulkesuomessa viitataan usein sekä eksklusiiviseen että inklusiiviseen ryhmään. Käytetyt

henkilöviittauskeinot eivät itsessään aroa juurikaan, vaan ennemminkin on kyse eroista eri keinojen suhteellisissa määrissä.

Henkilöviittauksia tutkiessa nousi esiin myös eräitä sellaisia kohteliaisuuteen liittyviä piirteitä, jotka eivät varsinaisesti olleet tutkimuksen kohteena. Tämä saattaa olla osoitus niiden vallitsevuudesta, joten koen tarpeelliseksi käsitellä niitä lyhyesti tässä. Tulkkauksen kannalta kiinnostava piirre on se, että kielteisyyttä ilmaistaan supisuomen aineistoa vahvemmin tulkesuomen aineistossa. Erityisesti tämä ilmenee kohdissa, joissa nostetaan esiin kotimaan politiikan vastakkainasetteluja. Yli-Vakkurin (2005, 201) mukaan suomalaiset eivät mielellään väittele tai osoita eriäviä mielipiteitä, vaan mieluummin myöntyvät, vaihtavat aihetta tai ovat hiljaa. Tämä ei varmasti sellaisenaan päde ammattipoliitikkoihin työssään, mutta suhteessa muun maalaisiin poliitikkoihin saattavat suomalaiset poliitikot osoittaa eriäviä mielipiteitään lievemmin. Siltä vaikuttaa ainakin, kun verrataan tämän tutkimuksen suppeita supisuomen ja tulkesuomen aineistoja keskenään. Rungas kansallisesta politiikasta puhuminen herättää myös mietteitä. Pitävätkö muut edustajat sitä normaalina käytäntönä vai asiaankuulumattomana? Jos he pitävät sitä asiaankuulumattomana, pitävätkö he sitä myös epäkohteliaana? Suomalaisen kohteliaisuustutkimuksen kannalta mainitsemisen arvoista on myös se, että supisuomen aineistossani omaa maata kehutaan useaan otteeseen ilman lieventimiä. Nykykäsitys nimittäin on se, että kehuskelua on Suomessa säestettävä jonkinlaisella lievennyksellä (Yli-Vakkuri 2005, 201). Löydös on myös ristiriidassa sen stereotyyppisen käsityksen kanssa, jonka mukaan suomalaiset ovat vaatimattomia.

Viimeistään edeltävä käsittely osoittaa sen, että henkilöviittaukset ovat sellaisia piirteitä, joita käytetään myös paljon muuhunkin kuin vain kohteliaisuuden välittämiseen. Riippumatta käyttötarkoituksesta ne kuitenkin väistämättä vaikuttavat myös kohteliaisuuteen. Tässä tutkimuksessa on etsitty vastausta kysymykseen, eroaako se, miten kohteliaisuus tai epäkohteliaisuus ilmenee englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa siitä, miten se ilmenee suomeksi pidetyissä puheissa.

Kohteliaisuuden osoittajaksi on aiempien tutkimusten perusteella valikoitunut henkilöviittauskeinot. Tämän tutkimuksen mukaan suomalaiset Euroopan parlamentin jäsenet pitävät kohteliaana suoran itseen ja kuulijaan viittaamisen välttämistä. Tutkituissa tulkkeissa vältetään kyllä suoraa viittausta toiseen, mutta ei suoraa viittausta itseen. Tutkimuksen perusteella vastaus tutkimuskysymykseen siis kuuluu: kyllä, kohteliaisuuden ja epäkohteliaisuuden ilmeneminen englanniksi pidettyjen puheiden suomenkielisissä tulkkeissa eroaa siitä, miten se ilmenee suomeksi pidetyissä puheissa.

6. LOPUKSI

Eroihin ja samankaltaisuuksiin supisuomen ja tulkesuomen välillä voi olla kaksi syytä: joko kyse on lähtötekstin vaikutuksesta tai sitten tulkkausprosessista. Eroavaisuuksien kohdalla puhutaan siis joko lähtökielen interferenssistä tai itse tulkkausprosessin aiheuttamasta muutoksesta. Samankaltaisuuksien kohdalla on toisaalta kyse joko siitä, että jo alkuteksti on piirteen osalta samanlainen tai sitten siitä, että teksti on tulkkauksessa muuttunut supisuomen kaltaiseksi. Erojen ja samankaltaisuuksien syitä ei ole tämän tutkimuksen puitteissa tarkasteltu. Ne kuitenkin avaavat mielenkiintoisia teitä jatkotutkimukseen. Oman aineistoni tulkkeiden vertaaminen niiden lähtöteksteihin olisi yksinkertainen keino paljastaa lähtötekstin vaikutukset, ja siten joko vahvistaa tai sulkea pois lähtöteksti eron tai samankaltaisuuden aiheuttavana syynä.

Jos vertailu osoittaisi, että lähtötekstien vaikutus voidaan useissa kohdin sulkea pois eroja aiheuttavana syynä, jäisi jäljelle vain se vaihtoehto, että kyse on tulkkausprosessissa syntyneestä erosta. Tulkkausprosessin aiheuttamat erot ovat lähtö- ja kohdetekstissä ovat varsin kiinnostava tutkimuskohde. Käännössuomen ja käännösuniversaalien tutkimus on jo antanut hedelmällisiä tuloksia. Myös tulkkauksen tutkimus kaipaisi mielestäni samanlaista tutkimusotetta. Joitakin tällaisia tutkimuksia on jo tehty, mutta vaikuttaisi siltä, ettei tulkkauspuolella olla vielä täysin havahduttu korpustutkimuksen mahdollisuuksiin. Kunhan tulkkeiden yhteisten piirteiden tutkiminen etenisi tarpeeksi pitkälle, voitaisiin verrata käännösten yhteisiä piirteitä tulkkeiden yhteisiin piirteisiin. Jos eroja löytyisi, voitaisiin suuremmalla varmuudella puhua tulkesuomesta tai suuremmassa mittakaavassa tulkeuniversaaleista. Vaikka sanaa tulkeuniversaali ei ole jo tehdyissä tutkimuksissa käytetty, on sellaiseksi ehdolla ainakin puhekielistyminen. Tulkkausten ja ei-välittömien käännösten tutkimus ja teoria ovat pitkään kulkeneet eri ratoja, ja mahdollisesti siksi ei kummallakaan puolella olla havaittu soveltaa käännöskielen tutkimusta tulkkeisiin. Tulkkausten yhteisten piirteiden kartoittaminen olisi kuitenkin sellaista työtä, joka hyödyttäisi molempia tutkimussuuntauksia.

On kuitenkin muistettava myös, että tulkki ei ole kone, vaan voi tehdä tietoisia valintoja. Vaikka simultaanitulkkauksessa lopputulokseen vaikuttavat mitä suurimmassa määrin ajan ja prosessointikapasiteetin rajoitukset, on myös tulkkauksen laatua koskevilla vaatimuksilla vaikutuksensa lopputulokseen. Johdannossa totesin, että kohteliaisuuspiirteiden kohdalla adekvaattisuus ja kommunikatiivinen ekvivalenssi eivät useinkaan ole samanaikaisesti saavutettavissa.

Niinpä tulkin on tehtävä valintoja niiden välillä. Lähtötekstien ja tulkkeiden vertaaminen voisi valottaa myös tätä tulkin valintaa. Jos paljastuisi, että erot supisuomen ja tulkesuomen aineistossa ovat peräisin lähtötekstistä, saattaa olla, että tulkki on tietoisesti pyrkinyt adekvaattisuuteen. Toisaalta samankaltaisuudet, jotka eivät ole peräisin lähtötekstistä, saattavat johtua tulkin tietoisesta pyrkimyksestä kommunikatiiviseen ekvivalenssiin.

Mahdollisia erojen ja samankaltaisuuksien syitä on silti myös muita. Tulkki ei välttämättä tunne supisuomen poliittisten puheiden kohteliaisuustapoja. Ainakaan omassa tiedossani ei ole, että niitä olisi aiemmin tutkittu. Samankaltaisuudet supisuomen ja tulkesuomen viittaamisessa toiseen voivat myös tarkoittaa sitä, että kuulijoihin viittaamisen välttäminen on konventionaalistunut suomen kieleen. Tulosten yhteydessä olen myös esittänyt, että monikon 1. persoonan runsaampi käyttö tulkesuomessa voisi johtua englanninkielisten puhujien voimakkaammasta identifioitumisesta Euroopan unioniin ja omaan europarlamenttiryhmäänsä. Aineiston nauhoittamisen aikaan Suomi oli ollut vasta vuoden Euroopan unionin jäsen, joten on jopa luultavaa, että suomalaiset edustajat todella kokevat olevansa irlantilaisiin ja brittiläisiin edustajiin nähden ulkopuolisia. Sosiolingvivistisestä näkökulmasta katsottuna olisikin mielenkiintoista tutkia, onko monikon 1. persoonan käyttö lisääntynyt suomalaisten edustajien puheissa. Tutkimuksen toistaminen uudemmalla materiaalilla olisi myös kielellisen kehityksen ja kognitiivisten representaatioiden kehittymisen näkökulmasta kiinnostavaa. Onko supisuomalainen puhe lähentynyt tulkesuomea? Nykyisistä suomalaisista edustajista neljä on ollut parlamentissa kuusi vuotta ja kaksi edustajaa jopa yksitoista vuotta. Lisäksi joukossa on kolme edustajaa, jotka eivät ole olleet kansanedustajia Suomen eduskunnassa. Niinpä Suomen eduskunnassa käytetyn kielen vaikutus Euroopan parlamentin supisuomeen on vähentynyt verrattuna vuoteen 1996.

Tutkimus on ainakin onnistunut herättämään kysymyksiä. Joihinkin kysymyksiin myös vastattiin. Tutkimuksen perusteella kohteliaisuus Euroopan parlamentin kontekstissa näkyy suorien viittausten välttämisenä ja persoonattomien rakenteiden suosimisena. Tutkimus tukee siten aiempia tuloksia suomen kielen kohteliaisuuskeinoista. Tulkkeissa henkilöviittauksia käsitellään osittain eri tavalla. Erot ovat ennemminkin määrällisiä kuin laadullisia. Toivon mukaan tutkimus osaltaan auttaa nostamaan esiin kohteliaisuutta tulkkaus- ja käännösongelmana.

LÄHDELUETTELO

Abélès, Marc; Bellier, Irène ja McDonald, Maryon (1993) *Approche Anthropologique de la Commission Européenne*. Julkaisematon raportti, Euroopan komissio.

Austin, John A. (1962) *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press.

Berk-Seligson, Susan (2002) The Impact of Politeness in Witness Testimony: The Influence of the Court Interpreter. Teoksessa Pöchhacker, Franz ja Schlesinger, Miriam (toim.) *The Interpreting Studies Reader* (278–292). London: Routledge.

Blum-Kulka, Shoshana (1992) The Metapragmatics of Politeness in Israeli Society. Teoksessa Watts, Richard J.; Ide, Sachiko ja Ehlich, Konrad (toim.) *Politeness in Language: Studies in its History, Theory and Practice* (255–280). Berlin: Mouton de Gruyter.

Brown, Penelope ja Levinson, Stephen C. (1987) *Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chernov, Ghelly V. (2002) Semantic Aspects of Psycholinguistic Research in Simultaneous Interpretation. Teoksessa Pöchhacker, Franz ja Schlesinger, Miriam (toim.) *The Interpreting Studies Reader* (98–109). London: Routledge.

Fillmore, Charles J. (1977) Scenes-and-frames semantics. Teoksessa Zampolli, Antonio (toim.) *Linguistic Structures Processing* (55–81). Amsterdam: North-Holland.

Fowler, Roger (1991) *Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.

Fraser, Bruce (1990) Perspectives on Politeness. *Journal of Pragmatics* 14, 219–236.

Fraser, Bruce (2005) Whither Politeness. Teoksessa Lakoff, Robin ja Ide, Sachiko (toim.) *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (65–83). Philadelphia: John Benjamins.

- Goffman, Erving (1967) *Interactional Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*. Chicago: Aldine.
- Grice, Paul (1975) Logic and conversation. Teoksessa Cole, Peter and Morgan, Jerry L. (toim.) *Syntax and Semantics 3. Speech Acts* (41–58). New York: Academic Press.
- Halliday, Michael A. K. (1973) *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold.
- Hatim, Basil (1998) Text Politeness: A Semiotic Regime for a More Interactive Pragmatics. Teoksessa Hickey, Leo (toim.) *The Pragmatics of Translation* (54–71). Clevedon: Multilingual Matters.
- Hatim, Basil ja Mason, Ian (1996) *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Hatim, Basil ja Mason, Ian (2000) Politeness in Screen Translating. Teoksessa Venuti, Lawrence (toim.) *The Translation Studies Reader* (430–445). London: Routledge.
- Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo ja Tiililä, Ulla (2001) *Teksti työnä, virka kielenä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus.
- Hickey, Leo (2000) Politeness in Translation between English and Spanish. *Target* 12, 229–240.
- Hietaranta, Pertti (1999) Politeness in Translation: Some Cultural Aspects. Teoksessa Álvares Lugrís, Alberto ja Fernández Ocampo, Anxo (toim.) *Anovar/anosar estudios de traducción e interpretación volume 1* (217–230). Vigo: Universidad de Vigo.
- Hirsijärvi, Sirkka (1997) Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula *Tutki ja kirjoita* (114–157). 6. painos. Helsinki: Tammi.
- House, Juliane (1998) Politeness and Translation. Teoksessa Hickey, Leo (toim.) *The Pragmatics of Translation* (54–71). Clevedon: Multilingual Matters.
- Hyland, Ken (2005) Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7, 173–192.

Ide, Sachiko (2005) How and Why Honorifics Can Signify Dignity and Elegance. The Indexicality and Reflexivity of Linguistic Rituals. Teoksessa Lakoff, Robin ja Ide, Sachiko (toim.) *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (45–64). Philadelphia: John Benjamins.

Ikola, Osmo (1992) Omistusliitteiden harvinaistuminen. Teoksessa Yli-Vakkuri, Valma; Länsimäki, Maija ja Nyman, Aarre (toim.) *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu* (176–196). Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Helsinki: WSOY.

Ikola, Osmo (2001) *Nykysuomen opas*. 4. painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Jörg, Petra (2001) *Das Dolmetschprodukt als Reflexion von translations- und produktionsbedingten "feature-shifts": Eine empirische Korpusanalyse englisch-deutsch*. Diplomarbeit, Universität des Saarlandes.

Kalina, Sylvia (1992) Discourse processing and interpreting strategies – an approach to the teaching of interpreting. Teoksessa Dollerup, Cay ja Loddegaard, Anne (toim.) *Teaching Translation and Interpreting. Training, talent and experience. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991* (251–258). Amsterdam: John Benjamins.

Kasper, Gabriele (1990) Linguistic Politeness. *Journal of Pragmatics* 14, 198–218.

Koskinen, Kaisa (2008) *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St Jerome.

Kunelius, Risto (2003) *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. 5. painos. Porvoo: WS Bookwell.

Lakoff, Robin (1990) *Talking Power*. New York: Basic Books.

Lakoff, Robin (1973) The logic of politeness; or, minding your p's and q's. Teoksessa Corum, Claudia; Smith-Stark, Cedric T. ja Weiser, Ann (toim.) *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society* (292–305). Chicago: Chicago Linguistic Society.

Larjavaara, Matti (1999) Kieli, kohteliaisuus ja puhuttelu. *Kielikello* 2/99, 4–10.

Leech, Geoffrey (1983) *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Lorés Sanz, Rosa (1998) The Applicability of Linguistic Politeness Studies to Translation: A Case Study. *Miscelánea* 19, 89–109. Saatavilla osoitteessa http://www.miscelaneajournal.net/index.php?option=com_content&task=view&id=170&Itemid=93 (Luettu 10.5.2009).

Matsumoto, Yoshiko (1988) Reexamination of the Universality of Face: Politeness Phenomena in Japanese. *Journal of Pragmatics* 12, 403–426.

Mauranen, Anna ja Jantunen, Jarmo H. (toim.) (2005) *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture Sarja A Vol. 1. Tampere: Tampere University Press.

Nopponen, Anna-Leena (1999) Sinä vai te? *Kielikello* 2/99, 11–16.

Nwoye, Onuigbo (1992) Linguistic Politeness and Socio-cultural Variation of the Notion of Face. *Journal of Pragmatics* 18, 309–328.

O'Barr, William (1982) *Linguistic Evidence – Language, Power, and Strategy in the Courtroom*. New York: Academic Press.

Puurtinen, Tiina (2005) Käännössuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa. Teoksessa Mauranen, Anna ja Jantunen, Jarmo H. (toim.) *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* (211–222). Tampere Studies in Language, Translation and Culture Sarja A Vol. 1. Tampere: Tampere University Press.

Pöchhacker, Franz (2004) *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge.

Raevaara, Liisa (2009) Epilogi. Teoksessa Lappalainen, Hanna ja Raevaara, Liisa (toim.) *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista* (296–315). Tietolipas 219. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Raevaara, Liisa; Johanna Ruusuvaori ja Markku Haakana (2001) Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa Ruusuvaori, Johanna; Haakana, Markku ja Raevaara Liisa (toim.) *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia* (11–38). Tietolipas 173. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Schjoldager, Anne (2002): An exploratory study of translational norms in simultaneous interpreting: methodological reflections. Teoksessa Pöchhacker, Franz ja Schlesinger, Miriam (toim.) *The Interpreting Studies Reader* (300–311). London: Routledge.

Schlesinger, Miriam (1989) *Simultaneous Interpretation as a Factor in Effecting Shifts in the Position of Texts on the Oral-Literate Continuum*. Master's Thesis, Tel Aviv University.

Sorjonen, Marjaleena, Raevaara, Liisa ja Lappalainen, Hanna (2009) Mä otan tän. Teoksessa Lappalainen, Hanna ja Raevaara, Liisa (toim.) *Kieli kioskillä – Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista* (90–119). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tannen, Deborah (1994) *Gender and discourse*. New York: Oxford University.

Terkourafi, Marina (2003) Generalised and Particularised Implicatures of Linguistic Politeness. Teoksessa Kühnlein, Peter; Rieser, Hannes ja Zeevat, Henk (toim.) *Perspectives on Dialogue in the New Millennium* (149–164). Pragmatics & Beyond New Series 114. Amsterdam: John Benjamins. Saatavilla osoitteessa <http://helios.uta.fi:2065/lib/tampere/docDetail.action?docID=10046372> (Luettu 20.1.2009).

Terkourafi, Marina (2004) Testing Brown and Levinson's theory in a corpus of conversational data from Cypriot Greek. *International Journal of the Sociology of Language* 168, 119–134.

Terkourafi, Marina (2005) An argument for a frame-based approach to politeness. Teoksessa Lakoff, Robin ja Ide, Sachiko (toim.) *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness* (99–116). Philadelphia: John Benjamins.

Trask, Robert L. (1999) *Key Concepts in Language and Linguistics*. London: Routledge.

Watts, Richard J. (2003) *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

VISK, Iso suomen kielioppi verkkoversio. Saatavilla osoitteessa <http://kaino.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1313> (Luettu 8.10.2009).

Vuorikoski, Anna-Riitta (2004) *A Voice of its Citizens or a Modern Tower of Babel? The Quality of Interpreting as a Function of Political Rhetoric in the European Parliament*. Acta Universitatis Tamperensis 985. Tampere: Tampereen yliopisto.

Yli-Jokipii, Hilikka (1994) *Requests in Professional Discourse: A Cross-Cultural Study of British, American and Finnish Buisness Writing*. Annales academiae scientiarum fennicae, Dissertationes humanarum litterarum 71. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Yli-Vakkuri, Valma (1986) *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Yli-Vakkuri, Valma (1989) Suomalaisen puhuttelun piirteitä. Teoksessa Kauppinen, Anneli ja Keravuori, Kyllikki (toim.) *Kielen käyttö ja käyttäjä* (42–74). Helsinki: Hakapaino.

Yli-Vakkuri, Valma (2005) Politeness in Finland. Teoksessa Hickey, Leo ja Stewart, Miranda (toim.) *Politeness in Europe* (189–202). Clevedon: Multilingual Matters.

ENGLISH SUMMARY

Politeness in simultaneous interpreting

Politeness is a factor that has an important role in determining the successfulness of communication. Yet expressing politeness is largely culture dependent. As translation is a means to enable communication across cultures, politeness is a noteworthy factor for practicing translators and translation scholars alike.

In this thesis, I analyze politeness features in speeches given in the European Parliament. The research material consists of ten speeches given in Finnish and ten Finnish interpretations of speeches originally given in English. These twenty speeches were chosen from a corpus collected by Anna-Riitta Vuorikoski for her Doctoral Thesis (2004). The material for my research was selected from this large material base so that the two speaker groups, Finnish-speaking and English-speaking, are demographically similar. The research question is as follows: is there a difference in expressing politeness or impoliteness between the speeches interpreted into Finnish and the speeches originally given in Finnish? In starting the research process, my hypothesis was that the difference does exist, mostly because I believed that the simultaneous mode limits the available processing time and capacity so that the interpreters are not able to make the necessary changes. Another important reason for such a hypothesis was that interpreting is governed by a norm of adequacy, so that interpreters are mostly concerned with exact rendering of the original speech into the target language.

The research question can be divided into three parts. First, what kinds of politeness features are included in the Finnish speeches? Second, what kinds of politeness features are included in the Finnish interpretations of the English speeches? Third, do these two sets of features differ from one another, and if so, how? The research frame of this study is similar to that used in corpus-based translation studies. The idea in corpus-based studies is to specify differences between translated language and non-translated language. Even though this study is not a corpus study, the main principle is the same. By comparing interpreted language with non-interpreted language, I seek to obtain information about similarities and differences in the use of certain features in these two text types. In line with the research method used in corpus-based translation studies, the source texts are not included in the research material. The source texts are not relevant for this type of research because the aim is to describe differences between translated and non-translated texts.

Because this research aims at classifying politeness features, it is highly relevant to define politeness adequately. This task is made difficult by the fact that politeness means different things to different people. When I, for example, travel abroad, I may fail to be polite despite my best intentions. In a familiar place and situation I can be polite whenever I want. This is because the people who I interact with in familiar surroundings have internalized the same models on politeness as I have (Watts 2003, 38). This socialization into the same interactional norms is, in fact, not only the prerequisite for being polite but also the reason why politeness is used in the first place. Because the members of a community have internalized the same models on politeness, they can show each other that they are civilized members of the same community by using these communally relevant politeness forms (Ide 2005, 57–59). By using the correct politeness forms, the speakers appeal to a common collective “self”, to which they all belong. When such a “self” is invoked, the parties to a conversation can trust that the interaction follows the norms of the community in question. (Terkourafi 2005, 109.) Therefore, social learning of politeness is the reason why politeness furthers conversations efficiently. Being polite is the rational and efficient form of communicating because by using polite forms speakers avoid hostility and distrust. That is why people in general act politely and expect others to do so as well. (Terkourafi 2005, 108–110.)

Terkourafi (2004; 2005) has suggested that knowledge of the customary communicational habits can be understood by appealing to the notion of a frame. The principal idea of the frame-based approach to politeness is that in the course of socialization human beings acquire data-structures of stereotyped situations. These data-structures combine information about a situation and information about the appropriate use of language in that situation. (Terkourafi 2005, 110–111.) Charles J. Fillmore (1977) calls the non-verbal situational information a scene and the linguistic information a frame. When a person has learned the associations between certain scenes and frames, they constantly activate each other (Fillmore 1977). The model explains how the non-verbal situation and the linguistic politeness forms are connected to each other in the human mind. The members of the same community have learned to connect the same scene to the same frame, including politeness forms. Whether a certain linguistic form is polite, thus depends on its appropriateness to the situation.

In the light of the politeness model presented above, one can say that I am examining the frames the Finnish members of the European Parliament (MEPs) have learned to associate to the scene of the

parliament sessions, after which I will compare this frame with the linguistic material in the interpreted speeches. I have explained above that politeness is not just a particular expression such as “thank you”, but a particular expression in a particular context. In some contexts “thanks” can well be used instead of “thank you” as a polite expression, in others it might be considered rude or weird. Can one then search a text for politeness forms if politeness is completely dependent on the context? Certain features of the Finnish language have, in any event, been defined as polite. Presumably these linguistic features are such that most Finns consider them polite in many situations. One such feature is the avoidance of direct personal reference to oneself and to the addressee (Yli-Vakkuri 2005, 194; Larjavaara 1999, 8; Yli-Jokipii 1994, 251). Because of this, personal reference forms are chosen as the focus of the study. Another reason for the choice is that this focus is compatible with the research material. According to the definition of politeness given above, people in general act politely. Therefore, analyzing speeches given in Finnish will give us information on how the personal reference forms must be used so as to seem polite. In the following paragraphs, I will introduce the relevant linguistic means available in the Finnish language.

In Finnish, direct reference to oneself or to the addressee is made by personal suffixes added to verb stems, possessive suffixes, personal pronouns and reflexive pronouns. One can also refer to the addressee by a term of address. Direct reference to oneself is thus made by different forms of the first-person singular (1.sg). Direct reference to oneself emphasizes personal and emotional approach, as well as one's own importance (Hyland 2005, 181). The opposite strategy, avoiding direct reference to oneself, stresses objectivity and the importance of the subject (Hyland 2005, 181).

Direct reference to the addressee is, in principle, possible with several personal forms, which are the second-person singular (2.sg.), the second-person plural (2.pl.) and the third-person singular (3.sg.) together with a title (ihan vaan mielenkiinnosta et mikä ois esimerkki tästä viimeisestä, en oikeen hahmota :D). The speech situation in my own research material, the sessions of the European Parliament, is so unambiguously formal that there should be no difficulty in choosing 2.pl. over 2.sg. As for the address by 3.sg. and a title, it has apparently become obsolete in Finnish (Yli-Vakkuri 2005, 190; 1896, 62). However, choosing between the available address forms has been difficult in Finland for centuries (Yli-Vakkuri 1989, 67). Based on the previous research, it seems likely that evading address forms has become conventionalized in the Finnish language

because of these difficulties. Addressing several recipients should not involve similar problems, as 2.pl. is used in situations both formal and informal.

In addition to these address forms, terms of address can also be used for direct reference. Terms of address are in general used rarely in Finland (Yli-Vakkuri 2005, 194). Nonetheless, they are still used in formal contexts (Yli-Vakkuri 1989, 64), such as the European Parliament. The formal terms of address are occupational and honorary titles and special customary titles (Yli-Vakkuri 1989, 46–47). In addition to these, there are general terms of address “neiti” (Miss), “rouva” (Mrs.) and “herra” (Mr.). These have, however, received negative connotations because they tend to be used only when the addressee does not have any other title (Yli-Vakkuri 2005, 194–197). Also, the choice between the two female titles is problematic. The male title “herra” is still used together with an occupational or honorary title. Instead of the female title “rouva”, term “arvoisa” (honored) is recommended (Yli-Vakkuri 1989, 48).

On the grounds of previous studies, all these forms of direct reference to oneself or to the addressee should be scarce in the research material. This should especially be the case of optional pronouns. Personal pronouns used with inflected verbs and possessive suffixes are easily avoided as they are compulsory only in the case of third person forms. When personal pronouns are optional, their usage adds particular emphasis (Ikola 2001, 144 and 76).

One way to avoid direct reference to oneself or to the addressee is referring to a group. Group reference can be made by first-person plural (1.pl.) or by naming either the group itself or the entity which forms the basis of the group. The usage of 1.pl. and naming can be divided into exclusive and inclusive usage (Yli-Vakkuri 1986, 99). In exclusive usage, 1.pl. and/or the group name refer to a group that does not include the addressee, whereas the inclusive usage does. Accordingly, exclusive usage can be a means of avoiding direct reference to oneself, whereas the inclusive usage can be a means of avoiding direct reference to oneself or to the addressees. The exclusive 1.pl. represents its referent group to the outsiders, the addressees. It emphasizes unity inside the group and the speaker's identification to the group (Fowler 1991, 16). The inclusive 1.pl. also represents its referent as a united group. The difference is that the inclusive reference stresses the connection between the speaker and the addressee. The inclusive 1.pl. sends out a clear message that the speaker and the addressee have similar ideas and goals (Hyland 2005, 182). Optional pronouns emphasize the meanings inherent to the chosen reference

form also in the case of 1.pl (Ikola 2001, 144 and 76). By contrast, naming the group and not using 1.pl. expresses objectivity. If the speaker is not part of the referred group but the addressees are, the group reference is a form of referring to the addressees. This can be done either by 2.pl. or by naming the group. The first option is a case of direct reference, the second of indirect reference.

One can also avoid direct reference to oneself and the addressee by using impersonal expressions. Impersonal expressions in Finnish are the passive voice, generic clauses and nominalizations. Passive is used in all Finnish dialects to convey politeness when referring to the addressee (Yli-Vakkuri 1986, 87). It can also be used to dissipate the speaker's own person. Generic clauses have, in principle, the meaning of “whoever” but they are often used when referring to a specific person who can be either the speaker or the hearer (Yli-Vakkuri 2005, 191). Generic clauses are formed by using 3.sg. verb form and leaving the grammatical subject out. Nominalization means that a noun is used for referring to a process, which is usually the function of a verb. Unlike verbs, nouns do not show the agent (Heikkinen, Hiidenmaa and Tiililä 2001, 56). Because of this, nominalizations can be used to evade direct personal reference. A strategy closely related to nominalization is the focusing on the topic instead of the agent. In practice, this means that the topic becomes the grammatical subject. In this way, the semantic agent is not grammatically required.

Above I have presented the means available in the Finnish language to directly refer to oneself and the addressee, and the means to avoid these direct references. These linguistic forms were my practical tools in classifying and analyzing the research material. In the case of each linguistic form related to personal reference, I have examined their context and function. The research is thus mostly qualitative, but I have supplemented the qualitative results by counting the amount of each type of linguistic form in my research material.

Starting with direct reference, the research showed that the direct means of referring to oneself are used significantly less in the non-interpreted Finnish (24 cases) than in the interpreted Finnish (69 cases). In the Finnish originals, two of the speakers use direct reference to oneself significantly more than the other speakers. In contrast, direct reference to oneself is evenly distributed in the interpreted speeches. The direct ways to refer to oneself are, however, more common in both material sets than direct ways to refer to the addressees. This is interesting, given the fact that there are more direct ways to refer to the addressees than there are ways to refer to oneself. Direct reference to the addressee is only slightly

less common in the Finnish originals (20 cases) than in the interpretations (27 cases). In direct reference, there were 19 optional pronouns in the interpreted material and only two in the non-interpreted material. Because the optional pronouns emphasize the meanings of the selected forms, in this case they emphasize the directness of the interpreted speeches.

Direct reference has largely the same functions in both material groups. Direct reference to oneself is used in explicit opinions and explicit performatives. The expressions of explicit opinions both highlight the speaker and soften what is said. Performatives are utterances that perform an action (Austin 1962). Explicit performatives are such utterances that, while describing an action or a situation, the speaker simultaneously performs that action or an action related to the situation. One example is “I hardly need to remind you of the fact that...” In saying so, the speaker simultaneously reminds the addressees. In my research material, the explicit performatives are used for more personal contact and for expressing the speech structure. This latter metatextual function is, nevertheless, far more common in the interpreted material. In this material set, metatext is also built with non-performative direct references to oneself.

In both material groups, there were few addresses with 2.pl., even though it should be the sole address form in formal events of this kind, and also the only direct way to refer to several addressees. The rarity of the 2.pl. address is accentuated by the fact that it is used only in one speech per material group. Since the addresses by 2.pl. are so few, it is hard to make any generalizations about their usage. What can be said, however, is that 2.pl. usage seems to be connected with preference to other direct reference forms as well. There are also cases of title address together with 3.sg. in both material sets. This is very peculiar, as it has been said that this form of address has become obsolete in Finnish at the end of the 19th century (Yli-Vakkuri 2005, 190; 1896, 62). The result should admittedly be taken with some caution, for it is hard to differentiate title addresses from indirect addresses. In this research, all references with title and 3.sg. form which were either requests or explicit performatives were considered title addresses.

The address terms are distributed evenly among the Finnish originals, whereas there are several in some interpreted speeches and none in others. The speeches usually start with an address term, although there are some exceptions to this rule in the interpreted material. The function of the address terms is to attract and maintain the addressee's attention in both material sets. In the Finnish originals,

the address terms also have the function of expressing the speech structure, which they do not have in the interpreted speeches. The most common address terms in both material groups are “rouva” (Mrs.) and “herra” (Mr.) linked to either a last name or an occupational title. This is noteworthy, because these terms have been considered as “titles of the titleless”, i.e. titles for people who do not have recognized occupational or honorary titles (Yli-Vakkuri 2005, 194). After all, MEPs do have such titles. Using “rouva” (Mrs.) is also interesting, for word “arvoisa” (honored) is recommended to be used in its stead (Yli-Vakkuri 1986, 47). Both speech groups include addresses by last name only, which suggests that the general trend of not using titles is slowly affecting formal speech as well.

In both original and interpreted speeches, exclusive reference to group works as a means of referring to oneself, whereas inclusive reference to group is used as a means of referring to the addressees. Group reference is made by 1.pl., naming the group or naming the entity on which the group is based. Of these methods, 1.pl. expresses clear identification and connectedness, while naming creates an impression of objectivity. Inclusive and exclusive 1.pl. are used significantly more in the interpreted research material, in which there were total of 101 forms of 1.pl. compared to 19 forms in the Finnish originals. In the Finnish originals, exclusive referents are the speaker's home country and home district. References to one's home country and district are also made in the interpreted material, yet an even more popular referent is one's own political group in the European Parliament. These references to political group always include 1.pl. As group references convey the speaker's identification to the group (Fowler 1991, 16), this difference implies that the British and the Irish MEPs identify themselves more with their political groups in the European Parliament than the Finnish MEPs. European Union or European Parliament is the referent group of inclusive references in both material groups. These references are made mostly by naming in the non-interpreted material and by 1.pl. in the interpreted material. This result, too, seems to indicate that the Finnish MEPs do not identify themselves with the European Union.

The passive voice, nominalizations and generic clauses are all used for referring to oneself and the addressees in both research material sets. Because these methods are completely impersonal, it is often demanding to say who the real world agent is. Also, it is often difficult to clearly distinguish nominalization from other structures. For these reasons, I have not been able to analyze impersonal structures qualitatively. However, I have counted the impersonal clauses in the material to have some idea of their usage. I have defined as impersonal such clauses that are either in the passive voice or

have an inanimate grammatical subject. The inanimate grammatical subjects include subjects that are not humans or human communities, such as the European Union. With this method of assessment, I found that 28% of the clauses in the Finnish originals are personal and 72% impersonal. The corresponding percentages in the interpreted speeches are 49% and 51%. This shows that the impersonal clauses are notably more frequent in the non-interpreted speeches than in the interpreted material.

According to the previous research, Finnish politeness is evasive and withdrawing, avoiding direct reference to both oneself and the addressee (Yli-Vakkuri 2005, 194). This research supports the claim, as the Finnish originals have very few such direct references. Their number seems even lower when compared to the corresponding number in the interpreted speeches. Personal references are such features that have many functions, yet, regardless of their primary function, they unavoidably have their effect on politeness. In this research, I have aimed to determine if there is a difference in expressing politeness or impoliteness between speeches interpreted into Finnish and speeches originally given in Finnish. Based on previous research on politeness in Finnish, I have narrowed the research focus to personal reference forms. The research in hand shows that the Finnish members of the European Parliament consider avoiding direct reference to oneself and to the addressee polite. The interpreted speeches include very few direct references to the addressee, but do contain a large number of direct references to oneself. Consequently, the answer to the research question is yes, there is a difference in expressing politeness or impoliteness between speeches interpreted into Finnish and speeches originally given in Finnish.

The differences and similarities in interpreted material compared to the non-interpreted material may come from two sources, namely they are either influenced by the English source text or they result from the interpreting process itself. The causes have not been part of the research subject here but they do open interesting possibilities for future work. Analyzing the source texts of the interpreted material could aid us in pinpointing the causes. If the differences and similarities originate from the interpreting process, they could be indications of the so-called interpreting universals or dominant interpreting norms. If the differences arise from the source text, this might suggest a lesser identification of the Finnish MEPs to the European Union. This is only to mention some of the questions inspired by the results. I wish this research has helped readers to better understand politeness as a translation and interpretation problem.